

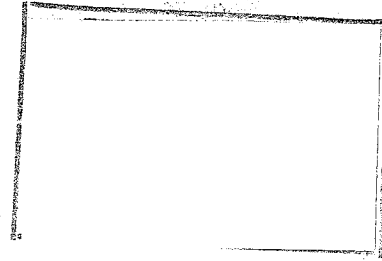
İstanbul Fethi Derneği
İSTANBUL ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

**TÜRK EDEBİYATINDA ŞEHR-ENGİZLER
VE
ŞEHR-ENGİZLERDE İSTANBUL**

AGÂH SIRRI LEVEND

İŞ BANKASI'nın nakdi yardımı ile basılmıştır.

BAHA MATBAASI
Divanyolu, Ersoy Pasajı - İstanbul

Ö N S Ö Z

Divan edebiyatının başlıca ürünleri, divanlar, hamseler, münşeâtler, tezkireler ve tarihlerdir. Bunların hepsi de belirli bir sanat anlayışıyla kaleme alınmış olmakla beraber, divanlarla hamseler, bu edebiyatın daha çok sanat cephesini aksettirir. Mektuplarla türlü yazmalardan toplanmış olan münşeâtler birer belge hizmetini görür. Tezkirelerle tarihler ise tanınmış kişilerle belli başlı olayları aydınlatan birer kaynaktır.

Ancak, eski edebiyatı bir bütün olarak anıyabilmek için, bu ürünler dışında kalan sayısız eserleri de yakından tanımak gerekir. Bu çeşitli eserler arasında, hamselere girmiyen manzum ve mensur hikâyeler, dinî, tasavvufî ve ahlâkî eserler, “nâme” başlığını taşıyan gazavat-nameler, sûr-nameler, sâki-nameler, kıyafet-nameler, siyaset-nameler, sefaretnameler, seyahat-nameler, sergüzeşt-nameler ile, şehir-engizler, tarifatlar, münazaralar, mizahî, didaktik ve ansiklopedik eserler büyük bir yer tutar.

Dinî, tasavvufî ve ahlâkî eserleri de kendi sınırları içinde ayrıca sınıflandırmak gerekir. Meselâ tevhidler, münacatlar, na’atlar, miraciyeler, Kur’an tercümeleri ile yüz ve kırk hadis şerh ve tercümeleri, Kaside-i Bürde ve Bür’e tercümeleri, Esmâ-i Hüsnâ şerhleri, siyerler, mevlidler, Muhammediyye ve benzerleri, makteller, mev’izalar, nihayet fıkıh, kelâm, tefsir, akaid ve tecvid kitaplarının hepsi dinî eserler grubu içine girer. Yerli ve yabancı asıllı hikâyelerle gerçek ve bâtıl bilimlerden bahseden didaktik ve ansiklopedik eserleri de konularına göre sınıflandırsak, eski edebiyatımızın “eserler hazinesi” bütün genişliği ve zenginliğiyle meydana çıkmış olur.

Bu çeşitli eserleri sosyolojinin ışığı altında dikkatle gözden geçirecek olursak, eski Türk hayatını, divanlarla hamselerden daha çok, bu sayısız eserlerin aksettirdiğini görürüz. Bu maksadı sağlamak için en keskin yol doğrudan doğruya metinlere başvurmaktır. Metinleri gözden geçirmeden edebiyat tarihlerinin verdiği bilgi ile yetinmek, çok defa okuyucuyu şaşırtır. Meselâ, edebiyat tarihçisi bir şairin şehir-engiz yahut

târifat sahibi olduğunu kaydeder. Bunlar hakkında ayrıca bilgi vermez. Eğer okuyucunun şehir-engiz, yahut ta'rifat hakkında belirli bir fikri yoksa, edineceği bilgi fazla işine yaramıyacaktır.

Şehir-engizlerle ta'rifat adını taşıyan eserler, biri eski hayatın bir köşesini aydınlatan, öteki de eski devrin mevki sahibi kişilerini birer portre halinde canlandıran eserlerdir. Edebiyat tarihimiz üzerinde otuz yılı aşan bir zamandanberi yaptığım sürekli araştırmalar sırasında, her türün belli başlı eserlerini kitaplıklarda tesbite çalışırken, bir yandan da bunların bulabildiğim nüshalarını topladım. Bu arada kaynaklardan tesbit edebildiğim şehir-engizlerin çoğunu elde ettim. Bu hususda aziz dostum kitapçı Raif Yelkenci'nin yardımı çok büyük oldu. Bunu teşekkürle anarken, kitaplıklarda tek nüsha olarak bulunan şehir-engizleri istinsah etmek lütfunda bulunan Vasfi Çataloğlu ile Avni Aktuğ'a teşekkürlerimi bu vesile ile tekrarlamak isterim.

Geçen yıl şehir-engizler konusunu ele aldığımı gören değerli arkadaşım Prof. Ahmet Ateş, şehir-engizlerdeki İstanbul tasvirlerini toplamağa beni teşvik etti. İstanbul Derneği Yönetim Kurulu da yüksek bir teveccüh eseri olarak beni bu işle görevlendirince, konuyu bu açıdan ele alarak işledim. Eseri iki bölüme ayırdım. "Türk edebiyatında şehir-engizler" başlıklı birinci bölümde şehir-engizler hakkında gerekli bilgiyi vererek, tesbit ettiğim 46 şehir-engiz'i müellifleriyle birlikte tanıtmaya çalıştım. "Şehir-engizlerde İstanbul" başlıklı ikinci bölümde ise, İstanbul şehir-engizlerindeki tasvirleri topladım. Böylece bu eser meydana gelmiş oldu. Bu imkânı veren İstanbul Derneği Yönetim Kurulu Başkanı ile değerli üyelerine burada teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

5 nisan 1957

Agâh Sırrı Levend

KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

Tezkireler:

Sehi, Heşt-bihişt, İst. 1325 = Sehi, Tez.

Lâtfi, Tezkiretü's-şuara, İst. 1314, ve bendeki yazma nüsha = Lâ-tifi, Tez.

Ahdi, Gülşen-i şuara, yazma, bendeki nüsha = Ahdi, Tez.

Âşık Çelebi, Meşâirü's-şuara, yazma, bendeki nüsha = Âşık Çl. Tez.

Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuara, yazma, bendeki nüsha = Hasan Çl. Tez.

Beyani, Tezkiretü's-şuara, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 2568 = Beyani, Tez.

Riyazi, Riyazü's-şuara, yazma İst. Üniver. Ktp., No. 762 = Riyazi, Tez.

Kafzade, Zübdetü'l-eş'ar, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 1648 = Kafzade, Tez.

Seyyid Rıza, Tezkiretü's-şuara, İst. 1316 = Rıza, Tez.

Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 1711, 2401 = Asım, Tez.

Müci Mustafa, Tezkire-i şuara, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 3913 Müci Tez.

Safayi, Tezkiretü's-şuara, yazma. İst. Üniver. Ktp., No. 1353, 2524 = Safayi, Tez.

Salim, Tezkiretü's-şuara, İst. 1315, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 2407 = Salim, Tez.

Belig İsmail, Nuhbetü'l-âsar li zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 104 = Belig, Tez.

Ramiz, Âdâb-ı zurafa, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 91 = Ramiz, Tez.

Mehmed Emin, Silâhdar, Tezkiretü's-şuara, yazma İst. Üniver. Ktp., No. 2557 = Silâhdar, Tez.

Esrar Dede, Tezkire-i şuara-i mevleviyye, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 89 = Esrar, Tez.

Es'ad, Sahaflar Şeyhizade, **Bahçe-i safa-enduz**, Süleymaniye Ktp., Es'ad Ef. No. 4040 = Es'ad, **Tez**.

Fatin, **Hâtimetü's-suara**, Taşbasması, İst. 1271 = Fatin, **Tez**.

Ali Emiri, **Esami-i şuara-i Âmid**, İst. 1327, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 179 = Emiri, **Tez**.

Biyografiya ve Bibliyografiya ait eserler:

Kâtib Çelebi, **Keşfü'z-zunun**, 2 cilt, İst. 1941 - 1943 = Kâtib Çl., **Keşf**.
Edirneli Mecdi, **Şekayık-ı Nu'maniyye Tercümesi**, İst. 1269 = Mecdi, **Şekayık T**.

Nev'izade Atayi, **Şekayık-ı Nu'maniyye Zeyli**, 2 cilt, İst. 1268. İst. Üniver. Ktp., No. 91 = Nev'izade, **Şekayık Z**.

Şeyhî, Vakayî'u'l-Fuzala, **Şekayık-ı Nu'maniyye**, Nev'izade zeylinin zeyli, yazma, İst. Üniver. Ktp., c. I, No. 81, c. II, No. 3216, c. III, No. 1535 = Şeyhî, **Şekayık ZZ**.

Abdür'-Rahman Hibri, **Enisü'l-müsâmirin**, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 451; Millet Ktp., Reşid Ef. No. 616 = Hibri, **Enis**.

Sâkib Dede, **Sefine-i mevleviyye**, Mısır 1283 = Sakib, **Sefine**.

Müstakimzade, **Mecelletü'n-nisab** (arapça) yazma, Süleymaniye, Hâlet Ef. No. 628, fotokopisi Türk Dil Kurumu'nda = Müstakimzade, **Mecelle**.

Müstakimzade, **Tuhfe-i hattatin**, İst. 1928 = Müstakimzade, **Tuhfe**.
Belig İsmail, **Güldeste-i riyaz-ı ırfan ve Vefeyat-ı danişveran-ı nâdire-dan**, Bursa 1302 = Belig, **Güldeste**.

Eşrefzade, Şeyh Ahmed Ziyae'd-din **Gül-zar-ı suleha** (Güldeste'nin zeyli) Bursa, Orhan Gazi Ktp., No. 1018/2 = Eşrefzade, **Gül-zar S**.

Narlı Şeyh Fahreddin, **Gül-zar-ı ırfan** (Güldeste'nin zeyli) Millet Ktp., Emiri, Şeriye, No. 1098; Atif Ef. Ktp., No. 1923 = Narlı Şeyh, **Gül-zar I**.

Hasan Ayvansarayı, **Vefeyat-ı selâtin ve meşâhîr-i Rical**, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 2464, 2539 = Ayvansarayı, **Vefeyat**.

Mehmed Tevfik, **Kafile-i şuara**, İst. 1290 = Tevfik, **Kafile**.

Muallim Naci, **Esami**, İst. 1308 = Naci, **Esami**.

Ali Enver, **Semahane-i edeb**, İst. 1309 = Enver, **Semahane**.

Faik Reşad, **Eslâf**, 2 cilt, İst. 1311 - 1312 = Faik Reşad, **Eslâf**.

Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, 4 cilt, İst. 1311 - 1316 = Süreyya, **Sicil**.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı mü'ellifleri**, 3 cilt, İst. 1333 - 1342 = Bursalı Tahir, **Os. M**.

Sadeddin Nüzhet Ergun, **Türk şairleri** = S. N. Ergun, **TS**.

Bağdadlı İsmail Paşa, **İzahu'l-meknun**, 2 cilt, İst. 1945 - 1947 = İsmail Pş., **Keşf Z**.

Tarihler:

Âli, **Künhü'l-ahbar**, İst. 1277, şairler bölümü, yazma, İst. Üniver. Ktp., No. 5959 ve istinsah edilmiş bendeki nüsha = Âli, **Künh**.

Şanizade Atau'llah, **Şanizade tarihi**, 4 cilt, İst. 1284 - 1291 = Şanizade, **T**.

Tayyazade Ahmed Atâ, **Tarih-i Atâ**, 5 cilt, İst. 1291 - 1293 = Atâ, **T**.
Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, 12 cilt, 2. baskı, İst. 1309 = Cevdet Pş., **T**.

Hüseyin Hüsamed-din, **Amasya tarihi**, 3 cilt, (1330) 1927 = Hüsamed-din, **Amasya T**.

Edebiyat Tarihleri:

J. v. Hammer, **Geschichte der osmanischen Dichtkunst**, 4 cilt, Peşte 1836 - 1838 = Hammer, **GOD**.

Gibb, **A History of Ottoman Poetry**, 6 cilt, Londra, 1900 - 1909 = Gibb, **HOP**.

Ansiklopediler:

Ahmed Rifat, **Lûgaat-ı tarihiyye ve coğrafiyye**, 7 cilt, İst. 1299 - 1300 = Ahmed Rifat, **L.T-C**.

Şemse'd-din Sami, **Kamusü'l-a'lâm**, 6 cilt, İst. 1306 - 1316 = Ş. Sami, **KLM**.

İslâm Ansiklopedisi = **İs. An**.

Türk Ansiklopedisi = **Türk An**.

Türlü eserler:

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi seyahatnamesi**, 10 cilt, 6 cildi İst. 1314 - 1318, 7 ve 8. ciltleri 1928, 9. ve 10. ciltleri 1935 - 1938 = Evliya Çl., **Seyahat-name**.

Ali Emiri, **Osmanlı Tarih ve Edebiyat mecmuası**, İst. 1334 - 1336 = Emiri, **Tarih ve Edebiyat m**.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, **Menâkıb-ı hünerveran**, İst. 1926 = İbnü'l-Emin, **Menakıb**.

Abdül-Baki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, İst. 1931 = Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Neşâtî hayatı ve eserleri*, İst. 1933 = S. N. Ergun, *Neşâtî*

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Fehim* (Fehim-i kadim divanı), İst. 1934 = S. N. Ergun, *Fehim*.

Kataloglar:

Gustav Flügel, *Die arabischen persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich - Königlichen Hofbibliothek*, 3 cilt, Viyana 1865 = Flügel, *Viyana Ktg.*

Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, Londra, 1888 = Rieu, *Brit. Mus. Ktg.*

Wilhelm Pertsch, *Die türkischen Handschriften der königlichen Bibliothek*, Berlin 1889 = Pertsch, *Berlin Ktg.*

E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale*, 2 cilt, Paris 1932 - 1933 = Blochet, *Bibl. Nat. Ktg.*

Türlü kısaltmalar:

İstanbul = İst.

Üniversite = Üniver.

Kitaplık = Ktp.

Türkçe yazmalar = Ty.

Katalog = Ktg.

Cilt = c.

Fasikül = f.

Varak = v.

Ve devamı = vd.

Varak, ilk sahifesi = v.a.

Varak, ikinci sahifesi = v.b

Sayfa = s.

Paşa = Pş.

Efendi = Ef.

Çelebi = Çl.

Bin, İbn = b.

Bak = bk.

Hicrî = H.

Milâdî = M.

Açıklama:

Eseri, daha geniş okuyucu topluluğunu gözönünde tutarak hazırladığım için, metin tesbitinde transkripsiyon kullanmadım. Fakat, çoğu XVI. ve XVII. yüzyıllara ait bulunan bu eserlerden aldığım örnekleri, bütün eski metinlerin tesbitinde yaptığımız gibi, nüshalardaki şekliyle aldım. Bu, eski metinleri, zamanla değişen arkaik şekliyle takibedebilmek gibi bir fayda sağlamış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA ŞEHR-ENGİZLER

TÜRK EDEBİYATINDA ŞEHR-ENGİZLER

Şehr-engizler, bir şehrin güzellerini tasvir maksadıyle kaleme alınmış eserlerdir. Şair, çok kere kısa bir “münacat” la eserine başlar. Bu “münacat”, Allah’ın büyüklüğü ve sonsuz gücü karşısında kendi çaresizliğini gören kulun yalvarmasına pek benzemez. Burada “zemin”, şairin namazı, niyazı ve bütün dinî görevleri unutacak kadar güzellere tutkun olması, bu yüzden kendini suçlu görmesidir. Bunu çekinmeden itiraf eden şair, yüzünün kara olduğunu söyleyerek rahatça içini döker; Allah’dan affını diler¹. Doğrudan doğruya “Sebeb-i te’lif” le, maksada giren şehr-engizler de vardır. Bazılarında gündüz, gece ve seher tasvirleri de yer alır. Şair “Sebeb-i te’lif” de, güzellerini tasvir edeceği şehirden bahsederek dilberlerini övdükten sonra, başta şehrin en güzeli olmak üzere, tanıdığı dilberlerin tasvirine girer.

Bu tasvirler mesnevi tarzındadır. Her birinde beyit sayısı 2 ile 8 arasında değişir. Ancak daha fazla olanları da vardır. Şair, adlarına yahut sanatlarına uygun cinaslarla güzelleri birer tablo halinde çizer. Tasvirleri tamamladıktan sonra, kısa veya uzunca bir “Hâtime” ile eserini bitirir. Bu “Hâtime” de şehirde daha birçok güzel varsa da ancak bunları tanıdığını, bu dilberlerin birbirinden güzel olduğunu söyleyerek topuna birden dua eder. Onları kem gözden esirgemesini Allah’dan diler. Bu arada kendini övmeği de unutmaz.

Şair, sanat kaygısına fazla kapılmadığı, duygularını olduğu gibi anlatmağa çalıştığı için samimi görünür.

Şüphe yok ki şairin aşk adını verdiği bu duygunun tasavvufdaki aşkla hiçbir ilgisi yoktur. Şair de bu duyguyu saklamayı, tasavvuf perdesiyle örtmeği gerekli bulmaz. Yalnız bazı kere bu “mecazî” aşkının, kendini gerçek aşka götürmesini Allah’tan diler.

1) Bu yoldaki münacatlara arasına şehr-engizler dışında da rastlanır. Mese-lâ Nev’izade Atayi’nin *Saki-name*, *Nefhatü’l-ezhar*, *Sohbetü’l-ebkâr*, *Hef-than* mesnevilerindeki münacatlar böyledir.

Şehr-engizler, gavazat-nameler, sûr-nameler, ta'rif-nameler gibi tamamıyla yerli mahsullerdir. Toplumun hayatını, kendi çağının özelliklerini bir divandan daha canlı, daha renkli olarak aksettirir.

Elimizde bulunan şehr-engizler içinde yalnız biri, Azizi'nin İstanbul şehr-engiz'i, kadınları tasvir eder. Ötekilerin hepsi erkek güzellerine aittir. Bunlar arasında çok "müstehcen" olanlar da vardır.

Vasıflarını belirttiğimiz şehr-engizler dışında şu tipte olanları da bulunur :

a) Yalnız bir güzele ait "hasb-ı hal" yahut "sergüzeşt-name" tarzında kaleme alınan, fakat içinde şehrin ve tanınmış güzellerin tasvirleri de bulunan şehr-engizler: Kâtib'in **Şehr-engiz'i** gibi. Fazıl'ın **Defter-i aşk'** da bir "sergüzeşt-name" tarzında kaleme alınmıştır; 4 güzele ait macerayı hikâye eder.

b) Güzelleri grup grup tasvir eden eserler: Nihâli'nin esnaf güzelini tasvir eden gazelleri. Fazıl'ın çengilere ait **Çengi-name'si**, yine Fazıl'ın dünya güzellerini milliyetlerine göre tasvir eden **Hûban-name** ve **Zenan-name** adlı mesnevileri gibi.

c) Bir şehrin güzellerinden bahsetmiyerek yalnız gezilip görülecek yerlerini anlatan şehr-engizler: Lâmiî Çl. nin **Bursa Şehr-engiz'i** ile, Nazûk Abdu'llah'ın Bursa'yı öven "terkib-i bend" şeklindeki manzumesi gibi.

Bu eserlerden bazıları "şehr-engiz" adını taşımamakla beraber, bir şehri veya güzelleri tasvir ettiği için "şehr-engizler" arasında yer alır.

Şehr-engizler, edebiyatımızda ilkin XVI. yüzyılın başlarında görülür. Çarçabuk moda olur. XVIII. yüzyılda rağbetten düşer.

Elimizdeki şehr-engizlerin en eskisi Mesihi ile Zâti'nin şehr-engizleridir. İkisi de II. Bayezid zamanında yazılmıştır; ikisi de Edirne şehrinin güzellerini tasvir eder. Her iki eserin yazıldığı tarih bilinmemekle beraber, Zâti :

Meğer kim padişah-ı Heft-kışver
Emir-i cümle-i erbâb-ı efser

Şehenşeh Bayezid ibn-i Muhammed
Müebbed devleti cümdi müeyyed

Yirinde şehr-i Kostantini nâgâh
Koyup bir subh-dem tutdı heman rah

İrişdi Edrine şehrine ol mâh
O yirün başına gün toğdı nâgâh

İrişdüm Edrine şehrine bir dem
Göge san cezbe-i mihriyle şebnem

beytiyle eserinin zamanını açıkça belirtiyor.

Mesihi de :

Çün ol gün mu'tedil gördi cihanı
Geçüp Şeh itdi tebdil-i mekânı

Devam-ı devletile bir iki yıl
İdindi Edrine şehrini menzil

Cü ihsanından irmişidi behre
Sürinerek bile geldüm bu şehre

beytiyle yine padişah'ın Edirne'ye geldiği zamana işaret ediyor. Fakat padişah'ın adını metinde vermiyor. Yalnız bir nüshada (Üniver. Ktp., Ty., No. 1532) bu beyitlerin başına şöyle bir başlık konulmuş bulunmaktadır. "Azimet-kerden-i Sultan Selim Han der şehr-i Edirne". Bu başlık öteki nüshalarda yoktur. 7 safer 918 = M. 24 nisan 1512 de tahta çıkan I. Selim, 17 safer 919 = M. 24 nisan 1513 de kardeşi Ahmed'le Yenişehir'de yaptığı meydan savaşından sonra Edirne'ye gitmiş olduğuna göre, 918 de öldüğü bildirilen şairin eserinde böyle bir kaydın bulunması insanı tereddüde düşürüyor. Bu kayıt karşısında hatıra gelen ihtimaller şunlardır :

a) Mesihi'nin ölüm tarihi yanlıştır. O, kaynakların bildirdiği gibi bi 918 de değil, 919 dan sonra ölmüştür.

b) Mesihi, eserini Yavuz Sultan Selim şehzade iken Edirne'de bulunduğu sırada yazmıştır.

c) Mesihi'nin Edirne'ye geldiğini yazdığı Han, devrini yaşadığı II. Bayezid'dir. Başlık sonradan nüshayı istinsah eden tarafından yakıştırılarak konulmuştur.

Bir kere, Mesihi'nin ölüm tarihinin yanlış tesbit edilmiş olması ihtimali çok zayıftır. Bu gibi hallerde birbirini tutmaz söylentiler nakleden tezkireciler, Mesihi'nin ölüm tarihinde birleşmişlerdir: Hele Aşık Çl.,

şairin ölümünü "sene 918 cümade'l-ulâsının onaltıncı günü cum'a günü magrib vaktinde rihlet kılur" ibaresiyle ayına, gününe, saatine kadar kaydetmiş, ayrıca bu tarih "Mesihî fevt şüd" cümlesiyle ebced hesabına göre de tesbit edilmiştir. Öteki kaynaklar da bu tarih cümlesini tekrarlamışlardır. Bu bakımdan birinci ihtimali bir yana bırakmak yerinde olur.

İkinci ihtimale gelince: tarihî kaynaklara göre, şehzade Selim 917 = M. 1511 yılında Kefe'den hareket ederek Edirne yakınlarına gelmiş ve Çukurçayır'da babasının ordusuyla karşılaşmıştır. Yapılan görüşmelerden sonra kendini Semendre'ye vali tâyin ettiren Selim, yeni görevine hareket etmişken, yolda kuşkulananarak, Eski Zağra'dan geri dönmüş, hazi-
ran ayında Edirne'ye gelerek burada iki ay kadar âdeta hükümet sürmüştür. Şairin koruyucusu olan Hadım Ali Paşa'nın Anadolu'da Şah Kulu ile yapılan savaşta şehit olması bu tarihlere rastlar. Paşa'nın ölümü üzerine gerek Yunus Paşa'ya, gerek Nişancı Cafer Çl. ye kapılanmak için kasideler yazan şair, Edirne'ye gitmiş ve o tarihte eseri yazmış olabilir.

Hadım Ali Paşa'nın ölümüyle, şehzade Selim'in babasının ordusuna yenilerek tekrar Kefe'ye kaçtığı tarih arasındaki zaman çok kısa olduğu için, bu ihtimal de zayıf sayılabilir.

Şairin, şehr-engiz'ini daha önce yazmış, başlığın sonradan konulmuş olması ihtimalini kabul etmek daha doğru olur. Bu takdirde şair, II. Bayezid'in, Rumelinde açılan seferlerin birine gitmek üzere Edirne'ye geldiği sırada, belki de Zâti'nin eserini yazdığı tarihte eserini yazmıştır.

Şehr-engiz çığrının Mesihî tarafından açılmış olması, onun karakterine daha uygun görünüyor. Kaynaklar Mesihî'yi "rind, lâubali-meşreb" bir şair olarak kaydederler. Aşık Çl. den aldığımız şu satırlar onun bu halini çok iyi anlatmaktadır: "Hiç bir zamanda Paşa nesne yazmağıcün Mesihî için şol şehir oğlanını bulun dimezdi ki hazır buluna yeya hidmetiçün muntazır oluna. Elbette kapucılar ya Tahte'l-kal'a'da ya deyr-i muga-
nda ya mahbublarla güşe-i gülistanda bulurlardı. Ol sebebden Paşa dil-gir olurdu. Uslana diyü terbiyet ve terakkisi tehir olur".

Mesihî'nin bu derbeder haline bakarak, Türk edebiyatında bu çığrının onun tarafından açıldığına hükmedebiliriz. Gerçekten Mesihî'nin Şehr-engiz'i kaynaklarca da ilk şehr-engiz sayılmış, bazı şairlerin ona nazire söylediği kaydedilmiştir. Meselâ, Tâbiî'nin Edirne Şehr-engiz'i için Lâ-tifi: "Mesihî'nün Şehr-engiz'ine bundan yeğ kimesne nazire dimemişdür" der. Aşık Çl. "Edirne'ye şehr-engiz didi, görenler Mesihî şeker-riz,

bu dahi şehd-âmiz didi" der. Hasan Çl. de: "Mesihî'nin Şehr-engiz'ine ondan a'lâ nazire kimse dimemiş" olduğunu söyler. Ahdi de Firdevsî Çl. den bahsederken, şairin Mesihî'nin Şehr-engiz'ine nazire dediğini kaydeder.

Zâti'nin Şehr-engiz'i Mesihî'ninki kadar tanınmamıştır. Ondan ancak Lâtifi bahseder. Keşfü'z-zunun'unda şehr-engizleri ayrı bir madde olarak tophyan Kâtib Çl., Mesihî'ni nŞehr-engiz'ini kaydettiği halde, Zâti'nin Şehr-engiz'inden bahsetmemiştir. Halbuki Zâti, çağında Mesihî'den fazla ün kazanmıştır. Bu, Zâti'nin Şehr-engiz'inin fazla yankı uyandırmış olduğunu gösterir.

Tesbit edebildiğim 46 şehr-engiz'in 36 sı bugün elimizdedir. Ötekileri de eski kaynaklardan öğrenmiş bulunuyoruz. Şehr-engizleri yazılıkları tarihe göre, müellifleriyle birlikte sıralıyorum:

ŞEHR-ENGİZ DER MEDH-İ CUVÂNÂN-I EDİRNE — Yazan: Mesihî İsa, Piriştineli (Ö.H. 918=M. 1512). Eserin yazıldığı tarih: H. 918=M. 1512 den biraz önce; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 481 (Yahya'nın Şâh u Geda'sı sonunda, v. 63 a, No. 835 (mecmua içinde v. 81 a - 85 b, başı sonu eksik); No. 899 (divanı içinde, v. 30 b - 34 a); No. 1532 (mecmua içinde v. 104 b - 105 b, sonu v. 95 de). Süleymaniye Ktp., Lala İsmail No. 483 (divanı içinde, v. 15 b - 24 b); bir nüshası bende; Pertsch, Berlin Ktg. (s. 339, No. 334); Rieu, Brit. Mus. Ktg. (s. 172, No. Or. 1152, divanı ile birlikte); Blochet, Bibl. Nat. Ktg. (s. 117, No. Suppl. 1139, Yahya'nın Şâh u Geda'sı sonunda).

Eser şöyle başlıyor :

İlâhî âciz ü zâr ü zebûnem

Giriftâr-ı kemend-i nefsi-dünem

Senün yolında dutmaz beni zencir

Yeder bir kıl takup bu nefsi-şirrir

Ne mümkindür ki zikre söz kaçuram

Meğer tesbihi gönlümden geçürem

Cıhanda var mı bir ben denlü güm-rah

Meğer sürçem düşem kim diyem Allah

Beş on gün eyliyem ger savma niyyet

Bozar ol niyyetümi id-i vuslat

Elüm kaldırsam illerle duâya
Sanuram el uzatdum merhabâya

Çü mescid içre dutam kibleye yüz
Cemal-i yâr olur mihrâb düpdüz

Otuz üç beyit tutan bu münacat şu beyitlerle bitiyor:

İlâhî buldurup sözüme râğbet
Bu şeh-er-engize vir şeh-er içre şöret

Dimezven kim basit-i hâke ırgür²
Melekler vasfıdır eflâke ırgür

Otuz üç beyit süren münacatı, onar beyitlik gece ve gündüz tasviri takib ediyor. Bundan sonra şair Edirne'yi överek şehrin güzellerini tasvire başlıyor. 47 tasvirden ikisi üçer, sonuncusu dört, ötekiler ikişer beyittir. Nihayet yedi beyitlik bir "Tetimme" ile, "İhtitam" başlıklı beşer beyitlik iki gazelle eser sona eriyor. Son gazel şudur:

İlâhî her birin pâyende eyle
Çerâğ-ı ruhların tâbende eyle

Çün itdün leblerini çeşme-i can
Buları haşre denlu zinde eyle

Cihan sultanlığı bana gerekmez
Beni bunlara tek sen bende eyle

Üşüp mey sohbetin itdüklerince
Dil-i nâlânımı sâzende eyle

Mesîhî medhi bu denlü becerdi
Beğenmezsen yüri var sen de eyle

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 109), Lâtifi (s. 309), Âşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle Kâtib Çl., Keşf (c. I, s. 814 ve c. II, s. 1068); Müstakimzade, Tuhfe (s. 566); Süreyya, Sicil (c. IV, s. 369), Ş. Sami, KLM. (c. VI, s. 4286); Bursalı Tahir, Os. M. (c. II, s. 410); Hammer, GOD (c. I, s. 297); Gibb, GOP (c. II, s. 226).

ŞEHR-ENGİZ-İ EDİRNE — Yazan: Zâtî Ivaz, Balıkesirli (D.H. 876 = M. 1471 - Ö.H. 952 = M. 1546). Eserin yazıldığı tarih: H. 918 = M. 1512

2) Dimezven = demem. ırgür = erişdir.

den biraz önce; bulunduğu yer: Süleymaniye Ktp., Lala İsmail No. 443 (divanı kenarında v. 161 b - 167 b); bir nüshası bende.

Eser şöyle başlıyor:

Bihamdî'llah vücuda geldi âlem
Kamusından mükerrerrem oldu Âdem

Yüzin gördi melekler geldi vecde
Serâ-ser kıldılar pâyine secde

Kırk iki beyit süren bu başlangıç manzumesinde şair, yaradılışı kısaca anlattıktan, Peygamber'e ve Çiharyâr ile evlâdına dualar ettikten sonra, II. Bayezid'in İstanbul'dan Edirne'ye geldiğini yazarak Edirne'yi övüyor ve hemen güzellerinin tasvirine geçiyor. Eserine aldığı 34 dilbe- rin birincisi altı, sonuncusu beş, ötekiler ikişer beyitle tasvir edilmiştir.

Eserin sonundaki on üç beyitlik "Hâtîme".de şair şunları söylüyor:

Felekde encüme var hadd ü gaayet
Bu yer meh-rûlarına yok nihayet

.....
Habibün ışkına bu cümle mâhı
Yavuz gözden ırağ eyle İlâhî

Bularun ömrini eyle ziyade
Serâ-ser dillerin eyle güşâde

Veli ger eyledüm bu cümle mâhı
Senün didâruna meylüm İlâhî

İlâhî bendenün budur duâsı
Döne tahkika bu ışk-ı mecâzî

Benüm tevfik it yâ Rab refiküm
Tapuna toğrı kıl lûtfî tarîküm

Senün adunla başlanmışdı hâme
Yine âhır anunla oldu nâme

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 107), Lâtifi (s. 156), Ahdi, Âşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle Âli, Künh; Kâtib Çl., Keşf (c. I, s. 789 ve c. II, s. 1064); Müstakimzade, Mecelle (s. 219);

Faik Reşad, *Eslâf* (c. II, s. 3); Bursalı Tahir, *Os. M.* (c. II, s. 176); İsmail Pş., *Keşf. Z.* (s. 503); Hammer, *GOD* (c. II, s. 240); Gibb, *GOP* (c. III, s. 47).

ŞEHR-ENGİZ (İstanbul ve Vize şehr-engiz'i) — Yazan: Kâtib, Çorlu-lu. Eserin yazıldığı tarih: H. 919=M. 1513; bulunduğu yer: Nuruosmaniye Ktp., No. 4086 (*Aşk-name*'nin sonunda, 27 b - 58 a). Eser belli bir dilber için "sergüzeşt-name" şeklinde kaleme alınmıştır. Şair macerasını anlatırken dolaştığı yerlerin güzellerini de tasvir ediyor.

Eserin baş tarafı eksiktir, ilk varak, *Aşk-name*'nin son yaprağının arkasına yapıştırılmış. Nüsha şöyle başlıyor:

Redif itdüm güli didüm gazel hûb
Gele inşâe Rahman yâra mahbub

Gül redifli gazelden sonra:

Zemini eyle zînet itdi Yezdan³
Sanasın yiğ ki can bulmuşdı devran⁴

Nice methidebile kişi anı
Ki Mânî can virüp yazmaya anı⁵

Heman-dem yollara girdüm durışdum
Gelüben şehr-i İstanbula düşdüm

Şair İstanbul'dan, Ayasofya'dan Fatih ile II. Bayezid'dan bahsettikten, I. Selim için de bir kaside söyledikten sonra, Ebu Eyyub-ı Ensârî ile Şeyh Vefa'yı anıyor, bir parçası kopmuş olan sayfanın kenarında birkaç güzelin tasvirini yapıyor. Sonra Galata'ya geçtiğini söyleyerek buradaki güzellerden birkaçını da tasvir ediyor. Ondan sonra gelen manzumede:

Girü yâdeyledüm ol nâzenîni
Figan ile yine itdüm enîni

Başum alup yola oldum revâne
Yetişdüm geldüm ol serv-i revâna

3) Eyle = öyle.

4) Yiğ = daha iyi.

5) Mânî = Sasaniler zamanında yetişmiş ünlü bir ressamın adı.

dediğine göre, daha önce, eksik sayfalarındaki bir dilberden bhasetmiş olacak. Şair onu övüyor. Sonra oruç ayında her gece Yenicami'ye teravih namazına gittiğini, orada bahsi geçen dilbere rastladığını, daha sonra da bayram geldiğini söylüyor. Manzume arada gazellerle devam ediyor. Nihayet:

Yine evvelki söze varalum biz
Becid vasfidelüm gûş eylenüz siz⁶

diyerek macerasını anlatmağa başlayan şair, bir arkadaşıyla İstanbul'dan Vize'ye giderek bir dostun evine konuk olduklarını, şehri dolaşıp dilberlerini seyretdiklerini söyleyerek, arada gazellerle 10 güzeli vafediyor. Sevdiği dilberin İstanbul'a gittiğini, sonra da Çorlu'ya geldiğini haber alarak Çorlu'ya gidiyor. Orada dilberle görüştüktan sonra İstanbul'a dönüyor. Arada sık sık söylenen gazellerle iki yüz yirmi iki beyit tutan bir bölümde şair, yanıp yakılıyor, dilberi tekrar görüyor. Nihayet:

İlâhî sen bağışla ömr-i bâkî
Kerem kıl sûre-i İhlâs hakkı

Aceb nâzûk yaratmış Hak Taâlâ
Heman bu şi'ri telkin itdi Mevlâ

Bunu beş beyitlik bir gazel takibediyor. Son beyit:

Tokuzyüz ontokuzunda tamamı
Yazıldı Mustafaya vir selâmı

Sehi, *Tez.* (s. 880 ve 114), Kâtib mahlaslı Şevki ve Hasan adında iki şair kaydeder. *Şehr-engiz* sahibi Kâtib, Edirne'li bir kadının kulu olan Kâtib Şevki olsa gerektir.

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Yahya, Taşlıcalı (Ö.H. 990=M. 1582); Eserin yazıldığı tarih: şair yazdığı tarihi, eserinde açıklamış değilse de, "Vezir-i âzam" İbrahim Pş.yı övdüğüne, İbrahim Pş. da H. 929 = M. 1522 de "Vezir-i âzam" bulunduğu göre, eserini bu tarihte yazmış demektir. Eserin bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2982.

Eser şu beyitle başlıyor:

Derûn-ı dilden ol kim diye Allah
Açar ilm-i beyan esrarına râh

6) Becid = çabuk.

Ondokuz beyit devam eden bu münacat, herhangi bir eserdeki münacattan farksızdır. Bu münacatı, Peygamber'i, Padişah'ı ve İbrahim Pş.yı öven manzumeler takibediyor. Bundan sonra şair, "Niyaz-name-i dil-i şeydadur, İbtida-yı Şehr-engiz" başlığı altında şu beyitlerle esere giriyor:

Hudâyâ benven ol pür hayret-i ısk⁷
Vücudum seyle virdi gayret-i ısk

Keman-ebûlar eyler kaddümi ham⁸
Gözi âhular eyler çeşümüni nem

Heves bâğında cânı bir yüzi gül
Perişan eyledi mânend-i sünbül

Taş işiğini idüp bister-i hâb⁹
Kapusı resmi oldu bana mihrab

Ne dilberde vefa ne bende tâkat
Ne âlemde safa ne tende râhat

Akar su gibi dil ol serve nâçar
Ki oldum âşık-ı didâr u dil-dar

İlâhî sana itdükçe niyazı
Hakikî eyle bu ısk-ı mecâzı

Dil-i biçâreme âlemde her an
Şarâb-ı hikmetünle eyle derman

Derunum ilm-i hikmetden tolu kıl
Birunum eyle nur-ı sîdka mâyl¹⁰

Gönül cürm ü sitem biçâresidür
Yüze gelen heman yüz karasıdur

Beni yüzüz idüpdür nefsi-kâfir
Yüzüm yok kapuna varmağa âhır

Böylece otuz yedi beyit devam eden bu münacat, şehr-engizlerin başında çok defa görülen münacatların aynıdır. Güzellere tutkun olduğundan

7) Benven = benim.

8) Ham = eğri.

9) Bister = döşek.

10) Birun = dışarı, dış.

dolayı yüzünün kara olduğunu söyleyen şair tanrının affına sığınmaktadır.

Asıl şehr-engiz "Sıfat-ı bahar-ı dil-güşâdur" başlığı altındaki şu manzume ile başlıyor ki, İstanbul tasviri için bir "giriz-gâh" dır:

Meğer bir dem irüp lûtf-ı İlâhî
Tecelli eyledi nev-ruz-ı şâhî

Uyandı sâkiyan-ı devr-i eyyam
Ala tâ aysile eyyâmdan kâm

Göz açup âleme etfâl-i gül-zar
Mesîhâ veş kılur mehd içre güftar

Ele nergis alup zerrin kadehler
Oturmuşlar çemen bezminde yer yer

Götürmüş bâğdan lâle ayâğı
Kızarmış la'l-reng olmuş yanâğı

Okundu bezm-i gül-şende müdâmî
Gülistan ü Baharistan-ı Câmî

Sadaya bülbül itdikde terennüm
Safadan gonca eylerdi tebessüm

Gül-i ter merdüm-i gül-zâr olmuş
Ana nergisler altun-kerde bâliş¹¹

Mahabbet-name yazmağa mükemmel
Çeker âb-ı revan gül-zâra cedvel

Baharun zînetin kıldum temâşa
Diledüm kim yazam bir hûb inşâ

İrişdi hâtif-i kudretten âvâz
Didi ihmâl kılma vaktidür yaz

Hususâ işbu şehr-i işret-âbad
Olupdur şehr-i İstanbul ana ad

Şair İstanbul'u övdükten sonra güzellerin tasvirine geçiyor. Başta "Ser defter-i hûban" olmak üzere 58 dilberi, ilkin altı, ötekileri üçer

11) Bâliş = yastık.

beyitle tasvir ediyor. Tasvirleri bitirdikten sonra şu manzume ile eserini tamamlıyor :

Bihamdî'llah ki bulup zîb ü zîver
Bu mahbub ile hatmoldı güzeller

.....

Dahi vardur perîler bînihayet
İder mi görmiyen şâhid şehâdet

Güneşden zerresin takrîr kıldum
Denizden katrasın tahrîr kıldum

Beyânı nâmemün mahbub olupdur
Hayâl-i hâs ile mergub olupdur

.....

Ümiz oldur ki sözümler bula râğbet
Diyeler lûtfîle Yahyaya rahmet

Cü nazm olundu bu silk-i cevâhir
İşidüp ehl-i ırfan oldu nâzır

Didiler bana bu ebyat-ı ma'mur
Ola şöhretle şehir içinde meşhur

Vücudun oldu mülk-i nazma sultan
Nola her beyt önünde tutsa divan

Güzeller nâmı oldu çünkü yâdun
Çıkısardur muammâ gibi adun ¹²

.....

Semend-i tab'unı cevlanile sür ¹³
Yüri bu gevheri sarrâfa ırgür

İlet ol dergeh-i zıll-i Hudâya
Ki oldu rıf'atına arş pâyê

Bilürler kıymetin ehl-i kemâlün
Nola ma'lûm olursa hasb-ı hâlün

12) Çıkısardur = çıkacaktır.

13) Semend = at,

.....

Ki ya'ni dergeh-i sultân-ı a'zam
Şeh-i sâhib-kırân-ı devr-i âlem

Sipîhr-i saltanat hurşid-rıf'at
Emîr-i memleket Cemşid-şevket

İlâhî döndüğince devr-i eflâk
Yirinde turduğınca merkez-i hâk

İrüşsün bir nefesde bin murâda
Devâm-ı devleti olsun ziyade

Bu "Hâtîme" yi bir kıt'a ile şairin divanında bulunan dört gazel takib ediyor.

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 136); Lâtîfi (s. 371); Ahdi Aşık Çl., Hasan Çl., Reyani, Riyazi, Kafzade Tez. leri, Âli, Kûnh; Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 820); Müstakimzade, Mecelle (s. 443); Ayvansarayî Vefeyat (s. 115); Süreyya, Sicil (c. IV, s. 634); Ş. Sami, KLM (c. VI, s. 4793); Bursalı Tahir, Os. M. (c. II, s. 497); Hammer, GOD (c. III, s. 32); Gibb, GOP (c. III, s. 108, vd.). Bu kaynakların hiçbirinde Şehr-engiz'in adı geçmez.

Lâtîfi Tez. nin basma nüshasında, Yahya'nın Naz ü Niyaz adlı bir gerek hayatta bulunduğu yıllarda, Lâtîfi'nin eserinden daha bahsedilir. gerek ölümünden sonra yazılmış benim görebildiğim kırk kadar yazma nüshanın yalnız ikisinde (Nuruosmaniye Ktp., No. 3725; Süleymaniye Ktp., Halet Ef. No. 342) bu kayıt vardır. Şair, yukarıda görüldüğü gibi, Şehr-engiz'ine, "Niyaz-name-i dil-i şeydâdur" başlığıyla giriyor. Aca-ba Lâtîfi'nin kaydettiği Naz ü Niyaz bu "Niyaz-name" midir? Lâtîfi yukarıda kaydedilen iki yazmada bu eserden : "Tarik-i mevâizda hod Gencine-i raz'ı ve Naz ü Niyaz'ı bi'ttamam muhakkıkane ve meşâyihânedür" cümlesiyle bahsettiğine göre, Naz ü Niyaz'ın şehr-engiz olmaması gerekir.

Os.M. de, (c. II, 497), Şairin Gül-i sad-berk adlı manzum bir eserinden daha bahsedilirse de, Gül-i sad-berk Taşlıcalı Yahya'nın değil, Bostanzade Yahya'nındır; mensurdur.

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Lâmiî Mahmud Çl., Bursalı (Ö.H. 938=M. 1531). Eserin yazıldığı tarih: şair yazdığı tarihi, eserinde kaydetmiyorsa da, "Vezir-i âzam" İbrahim Ps. yı övdüğüne göre, eserini H. 929=

M. 1522 de yazmış demektir. Eser 1288 de Bursa'da basılmıştır; fakat çok eksiktir. Yazmalardan biri: Flügel, Viyana Ktg., (c. I, s. 632, No. 671); eser Almancaya tercüme edilmiştir: Pfizmaier, *Verherrlichung der Stadt Bursa*, (Viyana 1839).

Lâmiî'nin *Şehr-engiz'i*, Bursa'nın güzellerinden değil, şehrin gezip görülecek yerlerinden bahseder. Eser şöyle başlıyor:

İlâhî sanadur dün gün penâhum
Kapundan gayrı yokdur secde-gâhum

Münacat ile na'ttan sonra şair şu beyitlerle maksadını açıklıyor:

Haber aldum ki Şâhenşâh-ı devran
Gelürmiş Bursa şehrin ide seyran

Salup zılı-i saadet-güsterini
Temâşâ itmek için her yirini

Dilermiş bu diyârı ide teşrif
Ki olmuş bâğ u râğî cümle ta'rif

.....
Diyem kimdür sana ol Şâh-ı devran
Yidi iklimi han Sultan Süleyman

Şair eserini bu münasebetle kaleme aldığını söyledikten sonra, "Ağaz-ı şehr-engiz-i Bursa" başlığı altında eserine giriyor. Sırasıyla Bursa'nın dağlarını, pınarlarını, yaylalarını, vâdilerini, arsalarını, câmilerini, medreselerini, türbelerini anlatıyor. Bu münasebetle Sultan Osman, Orhan, Murad, Yıldırım Bayezid ile oğullarından bahsettikten sonra, tekrar Bursa'nın tasvirine geçerek, şehrin hamamlarını, kaplıcalarını, sahralarını, nehirlerini, tasvir ediyor. Nihayet Bursa'nın baharını, yazını, güzünü ve kışını tasvir ettikten sonra padişah için yazdığı şu beyitlerle eserini tamamlıyor:

Yeter aç Lâmiî efsâne bâbın
Getür ortaya söz faslu'l-hutâbın

Tenün lerzandur elden hâmeyi ko
Dürüldi defter-i dil nâme-yi ko

.....

Yeter dur kün fekân maksûresinde ¹⁴
Semâ' ur lâmekân ma'mûresinde ¹⁵
.....

Yeter şükr ü şikâyetden nişâne
Yüri tasdîi ko Şâh-ı cihâna

Şairden bahseden kaynaklar: Lâtifi (s. 290); Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Kafzade (Tez. leriyle, Mecdi, Şekayık T (s. 431); Âli, Künh; Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 808); Belig, Güldeste (s. 176); Müstakimzade, Mecelle (s. 376); Ahmed Rifat, L.T-C (c. VI, s. 131); Naci, Esami (s. 270); Faik Reşad, Eslâf (c. I, s. 64); Süreyya, Sicil (c. III, s.415 ve c. IV, s. 86); Ş. Sami, KLM (c. V, s. 3973); Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 429); İs. An. (c. IX, s. 10); Hammer, GOD (c. II, s. 20); Gibb, GOP (c. III, s. 20 vd.; s. 353 vd.).

ŞEHR-ENGİZ-İ BELGRAD — Yazan: Hayreti Mehmed, Yenicevar-darlı (Ö.H. 941=M. 1534). Eserin yazıldığı tarih belli değildir; bulunduğu yer: Millet Ktp., Emiri, manzum No. 599 (mecmua içinde, v. 3 b - 10 a).

Eser şöyle başlıyor:

Tabîbâ derd-mendem eyle timâr
Koma gam bisterinde hasta vü zâr

.....
Güzeller zikridür vird-i zebânüm
Mey ü mabhûbdur rûh-ı revânüm

Şair suçlu olduğunu itiraf ettikten sonra Allah'a şöyle yalvarıyor:

İlâhî merhamet kıl ben zebûna
Zebun itme beni bu nefsi-dûna

Altmış bir beyit süren bu başlangıçtan sonra:

Husûsâ kân-ı ihsan mîr-i Husrev
Nişân-ı na'l-i esbidür meh-i nev

.....
Anun eyyâm-ı adlinde Beligrad
Olupdur şimdi bir hoş şehr-i âbâd

14) Kün fekân = tasavvuf terimlerinden; Allah "kün" (ol) emrini verdi, "fekâne" bütün eşya var oldu. Maksûre = câmilerde etrafı parmaklıkla çevrilmiş biraz yüksekçe yer.

15) Lamekân = yeri olmayan; Allah'a mahsus sıfatlardan.

diyerek Belgrad şehrinden bahsediyor. Sonra herkesin gezip eğlendiği sırada kimsesiz boynu bükük dolaştığını, bu sırada rastladığı arkadaşlarının :

Ümid oldur ki iy yâr-ı şeker-riz
Diyetin sen dahi bir şehr-engiz

diyerek kendini eser yazmağa teşvik ettiklerini söylüyor. Şair nazlanıyor. Nihayet muhatabı bir mektup çıkarıp uzatıyor. Mektubun içinde birçok dilberin tasviri vardır.

Şair böyle bir başlangıçtan sonra 27 güzeli tasvir ediyor. İlk tasvir sekiz, ikincisi yedi, biri beş, ötekiler de üçer beyittir. Şair :

Elâ iy Hayretî-i mest ü şeydâ
Belâ meyhânesinde bâde-peymâ

beytiyle başlayan dört beyitlik bir hitaptan sonra, yine "Hitab" başlıklı on üç beyitlik bir manzume ile eserini bitiriyor.

Şairden bahseden kaynaklar : Sehi (s. 126); Lâtifi (s. 141); Ahdi, Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle Âli, Kûnh; Kâtib Çl. Keşf (c. I, s. 786); Müstakimzade, Mecelle (s. 193); Süreyya, Sicil (c. II, s. 263); Ş. Sami, KLM. (c. III, s. 2004); Hammer, GOD (c. II, s. 212).

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Ishak Çl., Kılıççızade, Üsküplü (Ö.H. 944=M. 1537). Eserin yazıldığı tarih belli değildir. Bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2800 (divanı içinde, v. 32 b - 36 a); No. 2870 (divanı içinde v. 2 a - 10 a); No. 3770 (mecmua içinde, v. 9 b - 12 b); bir nüshası bende.

Şair eserine şöyle başlıyor :

Basîret nûrını feyzit ilâhî
Bana mâhiyetüm göster kemâhî¹⁶

şöyle devam ediyor :

Bihamdi'llâh gördün her diyârı
Teferrüç eyledün nice baharî
Bulardan meylün oldı mı birine
Ki teşbih idetin huld-ı berîne¹⁷

16) Kemahî = olduğu gibi.

17) Huld-ı berîn = cennet.

Bütün dünyada var mı Bursa şehri Kamusi rûstâi Bursa şehri¹⁸

Bu beyitlerle maksada giren şair, Bursa ile içindeki güzelleri övüyor. Elli altı beyit süren bu başlangıç manzumesinden sonra 8 dilberini tasvir ediyor. İlk tasvir sekiz, ötekiler yedişer beyittir. Eser şu beyitlerle bitiyor:

Bu şehrün çok didiler dilberini
Garîbüz görmedük biz ekserini

Bilürsin komamışdur şer' ruhsat
Ki ide gaayibe kişi şehâdet

Budur yanumda olanlar müsellemler
Kalanın bilmezem v'Allahü a'lem

Şairden bahseden kaynaklar : Sehi (s. 45); Lâtifi (s. 89); Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle, Âli, Kûnh; Mecdi, Şakayık T. (s. 468); Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 775); Mehmed Tevfik, Kafile (s. 42); Faik Reşad, Eslâf (c. I, s. 43); Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 76); Hammer, GOD (c. II, s. 218); Gibb, GOP (c. III, s. 40 vd.).

ŞEHR-ENGİZ-İ YENİCE — Yazan: Usuli Yenicevardarlı (Ö.H. 945=M. 1538). Eserin yazıldığı tarih belli değildir; bulunduğu yer: İzmir Millî Ktp., No. 35/234 (mecmua içinde, başı eksik); iki nüshası bende (biri divaniyle birlikte); Rieu, Brit. Mus. Ktg. (s. 208, No. Add. 7917/2, divaniyle birlikte).

Başı eksik, tevhid, miraciye, münacat, ile aşktan bahseden uzun bir manzumeden ve küçük mensur bir parçadan sonra şair şöyle başlıyor :

Hudâyâ Kaadir-i Vehhâbsın sen
Semî'-i da'vet ü Tevvâbsın sen

Yirmi beyit süren bu manzumeden sonra şöyle devam ediyor :

Kulm seyreylemişdür Rûm u Şâmı
Beğendüm lîk bir âlî makamı

Yenice şehridür Vardar ilinde
Ki misli ne Hîtâda var ne Çinde¹⁹

18) Rustâi = köylü.

19) Hîtâ = Türkistan'ın bir bölgesine verilen ad, misliyle ün kazanmış.

Şehrin askerler, beyler, bilginlerle dolu olduğunu söyledikten sonra güzellerinden bahsediyor. Bunlardan birine âşık olduğunu söyliyerek gece ve sabah tasviri yapıyor; sonra bir arkadaşının yanına gelerek :

Yenice şehrinün dilberlerini
Serir-i hüsnünde serverlerini
Öğüp a'lâlarını beğlerini
Güzellikde kamudan yeğlerini
Eğer medhidebilürsen güzeldür
Katı bir nicedür gaayet mahaldür

dediğini anlatıyor. Şair biraz nazlandıktan sonra razı oluyor. Elli iki beyitlik bu başlangıç manzumesinden sonra 8 dilberi tasvir ediyor. Birinci tasvir yedi, dördüncü sekiz, ötekiler dörder beyittir. Şair dokuz beyitlik bir "Hâtîme" ile eserini tamamlıyor. Son beyit :

Çoğulduğunca uşşâkun niyazı
Bularun artadursun izz ü nâzı

Şairden bahseden kaynaklar : Lâtîfi (s. 91); Ahdi, Âşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade **Tez.** leriyle, Âli, **Küh;** Kâtib Çl., **Keşf** (c. I, s. 776); Müstakimzade, **Mecelle** (v. 106); Naci, **Esami** (s. 61); Süreyya, **Sicil** (c. I, s. 391); Ş. Sami, **KLM** (c. II, s. 993); Bursalı Tahir, **Os.M.** (c. II, s. 76); Hammer, **GOD** (c. II, s. 221); Gibb, **GOP**, (c. III, s. 46).

ŞEHR-ENGİZ — Yazan: Nihali, Cafer Çl., Bursalı (Ö.H. 949=M. 1543) bk. Âşık Çl. **Tez.**, Nihali maddesi. Eser esnaf güzellerini tasvir eden gazellerden ibarettir.

Âşık Çl. **Tez.** sinde: "Ve her hırfet ehlinden bir dilbere anun evsâfına mahsus birer gazel dimişdür" başlığı altında "terzi, semerci, aşçı, şerbetçi, börekçi, simkeş, çizmeci, kazzas, yemişçi, bozacı" güzellerine ait gazeller bulunmaktadır.

Şairden bahseden kaynaklar : Sehi (s. 85); Lâtîfi (s. 345); Âşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade **Tez.** leriyle, Mecdi, **Şakayık T.** (s. 47); Belig, **Güldeste** (s. 511); Ş. Sami, **KLM.** (c. V, s. 4624); İsmail Pş., **Keşf. Z.** (s. 536); Hammer **GOD** (c. II, s. 236).

ŞEHR-ENGİZ-İ RİZE — Yazan: Cefâyi. Eserin yazıldığı tarih belli değildir; bir nüshası bende. Eser şöyle başlıyor :

Bihamdî'llâhi Zi'l-fazl'l-Cemil
Ale'l-en'âmı bi'l-vasf'l-Celil

On sekiz beyit süren münacat ve na'ttan sonra :

Gel imdi bu nahîf-i hâr-ı miskin
Cefâyi dil-rubâlar birle gam-gin
İderken devr-i devrân-ı diyârı
Temâşa eyledüm bir hoş diyârı
.....

Diyâr-ı Rum içinde nâmı Rize
Dilim dilim dilüm hem rize rize

diyerek, şehrin güzellerle dolu olduğunu söyledikten sonra hemen tasvirlerle geçiyor. 18 tasvirden birincisi on, ötekiler beşer, dörder ve üçer beyittir. Şair onsekiz beyitlik bir "Hâtîme" ile eserini tamamlıyor. Son beyit :

Ola anlara Hakdan nice rahmet
Tamam oldu yazalum harf-i temmet

Şu **Şehr-engiz**'in sahibi olan Cefâyi'nin kim olduğu belli değildir. Eski kaynaklardan biri II. Bayezid devri şairlerinden saray hocası Cefâyi, öteki de Filibeli kadı Musliha'd-din Halife (Ö.H. 950 = M. 1543) olmak üzere iki Cefâyi'nin adı geçer. Bu **Şehr-engiz** Musliha'd-din Halife'ye yahut kaynakların kaydetmediği başka bir Cefâyi'ye ait olabilir. Musliha'd-din Halife'den bahseden kaynaklar : Âşık Çl., Hasan Çl., **Tez.** leriyle, Müstakimzade, **Tuhfe** (s. 153); Süreyya, **Sicil** (c. II, s. 77); S. N. Ergun **TŞ.** (s. 915); Hammer, **GOD** (c. I, s. 216).

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Fakiri, Kalkandelenli (XVI. yüzyıl şairlerinden. Eserin yazıldığı tarih: H. 941=M. 1534, yahut biraz evvel; bulunduğu yer: Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Pş., No. 270 (Yahya'nın **Şah u Geda**'sı sonunda, v. 62 b); bu nüshada şairin **Şehr-engiz**'i ile **Ta'rifat**'ı birbirine karışmıştır²⁰. Şair Ta'rifat'ın sonunda eserini H. 941 de tamamladığını kaydediyor. **Şehr-engiz**'i de aynı tarihte yahut biraz evvel yazmış olduğu tahmin edilebilir.

Şair eserine şöyle başlıyor :

20) Bu nüshadan istinsah edilmiş olan bende ki nüshayı, Üniversite nüsha-siyle (No. 3051) karşılaştırarak **Şehr-engiz** ile **Ta'rifat**'ı ayırıp eksiklerini tamamlamak lütfunda bulunan Abdülbaki Gölpınarlı'ya teşekkürlerimi sunarım.

İlâhî âciz ü hâr u nizârem
Giriftâr-ı kemend-i zülf-i yârem ²¹

Seher zikrüm safâ-yı ârız-ı yâr
Gice fikrüm hevâ-yı zülf-i didâr

Beni bîmar idüpdür çeşm-i hûban
Nola sâgar gibi dökse gözüm kan

Şu beyitlerle günahını itiraf ediyor :

Şarâb-ı şevk-ı dilberlerle mestem
Sanemler fikri ile put-perestem

Birini sevmeyince rahatım yok
Belâ-yı hecre hergiz tâkatım yok

.....

Namazile niyazım lu'bile lehv ²²
Düşerse başım eyler secde-i sehv ²³

.....

Namaz içre rûkûa niyyet itsem
Yüzüm yire düşer hacletden ol dem

Kaçan tekbîre itsem iftitâhı
Salât içinde dil gözler felâhı

.....

Keman ebrûlarile zülf-i dilber
Olupdur gönlüme mihrâb u minber

Tecellî eylese bir mâh-tal'at
Tulû' eyler heman mihr-i mahabbet

Şair, yirmi beş beyit süren bu başlangıç manzumesinden sonra Kanunî'yi ve Peygamber'i övüyor; daha sonra bir ilkbahar tasviriyle mak-sada giriyor. İstanbul'u övdükten, şehrin "ser-âmed" saydığı güzelini otuz beş beyitle tasvir ederek tekrar İstanbul'u övdükten sonra, 43 dil-

21) Rahmi de Şehr-engiz'ine bu beyitle başlıyor.

22) Lu'b = oyun. Lehv = eğlence.

23) Secde-i sehv = namazda yapılan bir yanlış düzeltmek için selâm vermeden önce edilen secde.

berin bazısını ikiye, bazısını üçer beyitle tasvir ediyor. Son tasvir eksiktir. Nüşhayı yazan, bundan sonra şairin Ta'rifat'ından "Der tarif-i mü-ezzin" başlığını taşıyan parçasını yazmıştır. Ta'rifat'ın bundan önceki bölümü ancak Üniversite nüshasında vardır.

Şairden bahseden kaynaklar: Lâtifi (s. 268), Âşık Çl., Hasan Çl., Be-yani, Riyazi Tez. leriyle, Süreyya, Sicil (c. IV, s. 25); Ş. Sami (KLM. c. IV, s. 3417); Hammer, GOD (c. I, s. 278 ve c. II, s. 497).

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL (Farsça) — Yazan: Sâfi. Eserin yazıldığı tarih H. 944 = M. 1537; bulunduğu yer: Nuruosmaniye Ktp., No. 3383.

Eser şöyle başlıyor:

فصح ترین کلامی که ببلان بستان شعروفصاحت وعندلیبان کاستان
حسن وملاحت لسان مفتاح را بافتاح ان مفتاح سازند...

Bu mensur başlangıcı, Kanunî'ye kaside, iki münacat, "Taleb-i özl" başlıklı bir manzume, na't, miraciye, Peygamber'e hitab, Çaryâr-ı güzine övgü takibediyor. Şair "Sebeb-i te'lif" de, bir gece düşünceye daldığını, vatanını anıp dertlendiğini, halini düşünüp üzüldüğünü, bu sırada uykuya daldığını söyledikten sonra, gördüğü rüyayı anlatıyor: şair "niyaz ehli" nin toplandığı bir yere gidiyor. Orada oturanlardan birinin kendine baktığını görerek selâm veriyor. O sırada uzaktan kulağına şöyle bir ses geliyor: "Seni Hazret-i Şah çağırıyor". Şair, bunu işidince bu güzel meclisten ayrılıyor. Yüzünde safa nuru parlayan meclisteki zat şaire selâm veriyor. Kendini tanımadığını görerek ona padişah olduğunu söylüyor. Şair: Senin devletinin zamanında yaşadığım anlaşıldı; ancak adını bilmiyorum" diyor. O da, bütün sultanların sultanı olduğunu söyledikten sonra, şaire nereleri dolaştığını, neler görüp işittiğini soruyor. Şair, Farsca konuşarak vatanından bahsediyor. Tebriz'den, Mısır, Halep, Mekke, Şam'dan başlayarak Çin'e kadar gezip gördüğü yerleri anlatıyor. Padişah: "Bunların hepsini biliyorum; sen İstanbul'dan, orada oturanlardan bahset; büyüklerini öv, güzellerini tasvir et, sokaklarını, pazarlarını anlat, gül bahçelerini söyle" diyor. Şair, padişahın mak-sadını anlıyarak ona dua ettikten sonra, İstanbul'un tasvirine geçiyor. Yirmi sekiz beyit süren bu bölümden sonra padişahı, emirleri, askerleri, vezirleri, tekrar padişahı, Lûtfi, Mehmed, Hayreddin paşaları, müftüyü,

Rumeli ve Anadolu kazaskerlerini, nişancıyı, defterdarı, hazinedarbaşısı, yeniçerileri, Yeniçeri Ağası Ahmed Ağayı, Mustafa Paşayı övüyor. Nihayet sarayı, divanhaneyi, Ayasofya'yı, Semaniye medresesiyle öğrencilerini övdükten sonra güzellerini tasvir ediyor. Bundan sonra, Bayezid ve Atmeydanı semtleriyle Bezeistan ve Büyük Pazar'ı anlatarak oradaki esnaf güzellerini tasvir ediyor. "Hâtime-i İstanbul" olarak gemileri, Galata ve Eyüb semtleriyle Eyüb güzellerini tasvir ettikten sonra, "Mezemet-i Sofiyan-ı rezzak" ve "münacat" başlıklı iki manzume ile eserini tamamlıyor. Son beyitleri:

ختم این نامه جانودل سوز
نهيك ماه شد اندر دوسه روز
بود دربلده قسطنطنيه
سال چار وچهل و تسعميه

Sâfi'nin kim olduğunu bilmiyoruz. Kendini İranlı göstermekte men-feat uman bir Türk olabilir.

ŞEHR-ENGİZ-İ EDİRNE — Yazan: Kerimî b. Mahmud, Edirneli. Eserin yazıldığı tarih H. 951 = M. 1544; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 615 (mecmua içinde, v. 91 b - 103 a; bir nüshası Kemal Edip Kürkçüoğlunda).

Eser şöyle başlıyor:

Meğer bir şeb bu kalb-i pür figâre²⁴
Urur tîg-ı melâmet nice yâre
Tefekkür eyledüm arz u semavât
Tegayyür bulmada mecmû'ı zerrât

On iki beyitlik bu başlangıç manzumesinde şair, Edirne şehrini ve güzellerini tasvir edeceğini söyleyerek, yine on iki beyitlik bir manzume Edirne'yi övdükten sonra 58 dilberi tasvir ediyor. Tasvirler ikişer beyit olmakla beraber, arada üç ve dört beyit olanları da vardır. Son tasvir altı beyittir. Şair on iki beyit tutan son bölümde güzellerin hepsine dua ederek özür diliyor. Son beyitler:

24) Figâr = yara.

Hased renci kime kim olsa ârız
Olur ehl-i kemâl ile muârız

Görür aybı yüzün her kimsenün saf
Gör olıcak kişide çeşm-i insaf

Nüşanın sonunda, 951 tarihli nüshadan 1173 tarihinde nakledildiği kayıtlıdır.

Şairden bahseden kaynaklar: Abdu'r-Rahman Hıbrî, Enis; Hammer, GOD (c. II, s. 515). Hıbrî şöyle diyor: "Devr-i Süleymân-ı Hânîde gelen şuaradandır. Ehl-i şevk zümresindendir. Fakir Edirne hakkında Kerimî mahlasında bir Şehr-engiz gördüm. Zâhir budur ki bunun ola".

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Yahya Taşlıcalı (Ö.H. 990 = M. 1582). Bulunduğu yer: Şâh u Geda mesnevisinin başında; yazıldığı tarih: şairin, Şâh u Geda mesnevisini hangi tarihte yazdığı belli değilse de, ilk mesnevisini 947, beşinci mesnevisini de 958 de yazdığına göre, üçüncü mesnevisi olan Şâh u Geda'yı 950 yıllarında yazmış olduğu tahmin edilebilir.

Şair, Şâh u Geda'nın "Sebeb-i telif" bölümünü takibeden manzume de aşktan bahsettikten sonra, maceranın geçtiği İstanbul'u tasvir ediyor. "Sevâd-ı Kal'a-i Kostantiniyye" ile Ayasofya ve Atmeydanının tasvirlerini yaptıktan sonra 4 dilberi dörder beyitle tasvir ediyor. Son beyit:

Hak Taâlâ hemişe ol çârı²⁵
Elem ü gamdan eylesün ârî

ŞEHR-ENGİZ-İ GELİBOLU — Yazan: Vechi, Gelibolulu (Ö.H. 1019 = M. 1610). Eserin yazıldığı tarih: H. 959 = M. 1551 den önce; bulunduğu yer: bir nüshası bende (divaniyle birlikte). Nüşanın sonunda 959 da "tesvid" edildiği kaydı var.

Şehr-engiz'in başı eksik. Nüşadaki ilk beyit:

Begaayet hübdur âb-ı revânı
Kişi bakdıkca hazzeyler revânı

Şair yirmi bir beyit süren başlangıç manzumesinde şehri ve güzel-

25) Çâr = dört.

lerini övdükten ve kendine iltifat eden Kasım Pş. ya dua ettikten sonra 10 güzeli ikiyeşer beyitle tasvir ediyor. Nihayet:

**Bihamdi'llah ki bu medh oldu âhır
Kabul ola duâmız evvel âhır**

beytiyle başlayan beş beyitlik "Hâtime" de Kanunî'nin vezirine dua ettikten sonra eserini şöyle tamamlıyor:

**İlâhî Vechi'nün budur duâsı
Ki kapunda kabul ola duâsı**

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 134), Riyazi, Kafzade Tez. leriyle, Süreyya, Sicil (c. IV, s. 603); Riyazi ile Sicil, şairin Antalyalı olduğunu kaydederlerse de, divanında Gelibolu'ya ait gazeller bulunduğu na göre, Gelibolulu olduğunu söyleyen Sehi'nin kaydı doğru görünür. Şehr-engiz'in ilk yaprağı eksik olduğu için, hangi şehir için yazıldığı belli değilse de Gelibolu'ya ait olması akla yakın görünür.

ŞEHR-ENGİZ — Yazan: Firdevsi Çl., Morali, kadı (Ö.H. 961 = M. 1563). Eser meydanda yoktur. Hangi şehre ait olduğu da belli değildir. Ahdi, şairin Mesihî'nin Şehr-engiz'ine nazire dediğini kaydettiğine göre, eser belki Edirne Şehr-engiz'idir.

Şairden bahseden kaynaklar: Ahdi; Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Tez. leriyle, Süreyya, Sicil (c. IV, s. 14); Ş. Sami, KLM. (c. V, s. 3388); Hammer, GOD (c. III, 489).

ŞEHR-ENGİZ-İ YENİŞEHİR — Yazan: Rahmi Pîr Mehmed, Bursalı Ö.H. 975 = M. 1567). Eserin hangi tarihte yazıldığı belli değildir; bulunduğu yer: Pertsch, Berlin Ktg. (s. 406, No. 407), bir nüshası Abdül-baki Gölpınarlı'da. Eser şöyle başlıyor:

**Basîret nurunu feyzit İlâhî
Hakikat râhını göster kemâhî**

Şair yirmi dört beyit başlangıç manzumesinde "yaradılış" ı anlatıyor. Sonra:

**İlâhî, âciz ü zâr ü nizârem
Giriftâr-ı kemend-i zülf-i yârem**²⁶

²⁶ Fakrî'nin Şehr-engiz'i de böyle başlıyor.

beytiyle maksada giriyor. Yirmi sekiz beyit süren bu bölümde suçunu itiraf ediyor. Sonra "Sebeb-i te'lif" sayabileceğimiz başlıksız yüz elli bir beyit süren bölümde müderris olarak görevi başına gitmek üzere yola çıktığını, Rumeli'yi dolaşarak Yenişehir'e ulaştığını söyledikten sonra, şehri ve şehrin güzellerini övüyor. Nihayet dilberlerin tasvirine geçiyor. 23 tasvirin yalnız sonuncusu dört, ötekiler üçer beyittir. Eser şöyle bitiyor:

**Bu şehrin çok didiler mâh-rûsın
Nice meh-rû gazâl-ı müşk-bûsın**

**Bulardur gün gibi meşhur olanlar
Kemâl-i hüsnile mezkûr olanlar**

**Güzeller içre bunlardur müsellemler
Fakrûn bildüğü v'Allâhü a'lem**

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 129), Lâtifi (s. 163), Ahdi, Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle, Âli, Künh; Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 789); Belig, Güldeste (s. 468); Süreyya, Sicil (c. II, s. 375); Ş. Sami, KLM. (c. III, s. 2270); Bursalı Tahir, OsM. (c. II, s. 180); İsmail Pş. Keşf. Z. 504; Hammer, GOD (c. II, s. 290).

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Aşık Çelebi, Seyyid Pîr Mehmed (Ö.H. 979=M. 1571; Hasan Çl. ye göre H. 976=M. 1568) Eser meydanda yoktur.

Şairden bahseden kaynaklar: Lâtifi (s. 237); Ahdi, Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle, Âli, Künh; Nevizade, Şakayık Z. (s. 161); Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 799 ve c. II, s. 1067); Belig, Güldeste (s. 488), Müstakimzade, Mecelle (v. 308); Naci, Esami (s. 203); Faik Reşad, Eslâf (c. II, s. 8); Süreyya, Sicil (c. III, s. 232); Ş. Sami, KLM. (c. IV, s. 3044); Bursalı Tahir, OsM. (p. II, s. 307); S. N. Ergun, TS. (c. I, s. 117); İs. An. (c. I, s. 695 vd.); İnönü An. (c. IV, s. 49); Hammer, GOD (c. II, s. 335).

Bunlardan Hasan Çl., şair Sun'î'den bahsederken, Aşık Çl. nin Bursa güzelleri için Şehr-engiz yazdığını söyler. Kâtib Çl. de Keşf. (c. II, s. 1067), Aşık Çl. yi Şehr-engiz yazarlar arasında kaydeder.

ŞEHR-ENGİZ-İ ÂMİD — Yazan: Halife, Diyarbakırlı (Ö.H. 980 = M. 1572). Eser meydanda yoktur.

Şairden bahseden kaynaklar: Ahdi, Âmid Tez. leri; her iki eser de şairin Şehr-engiz'i olduğunu kaydeder.

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Fikri, Derviş Mehmed, Molla Maşîzade, İstanbullu (Ö.H. 982 = M. 1574; *Sicil*'e göre H. 992 = M. 1584). Eser meydanda yoktur. Hasan Çl. şairin *Şehr-engiz*'i olduğunu kaydeder.

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 125), Lâtifi (s. 269), Ahdi, Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade *Tez.* leriyle, Ali, *Küh;* Müstakimzade, *Mecelle* (s. 341 ve 380); Süreyya, *Sicil* (c. II, s. 329); Ş. Sami, *KLM.* (c. V, s. 3418); Bursalı Tahir, *Os.M.* (c. II, s. 363); Hammer, *GOD* (c. II, s. 497).

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Halili, (Sarı Halil) Bursalı. Eser meydanda yoktur.

Şairden bahseden kaynaklar: Lâtifi (s. 148), Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade *Tez.* leriyle, Müstakimzade, *Mecelle* (v. 202); Ata, *Tarih* (c. IV, s. 137); Süreyya, *Sicil* (c. II, s. 285); Ş. Sami, *KLM.* (c. III, s. 2060); Bursalı Tahir, *Os.M.* (c. II, s. 162); Hammer, *GOD* (c. III, s. 413).

Bu kaynakların hiçbirinde şairin *Şehr-engiz*'inden bahsedilmez. Şairin *Şehr-engiz*'i olduğunu Fuad Köprülü kaydeder (*Yeni Türk mecmuası* 1933, No. 7, s. 545).

ŞEHR-ENGİZ-İ EDİRNE — Yazan: Tabii veya Feyzi Ali, Edirneli. Eser meydanda yoktur.

Şairden bahseden kaynaklar: Lâtifi (s. 108), Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, *Tez.* leriyle, Müstakimzade, *Mecelle* (v. 154); *Tuhfe* (s. 146); Hibri, *Enis*; Süreyya, *Sicil* (c. II, s. 45), Ş. Sami, *KLM.* (c. III, s. 1063); Hammer, *GOD* (c. II, s. 462).

Bunlardan Lâtifi, şairin İstanbullu olduğunu ve Mesihî'nin *Şehr-engiz*'ine nazire dediğini kaydeder. Aşık Çl. Edirne *Şehr-engiz*'i olduğunu söyler. Hasan Çl. Mesihî'nin *Şehr-engiz*'ine nazire dediğini kaydeder. Hammer de bu bilgiyi nakleder.

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Kiyâsi, Kastamonulu, kadı. Eser meydanda yoktur.

Şairden bahseden kaynaklar: Lâtifi (s. 276), Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade *Tez.* leriyle, Ali, *Küh;* Süreyya, *Sicil* (c. IV, s. 65); Ş. Sami, *KLM.* (c. V, s. 3794); Hammer, *GOD* (c. II, s. 282).

Aşık Çl., şairin: "bahr-ı remel-i müsemme İstanbul'a ve etrafına *Şehr-engiz*" i olduğunu kaydeder.

ŞEHR-ENGİZ — Yazan: Sülûki Mehmed, Amasyalı. Eser meydanda yoktur; hangi şehre ait olduğu da belli değildir.

Şairden bahseden kaynaklar: Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade *Tez.* leriyle, Kâtib Çl., *Keşf.* (c. II, s. 1067); Müstakimzade, *Mecelle* (v. 258); Süreyya, *Sicil* (c. III, s. 55); Ş. Sami, *KLM.* (c. IV, s. 20610); Hammer, *GOD*, (c. II, s. 438).

Aşık Çl. ile Kâtib Çl. şairin *Şehr-engiz*'inden bahsederler.

ŞEHR-ENGİZ — Yazan: Kemâli. Eser meydanda yoktur. Müellifin de hangi Kemâli olduğu belli değildir. Yalnız Kâtib Çl. (*Keşf.* c. II, s. 1068) *Şehr-engiz* yazan şairler arasında Kemâli'yi de kaydeder. Bu Kemâli belki de Defterdarzade şair Cemâli'nin kardeşi olan Kemâli'dir.

Defterzade Kemâli'den bahseden kaynaklar: Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade *Tez.* leriyle, Süreyya, *Sicil* (c. IV, s. 79); Hammer, *GOD* (c. III, s. 333).

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Adı bilinmeyen bir şair. Eserin yazıldığı tarih: Kanunî devri; bulunduğu yer: bir nüshası bende.

Eser şöyle başlıyor:

İlâhî âşık-ı zâr u nizârem
Giriftâr-ı kemend-i zülf-i yârem

Hevâ-yı ıskile râh-ı belâda
Nice yıldur ki yeldüm ben fütade

Şair, on dört beyit süren bu başlangıç manzumesinden sonra, otuz iki beyitlik başlıksız bir "giriş" de gül bahçesinde çiçekleri konuş-turuyor. Nihayet:

Bu hâletle olup pür şevk ü şeyda
Bu şehr-engizi kıldum anda peyda

dedikten sonra dokuz beyitle İstanbul'u övüyor. Bu parçadaki:

Ana yetmez mi bu izz ü saadet
Süleyman-ı zamana oldu (hem) taht

beytinden, eserin Kanunî devrinde yazıldığını anlıyoruz. Şair bundan sonra 25 dilberi ikiye beyitle tasvir ediyor. "Hâtime" şu tek beyitte ibarettir:

Anardum evvelinde nazmumun ger
Karar itse su üzre dürr ü gevher

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Tab'î İsmail, İstanbullu (Ö.H. 1064 = M. 1653; Sicil'e göre H. 1046 = M. 1636, bu daha doğru olsa gerek). Eserin yazıldığı tarih belli değilse de, Ahdi Şehr-engiz'den bahsettiğine göre, H. 971 den önce; bulunduğu yer: İzzet Deliçay, bir nüshasının kitapçı Ahmed'deki başı ve sonu eksik bir mecmua içinde olduğunu söylüyor²⁷.

Eseri görmedim. Deliçay'ın bildirdiğine göre, şair eserine şöyle başlıyor:

Hudâyâ bir zâif ü nâtuvânem
Cihan içre gamile tev'emânem²⁸

Şair yirmi sekiz beyit süren bir münacat ile yirmi beyitlik kış ve bahar, yirmi üç beyitlik şehir, on beyitlik gece ve gündüz, tasviri ile on üç beyitlik "Sebeb-i te'lif" bölümünden sonra güzellerin tasvirine geçiyor. On iki beyitlik "Hâtime" ile beş beyitlik gazel bunu takib ediyor.

Şair şehir tasviri bölümünde:

İçinde cevr ü hicran ü sitem bol
Felekde yokdurur illâ Stanbol

diye bahsettiği şehrin ancak dört semtini tasvir ediyor:

Nola hûbâna me'vâ olsa Eyyub

*

27) İzzet Deliçay, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi 1936-37 mezuniyet tezi, No. 318.

28) Tev'emân = ikizler.

İkinci rükni Kâğıdhâne anun

*

Yenikapu da bir yeni mesîre

*

Anun dördüncü rüknidür Beşiktaş

"Sebeb-i te'lif" bölümünde de:

İderken bunları ben cümle seyran
İrşdi yanuma cem'oldı yâran

diyerek eserini niçin yazdığını anlatıyor. Son beyit:

Bu kavli bana kaadir itdi Settar
Beğenmezsen birisin sen de it var

Şair Mesihî'yi şu beyitlerle anıyor:

Bu Şehr-engiz idi bergeşte-ma'na²⁹
Gelüp itdi Mesihî anı ihya

Halef oldum ana ben merd-i ahkar
Dür-i tâbümle virdüm ana ziver

Şairden bahseden kaynaklar: Ahdi, Belig Tez. leriyle, Müstakimzade, Mecelle (v. 301); Süreyya, Sicil (c. III, s. 251); Hammer, GOD (c. II, s. 463). Sicil, şairin ölümünü 1046 gösterir. Ahdi, şairin şairin Şehr-engiz'i olduğunu kaydeder.

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL — Yazan: Cemâli Ahmed, Defterdarzade, İstanbullu (Ö.H. 991 = M. 1583). Eserin yazıldığı tarih: H. 972 = M. 1564; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Tü., No. 9263 (Matali-i Cemâli, c. 31 a - 44 a, baştan 15 beyit eksik); No. 3770 (mecmua içinde, v. 29 b - 38 b, eksik, Halili'nin Fırkat-name'siyle karışmış); bir nüshası bende.

Eser şöyle başlıyor:

29) Bergeşte = yüz çevirmiş, dönmüş.

İlâhî ıskun eyle cânuma yâr
Kelâmum eyle mihrünle dürrer-bâr

Dehânım idüp iklim-i fesâhat
Dilüm kıl mâlik-i mülk-i belâgat

Şair kendinden bahsettikten sonra şöyle devam ediyor :

Hudâvendâ harîk-i nâr-ı ıskam
Zaîf ü haste vü bîmâr-ı ıskam

Beni Bihud idelden bir perî-ru
Gözüme düş görünür oldu uyhu

Şu denlü eyledi ahvâlümüz piç
Okumagile başum hoş degül hiç

Yoğ izni üznümün gûş-i ezâna³⁰
Velî bin cânile dinler terâne

Yüzüm tesbîhden ol gün çevirdüm
Ki yârun dâne-i hâlini gördüm³¹

Unutdum secde tekbir ü kıyâmı
Yinür sanur gönül şehr-i sıyâmı

Egerçi cürmüme yok hadd ü gaayet
Velî evlâ budur kim ola rahmet

Bu denlu bâr-ı ısyân ile insan
Sırâtı geçmeye olur mı imkân

İlâhî lûtfunı kıl câna hem-rah
Beni bu benliğümden eyle âgâh

30) Üzün = kulak.

31) Hâl = yüzdeki ben.

Gözümünden mâsivâyı dûr eyle³²
Gönülünden gayriyi mehcur eyle

Olam ısk-ı Hudâ içre müdâvim
Cemâl-ı Hakkile dâyim ü kaayim

Şair bu duadan sonra gece ile gündüzü tasvir ederek İstanbul'un türlü semtlerini tasvir ediyor. Nihayet İstanbul dilberlerinin tasvirine geçerek bunları beşer beyitle övüyor. Tasvirler bendeki nüshada 36, Üniver. nüshasında 55 dir. Halbuki şair bunların 40 olduğunu "Hâtıme" de açıklıyor.

Bihamdî'llah bu şehr-engiz-i ma'mur
Dinilüp şehr içinde oldu meşhur

Şükür Hakka ki buldı bu çihilnâm³³
Tokuzyüz yetmişikisinde itmam

Bu esmâ tâ kıyamet şâd olsun
Seher ısk ehline evrâd olsun³⁴

Düğün halkı gibi bu vâsf-ı hûban
Okunsun dinlesün erbâb-ı ırfan

Olup hûbâna mecma' bu çihil bend
Nigârîstân-ı Çine oldu mânend³⁵

Bu nazm içre olan hûbân-ı âlem
Uzun ömrile olsun şâd ü hurrem

Çerâğ-ı ruhları olsun münevver
Oluben birbirile yâr u hem-ser³⁶

Cemâli irişem dirsên safâya
Yüri meşgul ol dâyim duaya

32) Mâsivâ = Allah'dan gayri her şey.

33) Çihil = dört.

34) Evrad = Kur'an'ın cüzleri.

35) Nigârîstan = puthane.

36) Oluben = olarak.

"Hâtîme" yirmi beyittir. Üniver. nüshasının sonunda bu nüshanın musannif Defterdarzade Cemâli'nin yazdığı nüshadan 27 rebiü'l-evvel 1033 de nakledildiği kaydı vardır.

Şairden bahseden kaynaklar: Ahdi; Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle, Âli, Künh; Süreyya, Sicil (c. II, s. 85); Ş. Sami, KLM. (c. III, s. 1834); Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 123); S. N. Ergün, T.Ş. (s. 975); Hammer, GOD (c. III, s. 42).

Ahdi ile Hasan Çl. şairin Şehr-engiz'ini överler.

ŞEHR-ENGİZ-İ SİROZ — Yazan: Cemali Ahmed, Defterdarzade, İstanbullu (Ö.H. 991 = M. 1583). Eserin yazıldığı tarih belli değildir: bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 9263 (Matâli'i Cemali, v. 44 b - 50 a); No. 3770 (mecmua içinde, 45 b - 46 b, eksik, Yahya'nın Şâh u Geda'siyle karışmış); No. 818.

Eser şöyle başlıyor :

İlâhî her kelâmum bir kitab it
Bana ısk âleminde feth-i bâb it

İdüp dil nehrini deryâ-yı umman
Gönül yazusın it sahrâ-yı ırfan

On bir beyitlik bu başlangıç manzumesini beş beyitlik bir münacat, on yedi beyitlik bir hasb-ı hal takib ediyor. Şair bu hasb-ı halde İstanbul'da âşık olduğu bir güzel yüzünden rusva olduğunu, kimseye bakacak yüzü kalmadığını, daha fazla sabredemeyip sefere çıktığını, birçok yerleri dolaştığını anlatıyor. Gece ve gündüz tasviri yaptıktan sonra, yolu Serez şehrine düştüğünü söyleyerek şehri ve güzellerini övüyor. Nihayet, 24 dilberi tasvir ediyor. İlk üç tasvir beşer beyit, ötekiler üçer beyit sonuncu da yedi beyittir. Şair "Hâtîme" de :

Hudâyâ bunları pâyende eyle³⁷
Ruhın her birinün tâbende eyle³⁸

diyerek dua ettikten sonra on beyitlik "Hâtîme" yi şöyle bitiriyor:

Cemâlîde garaz yok Tanrı hâzır
Murâdî bir duadur evvel âhır

37) Pâyende = ayakda durucu.

38) Tâbende = parlak.

ŞEHR-ENGİZ-İ SİROZ — Yazan: adı bilinmeyen bir şair. Eserin yazıldığı tarih belli değil. Bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 818 (v. 74 a - 78 b).

Eser şöyle başlıyor :

Elâ iy âşık-ı şûride-meşreb
Sirişti ısk u sevdâdan mürekkeb³⁹

Gam-ı cânânile abdâl olmuş
Benüm gibi perişan-hâl olmuş

Gel imdi pendümi cânile gûş it
Dem-i köhne bahar irişdi çuş it

Baharun nola geçdise zamanı
Geçürme bâri gel devr-i hazanı

Husûsâ şehr-i Siroz ola ma'mur
Güneş yüzlülerile ola meşhur

Niçün vasfitmiyesin anı âşık
Olupdur medha her veçhile lâyıq

Ve lîkin muhtasar eyle kelâmun
Anunla mu'teber eyle kelâmun

Güzeller vasfını tekrire başla
Melekler adını tahrir başla

Şair bu başlangıç manzumesinden sonra, 28 güzeli üçer beyitle tasvir ediyor. Tasvirler bittikten sonra şu beyitlerle eserini tamamlıyor :

Tamam oldu eğerci medh-i hûban
Velî olmuşdurur berveçh-i noksan

Ümiz oldur ki erbâb-ı maarif
Bunun noksanına oldukça vâkıf

Kusurını ide islâh bir bir
Yehud ol semtine olmaya nâzır

39) Sirişt = yaradılış, tabiat.

Eğerçi yokdurur bende liyâkat
 Ve lîkin söyledüm yetdükçe tâkat
 Mey ü mahbûba yokdur ihtiyarum
 Fedâdur yollarına cümle varum
 Gönül urdı kamu matlûb terkin
 Ve lîkin urmadı mahbûb terkin
 Gerekmez bana hergiz izz ü câhî
 Beni bunlarsuz itme yâ İlâhî
 Beni yâ Rab birine eyle kaadir⁴⁰
 Budur senden murâdum evvel âhır

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL DER HUBAN-I ZENAN yahut **NİGAR-NAME-İ ZEYK-ÂMİZ DER ÜSLÛB-I ŞEHR-ENGİZ** — Yazan: Azizi, Mustafa, Yedikuleli (Ö.H. 993 = M. 1585).

Eserin yazıldığı tarih belli değildir. Bulunduğu yer: bir nüshası bende; bir nüshası Fahri Bilge'de; bir nüshası da Pertsch, Berlin Ktg. (s. 29, No. 8/18).

Eser şöyle başlıyor :

Gel ey tab'-ı nazar-baz-ı sühan-saz
 Şikâr-ı bîkr-i fikre eyle pervaz
 Sözün duhterlerini aşikâr it
 Bu deyr-i nazmı pür nakş ü nigâr it
 Cihan meh-rûların kaydeyle anda
 Maani gencini saydeyle anda
 İdüp bir name-i rengini peyda
 Zenan evsâfını anda kıl inşa
 Velî şol zenleri yâdeyle kim ol
 Ola meşhure-i mülk-i Stanbul

Şair, on beyit süren bu başlangıç manzumesinden sonra, beşer beyitlik iki manzumede gece ile gündüzü tasvir ediyor. "Sebeb-i te'lif" bölümünde ise, bir gün dostlarının kendini ziyarete geldiklerini, bir içki meclisi kurup şiirler ve Şehr-engizler okuduklarını, bu sırada arkadaşlarının İstanbul kadınları hakkında bir şehr-engiz yazmasını kendinden

rica ettiklerini, onların ısrarı üzerine eserini kaleme aldığını yazıyor. Bundan sonra 50 İstanbul güzelini üçer beyitle tasvir ediyor. Nihayet dokuz beyit süren bir "Hatime" ile eserini tamamlıyor. Son beyit:

Azizi gel sözünü ihtitam it
 Bu rengin nameyi bûnda tamam it

Bundan sonra biri Arabca, biri de müstehcen iki beyit daha varsa da, bunlar sonradan eklenmiştir sanırım. (Bu Şehr-engiz'in tam metni eserin sonuna eklenmiştir).

Şairden bahseden kaynaklar: Aşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade, Tez. leriyle, Âli, Kühn, Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 801); Ş. Sami, KLM. (c. IV, s. 3151); S. N. Ergun, TS. (s. 632); İs. An. (c. II, s. 156); Hammer, GOD (c. III, s. 323); Gibb, GOP (c. III, 179 vd.).

Kaynaklar Azizi'nin şehr-engiz'inden bahsederler. Hasan Çl., eser için şöyle der: "Hilâf-ı mu'tâd-ı şuara-i zamane şehr-i İstanbul'da olan tâife-i zenâna şehr-engiz diyüp meşhur-ı devran ve makbul-i zaman olmuştur". Aşık Çl. şairin adını Mehmed olarak kaydeder.

ŞEHR-ENGİZ-İ MANİSA — Yazan: Ulvi Mehmed, Terzizade, İstanbullu (Ö.H. 993 = M. 1585). Eserin yazıldığı tarih: H. 964 = M. 1556; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 1532 (mecmua içinde, v. 125 b-128 a). Bir nüshası bende.

Eser şöyle başlıyor :

İlâhî bahr-ı isyana garîkam
 Tutuşdum nâr-ı hicrana harîkam
 Yahn yüzölülerün şevkile yandum
 Kül oldum külli canumdan usandum

 Vuzu için elüme alsam ibrik⁴⁰
 Sebûy-i mey görünür bana tahkik
 Aceb mi mescide azmeylesem ger
 Bana mescid olupdur kûy-i dilber⁴¹

40) Vuzu = abdest almak.

41) Kûy = sokak.

Şair, yirmi dört beyit süren bu başlangıç manzumesinde suğunu itiraf ettikten sonra Allah'a yalvarıyor. Seher tasviriyle başlayan bir bölümde, sefere çıkıp Manisa'ya geldiğini, birgün çarşıda gezerken bir güzel görüp âşık olduğunu, gül bahçesinde dolaştığı sırada bir dostunun yanına gelerek şehrin güzelleri için eser yazmasını teklif ettiğini söyledikten ve II. Selim'i övdükten sonra şehri ve şehrin güzellerini, bu arada âşık olduğu güzeli övüyor. Yüz bir beyit süren bu bölümden sonra geceyi tasvir ediyor. Rüyasında o güzeli gördüğünü anlatıyor. Sabah olunca yine o dilberin hayali içinde eline kalemi alıp güzelleri tasvire başlıyor. 18 dilberi beşer beyitle tasvir ediyor. Nihayet sekiz beyit süren "Hâtime" de sevdiği dilbere dua ettikten sonra eserini şöyle bitiriyor:

Bu nazmun nola yayılsa cihana
Çü her beyti olupdur âşıkane

Bunu ikişer beyitlik üç kıt'a, beş beyitlik ikinci bir "Hâtime" ile üç beyitlik bir kıt'a takibediyor. Son kıt'a:

Cihan turdukça tursun her birisi
İlâhî bunların ömrin tavil it⁴²

Cemali güllerini eyle handan
Melâhat gül-sitanı içre şad it

Visâle ırgürüp Ulvi hakiri⁴³
Dil-ârâlar yanında bermurad it

Şairden bahseden kaynaklar: Ahdi, Âşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Ri-yazi, Kafzade Tez. leriyle, Âli, Künh; Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 802); Sicil (c. III, s. 492); Ş. Sami, KLM. (c. III, s. 3174); Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 310); Hammer, GOD (c. III, s. 19).

ŞEHR-ENGİZ-İ SİNOP — Yazan: Beyani, Sinoplu, heccav XVI. yüz-yıl şairlerinden. Eserin yazıldığı tarih belli değildir; bulunduğu yer: İzmir, Millî Ktp., No. 35/132 (şairin Şâh u Dervîş'i sonunda); fotokopisi bende⁴⁴.

Eser şöyle başlıyor:

42) Tavil = uzun.

43) ırgürüp = ulaştırıp.

44) Bu fotokopiyi hazırlatıp bana göndermek lûtfunda bulunan İzmir Valisi Sayın Kemal Hadımlı'ya teşekkürler ederim.

İlâhî Kaadir ü Hayy ü Tüvânâ
Âlim ü Âlim ü Dâna vü Bînâ

Şair "Münacat" başlığını taşıyan otuzaltı beyitlik bu manzumede Allah'ı, Peygamber'i ve dört Halifeyi andıktan sonra "Tazarruat" başlığı altında esere şöyle giriyor:

Hudâyâ âşık u zâr u zebunem
Giriftar-ı belâ-yı çerh-ı dünem

İlhî nâtüvan ü bîmecalem
Hücum-ı nefis elinden pây-mâlem

Başumda ışk sevdası belâdur
Habab âsâ derunum pür hevâdur⁴⁵

Gönül bir yerde kalmaz hiç kararı
Tutup dâim hevâ-yı zülf-i yârı

Alup pîr-i mugandan ben ayagı⁴⁶
El almam nâsiha tutmam kulagı⁴⁷

Reh-i ışkunda tevfikun refik it
Yem-i ihsanuna canum garik it⁴⁸

Beni ışk-ı mecâziden reha kıl⁴⁹
Gönül murgın o dilden bineva kıl⁵⁰

Beyani mâsivâdan durma çek el⁵¹
Kadem bas râh-ı Hakka bağlayup bel

45) Habab = su yüzünde olan kabarcık. Âsâ = gibi.

46) Pîr-i mugan = meyhanecilerin ihtiyarı. Ayag = kadeh.

47) Nâsih = nasihat eden.

48) Yem = deniz.

49) ışk-ı mecâzî = insanlara karşı duyulan aşk (Allah'a karşı duyulan aşk aşk-ı hakiki'dir).

50) Bineva = sessiz, yoksul.

51) Mâsivâ = Allah'dan gayri her şey.

52) Tersâbece = hristiyan çocuğu.

Yirmi beyit süren bu manzumeden sonra, "Sıfat-ı şep ve sebeb-i nazm-ı Şehr-engiz" başlıklı on dört beyitlik manzumede şair, bir gece rüyasında bir dilberin evine geldiğini, sabaha kadar dilberle sefa sürdüğünü anlatıyor. Bunu takibeden "Sıfat-ı ruz ve hasb-ı hal-i dil-i pürsuz" başlıklı otuz iki beyitlik manzumede, sabah olunca rüyasında gördüğü dilberi bulmak için Sinop şehrinin sokaklarını dolaştığını, nihayet rastlayıp ona âşık olduğunu ve arkadaşlarının ısrarına uyarak bir eser yazıp Sinop şehri ile güzellerini tasvir ettiğini söylüyor. Sinop'un kal'asını, camiini, bahçesini ve Boztepe denilen yerini, herbiri yirmibir beyit süren dört manzumede tasvir ettikten sonra dilberleri övmeğe geçiyor. 13 dilberi ikişer üçer beyitle tasvir ediyor. Yalnız ilk dilbere ait tasvir dört, sonuncusu da beş beyittir. Şair bundan sonra şehirde birkaç "tersâbeçe"⁵² genç bulunduğunu, bunların kimi kuyumcu, kimi dülger olduğunu söylüyor. Nihayet asıl sevdiği dilberi tekrar tasvir ettikten sonra şu beyitle eserine son veriyor:

Efendüm bilürem gerçi bilinmez kulların çokdur
Beyani'dür velî uşşâkun içre gün gibi meşhur

Şairden bahseden kaynaklar: Âli, Künh, S. N. Ergun TS., (c. II, s. 83 b)

ŞEHR-ENGİZ-İ ANTAKYA — Yazan: Sıyâmi, Galatalı (XVI. yüzyıl şairlerinden). Eserin yazıldığı tarih belli değil; bulunduğu yer: bir nüshası bende (divaniyle birlikte).

Eser şöyle başlıyor:

İlâhî cümleñün maksûdı Allah
Bu ben eğriye göster toğrı bir râh
Hidâyet eyle bana yâ İlâhî
Heme bîkeslerün sensin penâhı

Dilerem bakma yüzüm karasına
Bakup rahmeyle bağrum yarasına

.....

Bu şehr-engize şöret vir İlâhî
İçinde anayın bir nice mâhı

Zebânumdan maâniyi revan it
Bu şehr-engizi gün gibi iyan it

Şair on dört beyit süren başlangıç manzumesinden sonra:

Mısırdan toğru geldüm bu diyâra
Cefâ tığıyle sinem yâra yâra

Dilersen almağa gel sen de ahbar
Bu şehre dirler Antakiyye iy yâr

diyerek, deniz kenarında birçok genç gördüğünü, bir arkadaşının teşfikiyle bunları tasvir için bu şehr-engiz'i yazdığını söylüyor. "Ser defter-i hûban" için beş beyitlik bir gazel söyledikten sonra, 20 dilberi ikişer beyitle tasvir ediyor. On üç beyit süren "Hâtıme" de bunlara dua ettikten sonra şu beyitlerle eserini tamamlıyor:

Bu şehri sakla âfetden Hudâyâ
Belâ vü şûr u şerden iy Taâlâ

Sagırini kebîrini belâdan
Gözetle bunları fakr ü fenâdan

Bu şehr-engizde bîhad olsa ger ayb
Anı kâmil ider bir nokta dergayb⁵³

Şairden bahseden Ahdi Tez. ile Hammer, GOD. (c. II, s. 458) dir. Onlarda da Şehr-engiz'in adı geçmez.

ŞEHR-ENGİZ BERAY-İ HUB-RÜYAN-İ GELİBOLU — Yazan: Âli, Mustafa, Gelibolulu (Ö.H. 1008 = M. 1599). Eserin yazıldığı tarih belli değil; Emiri nüshasının istinsah tarihi 975 olduğuna göre bu tarihten önce; bulunduğu yer: Bayezid Ktp., No. 5665 (mecmua sonunda); Millet Ktp., Emiri, manzum eserler No. 271 (v. 143 b - 146 a).

Eser şöyle başlıyor:

İlâhî mübtelâ-yı derd-i ışkâm
Giriftâr-ı belâ-yı bend-i ışkâm

Eğerçi bende var ışk-ı mecâzî
Hakikiye sen eyle kâr-sâzî

Kalur dil gûşe-i mihnetde bîmâr
Eğer kılmazsa lûtfun bana tîmâr

53) Dergayb itmek = yok etmek.

Ki görsem bir saç sünbül nigârı
Olur dil ol dem anun hâk-sârı
Ne vaktin kim görem bir serv-kaamet
Kopar başımda ol sâat kıyâmet

.....
Ezan âvâzesinden yok hurûşum
Toludur sît-i mestânile gûşum
Ne dem kim eylesem niyyet namâza
Gönül başlar heman sûz u güdâza

Şair, yirmi üç beyit devam eden manzumede suçunu böylece itiraf ettikten sonra Allah'a yalvarıyor:

Akaalim-i cihanda yüzi sulı
Ki ya'ni Rûmilinde Gelibollı

beytiyle başlayan "Sebeb-i te'lif" de Gelibolu'yu ve güzellerini övdükten sonra, sözlerini şöyle bitiriyor:

Çü kıldum bunları bu resme seyran
Murad itdüm ki yazam vâsf-ı hûban
Hudâyâ isterem senden inâyet
Kelâmum eyle dürr-i dürc-i râğbet ⁵⁴
Çün oldı vâsf-ı hayl-ı mâh-rûyan
Bu şeh-erengizi kıl meşhûr-ı devran

Şair 12 dilberi üçer beyitle tasvir ettikten sonra "Dua-yı hûb-rûyan" başlıklı beş beyitlik manzumede güzellere dua ettikten sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

Yanında anların Âli hakîrun
Kamu eksikliğün ma'zur eyle

Şairden bahseden kaynaklar: Ahdi, Hasan Çl., Riyazi, Rıza (s. 66), Kafzade Tez. leriyle, Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 799); Müstakimzade, Me-

54) Dürc = mücevher kutusu.

celle (v. 309); Tuhfe (s. 521); Ayvansarayı, Vefeyat; Süreyya, Sicil (c. III, s. 290); Bursalı Tahir, Os.M. (c. III, s. 85); İbnülemin, Menakıb-ı hüner-veran; S. N. Ergun, TS. (c. I, s. 38); İs. An. (c. I, s. 304, vd.); Hammer GOD (c. III, s. 115).

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Mânî, Çalıkzade Mehmed, Kadı (Ö.H. 1008 = M. 1599). Eserin yazıldığı tarih belli değil; bulunduğu yer: bir nüshası bende.

Eser şöyle başlıyor:

Hudâyâ derd-mendem zâr-ı ışkâm
Belâ-keş âşıkâm bîmâr-ı ışkâm
Giriftâr-ı hevâ-yı zülf-i yârem
Sabâ gibi perişan-rûzgârem
Güzeller aldılar sabrum karârüm
Değül elde inân u ihtiyârüm ⁵⁵

.....
Gönül şehrin tutup ışk-ı mecâzi
Unutdum sen Hudâ-yı bîniyâzi

.....
Şu denlu bende var cürm ü dalâlet ⁵⁶
Namaza kılmadum ömrümde niyyet

Şair, yirmi sekiz beyit süren başlangıç manzumesinde suçunu itiraf edip Allah'a yalvardıktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

Bu nazm-ı dil-keşi kıl gül-şen-i naz
Bununla eyle ehl-i ışkı dem-saz
Güzeller vâsfını kim bunda itdüm
Kamusın âşık ağzından eyitdüm ⁵⁷
Getürmez böyle gül bir dahi âfak
Götürsün başları üstünde uşşak

55) İnân = dizgin.

56) Dalâlet = şaşırma, sapıtma.

57) Eyitdüm = söyledim.

Şair gece ve seher tasvirleriyle başladığı bölümde Bursa'yı ve güzelllerini övdükten sonra 30 dilberin birincisini beş, sonuncusunu dokuz, ötekileri de üçer beyitle tasvir ediyor. Nihayet:

**İlâhî bunları âlemde var it
Melâhat bürci üzre berkarar it**

beytiyle başlayan dört beyitlik "Hâtıme" de güzellere dua ettikten sonra eseri şöyle tamamlıyor:

**Ayırma mâniyi mahbûblardan
Safâsın eksik itme hûblardan**

Şairden bahseden kaynaklar: Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Belîğ Tez. leriyle Kâtib Çl., Keşf. (c. I, s. 809); Nevizade, Şakayık Z. (s. 547); Faik Reşad, Eslâf (c. I, s. 85); İsmail Ps. Keşf. Z. (s. 527); Hammer, GOD (c. III, s. 102).

ŞEHR-ENGİZ-İ BERAY-I TAŞKÖPRÜ — Yazan: belli değil. Eserin yazıldığı tarih belli değil. (Sultan İbrahim'in H. 1049 = M. 1639 da tahta çıktığını kaydeden bir mecmua içinde bulunduğuna göre, bu tarihten önce yazılmış demektir); bulunduğu yer: Pertsch, Berlin Ktg. (s. 24, No. 6).

ŞEHR-İ KAŞAN'UN VASFI VE MEDH-İ CEMİLİDÜR — (Kaşan, belki de Keşan'dır). Yazan: belli değil; eserin bulunduğu yer: Pertsch Berlin Ktg. (s. 55, No. 27/10, v. 108 b - 113 a).

Eser şöyle başlıyor:

**İşit bir muhtasar söz söyliyelim
Yazup bir kaç satır nazmeyliyelim**

ŞEHR-ENGİZ — Yazan: Fehim-i Kadim, Uncuzade Mustafa, İstanbullu (Ö.H. 1058 = M. 1648). Eserin yazıldığı tarih: 1042; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2932 (divanı içinde, v. 60 a - 64 a; v. 65 a - 65 b de "Bahr-ı tavil der çend zeban" başlıklı çok müstehcen küçük bir eseri daha vardır).

Eser "Hezliyat" başlığını taşımaktadır. Fakat bahsedilemeyecek kadar müstehcendir. Şair şu beyitle eserini yazdığı tarihi veriyor:

**Didi tarih-i muglîman-ı Rum
Şehir-engiz-i cümle hîz-ı şum**

Şairden bahseden kaynaklar: Rıza (s. 79), Âsım, Mücib, Safayi, Belîğ Tez. leriyle, Evliya Çl., Seyahat-name (c. III, s. 17); Şeyhi, Şakayık ZZ. (c. I, s. 208); Müstakimzade, Mecelle (v. 343); Süreyya, Sicil (c. IV, s. 30), Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 365); Emiri, Tarih-i edebiyat mecmuası (1336, yıl 3, sayı 25, s. 640); S. N. Ergun, Fehim, 1934; İsmail Ps. Keşf Z. (s. 523); İs. An. (c. IV, s. 538 vd.); Hammer, GOD (c. III, s. 370); Gibb GOP (c. III, s. 290).

Fehim'in divanında da (meselâ bk. İst. Üniver. Ktp., Ty. No. 765), kaside, terci' ve terkeb-i bend şekillerinde kaleme alınmış şairin güzelere tutgunluğunu bildiren hasb-ı haller ve bu arada "Der medh-i mîr-i huban Abdullah", "Der medh-i Âfetî Çelebi", "Der medh-i dilber-i hayyam" başlıklı tasvirler vardır.

ŞEHR-ENGİZ-İ EDİRNE — Yazan: Neşatî Ahmed Dede, Edirneli (Ö.H. 1085 = M. 1674). Eserin yazıldığı tarih belli değil; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 545 (divanı içinde v. 51 b - 56 a).

Eser şöyle başlıyor:

**Gel gel ey kîlk-i anberin-simâ
Hâl-pîrâ-yı çihre-i ma'nâ**

Şair kalemine hitabla sözüne başlıyor. Başlangıç manzumesinin yedinci beytinde:

**Nazmumuzla cihanı mest idelim
Dil-i uşşakı mey-perest idelim**

diyerek güzellerin tasvirine geçiyor. Tasvirlerin bazıları altı, yedi; bazıları dört, beş beyittir. 14 tasvirin başlıkları da manzumdur. Şair otuz sekiz beyit süren son bölümde güzellere birine hitabederek onu övüyor. Sonra tövbe ederek dua ile sözünü bitiriyor. Son beyit:

**Ser-i küyinde cem'olup uşşak
Pür ola sîr-ı işkile âfak⁵⁸**

58) Sîr = ün, ses.

Şairden bahseden kaynaklar: Rıza (s. 99), Âsım, Mücib, Safayi, Belig, Esrar Tez. leriyle, Sâkıb, Sefine (c. II, s. 96); Hıbrî, Enis; Seyhi, Şakayık ZZ. (c. I, s. 641); Müstakimzade, Mecelle (v. 422); Ayvansaray, Vefeyat; Enver, Semahane (s. 226); Faik Reşad, Eslâf (c. I, s. 162); Süreyya, Sicil (c. I, s. 221); Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 445); Gölpınarlı, Melâmilik ve Melâmiler (s. 143); S. N. Ergun, Neşâti (1933); İsmail Pş. Keşf Z. (s. 534); Hammer, GOD (c. III, s. 497).

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Nazûk Abdu'llah, Konya kadısı, Bursalı (Ö.H. 1098 = M. 1686). Eser sekizer beyitlik 5 bendden ibaret bir "terkib-i bend" dir. Eserin bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2914 (divanı içinde, varak 22 a - 23 a); Süleymaniye Hacı Mahmud Ef. No. 3511 (divanı içinde, v. 65 a - 66 a). Şair bu terkib-i bende de yalnız Bursa'yı övüyor. Başı :

Bir şehirsin kim letâfetle bihişt-âyinsin
Bursa sen şâyeste-i sad hıl'at-ı tahsînsin

Sonu :

Nâzûkâ gördise bir böyle fezâ çeşm-i felek
Ya Pınarbaşudur ol ya Çamlıca olmak gerek

Süleymaniye Hacı Mahmud Ef. nüshasında bu terkib-i bendden sonra yine Bursa'yı öven :

Bursa şehrinün ey dil baharı vakti imiş
Mudanya yollarının lâle-zarı vakti imiş

matla'lı bir manzume daha vardır. Fakat sonu eksiktri.⁵⁹

Şairden bahseden kaynaklar: Belig Tez. siyle, Belig, Güldeste (s. 505); Seyhi, Şakayık ZZ (c. I, s. 597); Müstakimzade, Mecelle (v. 417); Süreyya, Sicil (c. III, s. 369); Bursalı Tahir, Os.M. (c. II, s. 447); İsmail Pş. Keşf. Z. (s. 532); Hammer, GOD (c. II, s. 472).

ŞEHR-ENGİZ-İ CİLVE-RESA VE ÂYİNE-İ HÜBAN-İ BURSA — Yazan: Belig İsmail, Bursalı (Ö.H. 1142 = M. 1729). Eserin yazıldığı tarih: H. 1119 = M. 1707; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 1653 (mecmua içinde, v. 60 a - 68 b).

59) Divanlarda ara sıra kaside ve gazel tarzında şehir tasvirlerine rastlanır. Manisalı Birri'nin Manisa'yı tasvir eden uzun kasidesi bunlardan biridir.

Eser şöyle başlıyor :

Minnet ol Hâlık-ı ins ü câna
Virdi behçet o kadar insana

Şair on beyit süren bu münacat ve altı beyitlik bir na't ile yedi beyitlik Peygamber'e münacattan sonra bahar tasviriyle esere giriyor. Yetmiş beyit süren bu "Sebeb-i te'lif" bölümünde zamanın vefasızlığından şikâyet ediyor. Kötümser olduğu bir anda yanına bir arkadaşı geleerek şehrin güzellerini tasvir etmesini teklif ediyor. Şair halkın takdirsizliğini anlatıyor :

Olmada şimdi ahâli yek-ser
Düşmen-i ma'rifet ü ehl-i hüner

Sâbika sâdır olan şehir-engiz
Nice tahrifile oldu nâciz

diyerek daha önce yazdığı şehir-engiz'in bozulup değiştirildiğini söylüyor. Nihayet arkadaşının ısrarına dayanamıyarak eline kalem aldığını bildiriyor :

Sekizer beyt idüp tarh-ı garib
Eyledüm künyelerince tertib

Havfum oldur nice hod-bîn-i zarif
İde tertibini cümle tahrif

.....

Kim ki tagyirine eyler niyyet
Yedi ceddiné dek olsun lâ'net

Sözümüz vâsıl-ı pâyan oldu
Namı Âyine-i hüban oldu

Şair 20 dilberi sekizer beyitle tasvir ediyor. On altı beyit süren "Hâtime" de şair, eserini övüyor. Esere alındığından dolayı gücenecek olanlara çıkıştıktan sonra şu beyitlerle eserini bitiriyor :

Yeter ey hâme-i i'câz-şiyem
Bu kadar cilve sana ol ebsem

Bin yüz on dokuz ider ol hengâm
Oldı bu nüsha-i zibâ itmam

Şairden bahseden kaynaklar: Safayi, Salim (s. 173); Ramiz, Esad, Fatin (s. 27) **Tez.** İeriyle, Belig, **Güldeste** (s. 541); Şeyhi, **Şakayık ZZ.** (c. III, s. 395); Müstakimzade, **Mecelle** (v. 147); Eşrefzâde, **Gülzâr-ı sulehâ**; Narlı Şeyh, **Gülzar-ı ırfan** (s. 368); Tevfik, **Kafile** (s. 64); Faik Resad, **Eslâf** (s. II, s. 68); Süreyya, **Sicil** (c. II, s. 25); Ş. Sami, **KLM.** (c. II, s. 1354); Bursalı Tahir, **Os.M.** (c. II, s. 102); S. N. Ergun, **TŞ.** (c. II, s. 809); **İs. An.** (c. II, s. 489 vd.); **Türk An.** (c. VI, s. 75); Hammer, **GOD** (c. IV, s. 153); Gibb, **GOP** (c. IV, s. 117).

ŞEHR-ENGİZ-İ BURSA — Yazan: Belig İsmail, Bursalı (Ö.H. 1142 = M. 1759). Eserin yazıldığı tarih: H. 1119 = M. 1707 den önce. Eser meydanda yoktur. Fakat şair yukarıda bahsettiğimiz şehir-engiz'inde:

**Sâbika sâdır olan şehir-engiz
Nice tahrifile oldı nâciz**

beytiyle başka bir şehir-engiz daha yazdığını açıklıyor. Safayi de, şairin eserlerinden bahsederken “ve dahi mahrûsa-i Bursada hadîka-i hüsn ü bahcetden feyz-ı letâfetele keşide bâlâ olan mahbûbân-ı tâze-resanı medh ü tavsif ederek üç cild miktarı nazmı u nesr ile şehir-engiz tahrir itmişdür” diyor.

LÂLEZAR (Yenişehir Şehir-engiz'i) — Yazan: Vahid Mahtumî, Mehmed, İstanbullu (Ö.H. 1145 = M. 1732). Eserin yazıldığı tarih belli değil; bulunduğu yer: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2913 (mecmua içinde v. 48 b - 54 b); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, No. 3505 (divaniyle birlikte v. 72 b - 85 b); Millet Ktp., Emiri, edep ve muhadara No. 975; Flügel, **Viyana Ktg.** (c. I, s. 668, No. 717, (divaniyle birlikte; s. 669, No. 718).

Eser şöyle başlıyor:

**Hamd-i bigaye Hak Talâya
Virdi hüsn ile halka pîrâye**

Yaradılışı aşk ve güzellik bakımından anlatan on iki beyitlik bir tevhid, on beyitlik na't, on sekiz beyitlik itirafdan sonra yüz elli sekiz beyitlik “Nazm-ı lâlezar-ı bütan” başlıklı “Sebeb-i te'lif” geliyor. Şair bu bölümde insanların vefasızlığından şikâyet ettikten sonra, Rumeli'ne gidip Yenişehir'de yerleştiğini, birkaç arkadaş edindiğini, her gece toplar-

nıp eğlendiklerini anlatarak dört güzeli övüyor. Bunlardan biri: “Bahar gelsin Karamanlı korusu denilen gezme yerine gidelim, orada şehrin bütün güzellerini görürsün” diyor ve bir şehir-engiz yazmasını şaire şart koşuyor:

**İsm-i sâmisî lâlezar olsun
O da ırfana yad-gâr olsun**

diyor. Şair kabul ederek baharı bekliyor. Beş beyitlik bir gazelden sonra kırk yedi beyitlik bir bahar tasviriyle esere giriyor. Bahar gelince herkes Karamanlı korusunda toplanıyor. Bu da güzellerle birlikte eğleniyor. Sonra güzelleri tasvire başlıyor. 10 tasvirden biri on sekiz, ötekiler on bir, on iki, on üç beyittir. Bundan sonra şair yüz otuz dokuz beyit süren iki bölümde ilk dört güzelle birlikte tekrar gezmeğe gittiğini, güzellerin soyunup suya girdiklerini anlatıyor. Sonra bir vesile bularak:

**Hâmi-i din ü hâfız-ı derya
Sadrı Cem-pâye Mustafa Paşa**

beytiyle başlayan parçada ona derdini anlatıyor. Altı yıldır gurbette ailesinden uzak kaldığını söyliyerek lûtfunu diliyor: “Eğer bu yalvarma merhamete sebep olmayacaksa artık ben de kalemimi kirayım, kitabımı bir tarafa atayım, bilgisizliğimle övüneyim” dedikten sonra Allah'a dua ediyor. Son beyit:

**Bir dua ile her kim eylese yâd
İki âlemde eyle anı şâd**

beş beyitlik bir gazel bunu takib ediyor.

Şairden bahseden kaynaklar: Ramiz **Tez.** siyle Müstakimzade, **Mecelle** (v. 388); Süreyya, **Sicil** (c. IV, s. 352); Hammer, **GOD** (c. IV, s. 328 ve 551).

DEFTER-İ AŞK — Yazan: Fazıl Hüseyin, Enderunlu (Ö.H. 1222 = M. 1810).

Eser şöyle başlıyor:

**Bism-i ebrû-yı siyah-ı cânân
Kıssa-i ışka gerekdür unvan**

Şair otuz altı beyit süren bu başlangıç manzumesinde güzellikten ve aşktan bahsederek şöyle söylüyor :

Evvelâ ışk-ı mecâzî elzem
Ger hakikiye çıkar bir süllem ⁶⁰

Eyliyen ışk-ı mecâziye duhûl
Bulur elbette hakikiye vusûl

sonra otuz bir beyit süren bir bölümde aşıkı tarif, on iki beyitlik bir bölümde III. Selim'e dua ettikten sonra esere giriyor: Eser ötekilere benziyen bir şehir-engiz değildir. Şair kendi sergüzeştini hikâye ettiğini söyleyerek, aşık olduğu dört güzeli ayrı birer hikâye halinde anlatıyor. Çingene güzeline ait olan son hikâyede dikkate değer realist tasvirler vardır. Otuz yedi beyitlik bir girişden sonra birinci hikâye kırk yedi, ikincisi otuz beş, üçüncüsü yetmiş üç, dördüncüsü yüz altmış yedi beyittir. Eser şöyle bitiyor:

Eyledüm gönüme ol demde itâb ⁶¹
Bu midur yandığın ey hâne-harâb

Öyle bir dilbere ol bâri esir
Ki kabul itmeye zâtı tağyîr

Dehenüm üzre urub mühr-i sükût
Feleğün kârına oldum mebhûd

Kılmadum kimseye râzı ifşa
Şive-i ışk ne bilsün cühelâ

HÜBAN-NAME — Yazan: Fazıl Hüseyin, Enderunlu (Ö.H. 1222 = M. 1810). Eserin yazıldığı tarih: H. 1207 = M. 1792.

Eser şöyle başlıyor :

Hamd o Mevlâ-yı azimü's-şâna
Hüsn-i can-sûzi viren insana

Şair yirmi bir beyit süren başlangıç manzumesinden sonra, on beyitle III. Selim'e dua ediyor. On altı beyitlik bir bölümde kendinden bahset-

60) Süllem = merdiven.

61) Itâb = azarlamak.

tikten sonra otuz yedi beyit süren "Sebeb-i nazm" da, birgün sevdiği bir güzelin, hangi millette çok güzel bulunduğunu ve :

Kangısı hüsnile nâzûk--etvâr
Kimdedür şive-i nâz ü reftâr

Kafdan Kafa bütün zikreyle
Sözde hiç itme hatâ fikreyle

Evvelâ vafasını takrir eyle
Ba'dehû resmini tasvir eyle

dediğini, bu teklif üzerine kalemi eline alıp bu eserini meydana getirdiğini söylüyor. Eserin adiyle yazıldığı tarihi de şu beyitlerle bildiriyor:

Çünkü itmamına irdi hâme
Komışam ismine Hûban-name

Çünkü tarihi de şâyan düşdi
Döşenüp mahşer-i hûban düşdi

Bundan sonra yirmi dört beyitle yedi iklimi, on sekiz beyitle "küre-i arz u mâ" yı tarif ettikten sonra, bütün dünyanın güzellerini ayrı ayrı tasvir ediyor. Tasvirler on beyitten elli, altmış beyite kadar sürüyor. Nihayet yirmi yedi beyit süren "Hâtime" de bu eseri yazmasını kendine teklif eden güzele hitab ettikten sonra Allah'a yalvararak tövbe ediyor. On bir beyitle de Reisü'l-küttâb Râtıb Ef.'ye eserini sunuyor. Son beyit:

Eyleye zât-ı şerîfün dâim
Sadr-ı devletde Cenâb-ı Mevlâ

ZENAN-NAME — Yazan: Fazıl Hüseyin, Enderunlu (Ö.H. 1222 = M. 1810).

Eser şöyle başlıyor :

Minnet ol Hâlik-ı hikmet-kâra
Zen-i dünyayı iden mekkâre ⁶²

Şair on altı beyit süren bir başlangıç manzumesinden sonra seksen

62) Mekkâre = hilekâr kadın.

iki beyit süren "Sebeb-i nazm" bölümünde kendine **Hûban-name**'yi yazmayı teklif eden güzelin gelip teşekkür ettiğini, bu defa da :

**İsterüm ki o siyâk üzere yine
Bir kitab ola zenan hakkına**

dediğini söylüyor. Şair buna razı olmuyor. Teklif eden ısrar ediyor: "Seni kıyamete kadar anmam, ne zaman kitabı tamamlarsan ancak o zaman evine gelirim" diye tehdid ediyor. Şair de eline kalemi alıp eserini yazmağa başlıyor. Yetmiş bir beyit süren bir girişten sonra bütün milletlerin kadınlarını tasvire başlıyor. Bu tasvirler de on beyitten elli, altmış beyite kadar sürüyor. İstanbul kadınlarının tasviri yüz yirmi beş beyittir. Şair bu bölümde mahalle kadınlarının dedikodularına varıncaya kadar anlatıyor. Nihayet nikâhdan bahsederek evliliği yeriyor. Kadınlar hamamını anlatıyor, mahalle baskınını tasvir ediyor. Bazı nasihatler vererek "Hâtîme" ye geçiyor. Bu bölümde, yine teklif edene hitabederek bu eseri yazıncaya kadar çok sıkıntı çektiğini, anasından emdiği süt burundan geldiğini anlattıktan sonra eserini şöyle bitiriyor :

**Hâtîme olsa sezâ-yı tahsin
Bu Zenan-name'ye lâfz-ı âmin**

ÇENGİ-NAME — Yazan : Fazıl Hüseyin, Enderunlu (Ö.H. 1222 = M. 1810).

Eser şöyle başlıyor :

**Hamde lâıyk o Cihan Dâveri var
Kâinatun heman ol serveri var
Eyliyen hüsni rıza ışkı kaza
Nice hikmetle tecellileri var**

Şair on dört beyit süren bu başlangıç manzumesinden sonra, elli altı beyit süren "Sebeb-i nazm" bölümünde, bir toplantıda çengileri tasvir için yapılan teklife uyarak eserini kaleme aldığını söylüyor. Sonra çengilerin tarifine geçiyoruz. Yüz altmış dört beyitlik bir bölümde zamanın düğünlerde rakşeden tanınmış çengilerini alaylı bir tarzda tasvir ediyor. Eser murabba' şeklindedir. Son beyit :

**İşte hep çengiler oldu mastur⁶³
Ba'dezin eylemesün kimse gurur**

63) Mastur = satır satır yazılmış.

**Dest-i uşşaka bu huccet memhur⁶⁴
Fazılun işte kavî defteri var**

Fazıl'ın bu 4 eseri önce taşbasması olarak 1255 de, sonra Vehbi'nin **Şevk-engiz** mesnevisiyle birlikte 1286 da İstanbul'da basılmıştır. Yazma bir nüshası Türk Dil Kurumu Ktp. dadır (No. A 278).

Şairden bahseden kaynaklar : Silâhdar, Âkif, Esad, Fatin (s. 321) **Tez.** leriyle, Şânizade (c. I, s. 407), Cevdet (c. IX, s. 219), Ata (c. IV, s. 242) tarihleri; Süreyya, **Sicil** (c. IV, s. 5); **L.T-C.** (c. V, s. 1156); Ş. Sami, **KLM.** (c. V, s. 3331); Bursalı Tahir, **Os.M.** (c. II, s. 370); **İs. An.** (c. IV, s. 529 vd.); Hammer, **GOD** (c. IV, s. 428).

İşte Şehr-engiz başlığı altında kaleme alınan eserlerle, bazı vasıfları dolayısıyla şehr-engizlere benzeyen eserden görebildiklerim bunlardır. Şehr-engizlere ek olarak bir eser daha kayda değer. Bu, Şehr-engiz değildir; şairin kendi hasb-ı halidir. Ancak eserde İstanbul'un türlü semtlerine ait tasvirlerle birlikte güzellerin tasviri de yer almaktadır. Bu bakımdan şehr-engiz olmıyan bu eseri de bu vasıflarından dolayı alıyoruz.

HEVES-NAME — Yazan: Cafer Çl., Tâcizade, Amasyalı (Ö.H. 920 = M. 1514). Eserin yazıldığı tarih: H. 899 = M. 1493; bulunduğu yer: Dil Kurumu Ktp. No. A. 97; Ankara Genel Ktp., No. 913; Nuruosmaniye Ktp., No. 4373.

Şair, tevhid ve na'ttan sonra münacat bölümünde :

**Yolum urup yiğitlik unfuvânı⁶⁵
Dimagum pür heveshâ-yı cuvânî**

**Hayalümde şarâb u şem' ü şâhid⁶⁶
Dimagumda hevâ-yı sâk u sâid⁶⁷**

**Kaçan tekbir idüp dursam namaza
Gönül başlar nigârına niyaza**

64) Memhur = mühürlü.

65) Unfuvân = güzellik ve tazelik zamanının başlangıcı.

66) Şâhid = dilber.

67) Sâk = bacak. Sâid = kol.

beytiyle suçlu olduğunu itiraf ederek Allah'a yalvarıyor. II. Bayezid'i övdükten sonra İstanbul'un bir çok semtlerini ve kurumlarını övüyor. Nihayet "Hasb-ı hal" başlıklı sebep-i te'lif ile birkaç manzumeden sonra "Âgaaz-ı dâstan" başlığıyla konuya giriyor. Arada birçok tasvirler, şiirler ve hikâyeler bulunan bu uzun mesnevide şair "hasb-ı hal" e şöyle giriyor: Bir bahar günü arkadaşlarıyla birlikte Kâğıdhane'ye gidiyor. Sahra eğlenmek üzere gelenlerle doludur. Bunlar da bir yer seçip içki meclisi kuruyorlar. O sırada karşıdan bir kafilé belirliyor. Kafilé gelip oraya çadır kuruyor. Mutfak hazırlanıyor. O sırada bir sandal yanaşılıyor. İçinden birbirinden güzel birkaç kadın çıkıyor. Biraz dolaştıktan sonra hazırlanan çadırın bulunduğu yere geliyorlar.

İşte eser, şairin bu güzel kadınlarla birkaç gün sürén macerasının bir hasb-ı hal şeklinde uzun uzadıya tasvirinden ibarettir. Eserde İstanbul tasviriyle güzel kadın tasvirleri yer almaktadır. Şair şu beyitlerle eserini tamamlıyor:

Ne yılda nazma geldüğün bu destan

Bilür erbâb-ı dâniş ehl-i ırfan

Beyan eyler çü tarih-i kitabı

Mahabbet-name-i Ca'fer hesabı

Şairden bahseden kaynaklar: Sehi (s. 28); Lâtifi (s. 117); Âşık Çl., Hasan Çl., Beyani, Riyazi, Kafzade Tez. leriyle, Mecdi, Şakayık T. (s. 335); Âli, Kühn; Müstakimzade, Tuhfe (s. 148); Süreyya, Sicil (c. II, s. 68); Ş. S. KLM. (c. III, s. 1819); Bursalı Tahir, Os.M. (c. I, s. 263); Hüseyin Hüsamed-din, Amasya tarihi, (İstanbul 1927, c. III, s. 225); S. N. Ergun, TS. (c. II, c. 882); İs. An. (c. III, s. 8 vd.); Hammer, GOD, (c. I, s. 180); Gibb GOP (c. II, s. 263 vd.).

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEHR-ENGİZLERDE İSTANBUL

ŞEHR-ENGİZLERDE İSTANBUL

Birinci bölümde tesbit ettiğimiz Şehr-engizler arasında İstanbul'a ait olanlar sırasıyla şunlardır :

Kâtib'in Şehr-engiz'i: 919 da yazılmıştır.

Taşlıcalı Yahya'nın Şehr-engiz'i: 929 da yazılmıştır.

Fakiri'nin Şehr-engiz'i: 941 tarihlerinde yazılmıştır.

Sâfi'nin Şehr-engiz'i (Farsca): 944 de yazılmıştır.

Taşlıcalı Yahya'nın Şehr-engiz'i (Şâh u Geda mesnevisi içinde): 950 tarihlerinde yazılmıştır.

Fikri'nin Şehr-engiz'i: Eser meydanda yoktur. Hasan Çl., şairin Şehr-engiz'i olduğunu kaydeder.

Kıyasi'nin Şehr-engiz'i: Eser meydanda yoktur. Âşık Çl. şairin Şehr-engiz'i olduğunu kaydeder.

Tabî'nin Şehr-engiz'i: 971 den önce yazılmıştır. İstanbul'a ait ancak ayrı ayrı dört mısra elimizdedir.

Cemali'nin Şehr-engiz'i: 972 de yazılmıştır.

Azizi'nin Şehr-engiz'i: yazıldığı tarih belli değildir. İçinde İstanbul tasviri yoktur.

Adı bilinmiyen bir şairin Şehr-engiz'i: yazıldığı tarih Kanunî devridir.

Fehim-i Kadim'in Şehr-engiz'i: 1042 de yazılmıştır. İçinde İstanbul tasviri yoktur.

Fazıl'ın Defter-i aşk, Huban-name, Zenan-name, Çengi-name adlı dört eseri, 1200 den sonra yazılmıştır.

Ayrıca, Şehr-engiz olmadığı halde içinde bu çeşit tasvirler bulunan bir eseri daha kaydetmiştik: Cafer Çl. nin Heves-name'si: 899 yazılmıştır.

Bunlar arasında, içinde İstanbul tasvirleri bulunan Kâtib, Yah-

ya, Fakiri, Sâfi, Cemali, ve adı bilinmiyen bir şairin Şehr-engizleriyle, Fazıl'ın Huban-name ve Zenan-name, Cafer Çl. nin Heves-name adlı eserlerinden parçalar alacağız. Tarih sırasıyla Heves-name başta geliyor.

CAFER ÇELEBİ'NİN HEVES-NAMESİNDE İSTANBUL

SAİFAT-I HITTA-I İSLAMBOL

Sevâd-ı a'zam-ı Kostantınıyye
Hamâha'llahü an külli'l beliiye ⁶⁸
Olup ol şehriyarun taht-gâhı
Şeref virmişdi tâc u taht-ı şâhî
Vücut-ı şâhile olmuş tuvânâ
Tolanmış kapu kapu anı derya
Gedâ veş yüz sürer kapularına
Ağaç keçkül elinde her sefine
Hevâsı dil-güşâ vü rûh-perver
Suyı mâverd ü hâki misk ü anber ⁶⁹
Sevâdı merdüm-i çeşmi cihanun
Hemişe rûz ü şeb şevkindan anun
Ruh-ı Mısır üzre olup göz yaşı sıl
Cihan ol sîlün urmuş adını Nil
Güzellikde nazîri yok cihanda
Misâli gelmemiş devr-i zamanda
Oluben âşık-ı dîvânesi sûr
İdüp zabteylemiş kenduya mahsur
Nazar idüp bu sûrun devresine
Sipihrün lerze düşmüş girdesine ⁷⁰
Ser-i bârûlar anda yâr olmuş
Meh-i nev rahne-i dîvâr olmuş

68) Allah bütün belâlardan onu korusun.

69) Mâverd = gülsuyu.

70) Girde = yuvarlak.

Seher-gehden kapular şâma dek tâ
Göz açup âlemi eyler temaşa

Birûn-ı sûr-ı berri handek-i jerf ⁷¹
Ki olmuş kazmağa mâl-i cihan sarf

Bu handekden öte ferseng ferseng
Bitürmüş lâle vü güller gil ü seng ⁷²

Güzel yerler dil-ârâ buk'alardur ⁷³
Kamu cennet misâli ravzalar dur

Cemî'-i ravzalar ma'mur u âbâd
Diraht-ı mîvedâr u serv ü şemşad

Misâl-i dilber-i tannaz ü pürnaz
Kamu bâlâ bülend ü hep ser-efraz

Olup üftadesi her serv-i dil-cû
Yürtür şeydâ gibi zencirile su

HASB-I HÂL-I İSKELE

Kenâr-ı bahr bender-gâh u ma'ber ⁷⁴
Ki enmûzeğdür andan rûz-ı mahşer ⁷⁵

Olur her gün mûhasib anda ammâl ⁷⁶
İderler pürsiş-i evzâ' u ahval ⁷⁷

Seher-gehden gelüp ammâl-ı şahi
Kılurlar hıfz-ı zabt-ı mâl-i şahi

SİFAT-I GALATA

Ana karşı yine bir şehr-i vâlâ
Fezâsı dil-güşâ adı Galata

71) Birun = dışarı; jerf = derin.

72) Gil = balçık.

73) Buk'a = yerin bir parçası, ülke.

74) Bender-gâh = iskele. Ma'ber = geçit, köprü.

75) Enmûzec = örnek.

76) Ammâl = iş sahibi.

77) Pürsiş = soruş, soru.

Kılup dükkânların pürzîver ü zer
İdüp eyvanların keyvâna hem-ser ⁷⁸

Derûnün cây-gâh-ı işret itmiş
Frenk bakkallarile zînet itmiş

Dökülen cür'alardan mest olmuş ⁷⁹
Gurur u kibrile hem-dest olmuş

Stanbulun görüp şân-ı şerifin
Ulüvv-i rütbetin kadr-i münîfin

Hased idüp dimiş itme tahayyür
İken arzeyleme kibr ü tekebbür

Bize böyle ne haşmet gösterürsin
Ululanup ne şevket gösterürsin

Büyüklenme hüner it diyü ızhar
Anunla eylemiş âgaz-ı peygâr ⁸⁰

Diküp âli alem her kulesinden
Kesüp handek kenâr-ı buk'asından

Bürücından idüp tertib saflar
Gelüp karşısına turmuş beraber

Ana sen karşı düşmek böyle her gâh
Ne haddündür diyü gitmiş diğer râh

BÂZ-GEŞT VASF-I İSLAMBOL ⁸¹

Bu amma bir azimü's-şanı dehrün
Baş indirmez bürücına sipihürün

Cihan-dide köhen-sâle zamanun
Ki derya gelmemiş sâkına anun

Bu denlu kendüyle ol kadsüz
Husûmet eyledüğinden habersüz

Dil-i pâki küdüretten muarrâ
Derunî vâsi' ü kadri muallâ

İder rüchânını firdevs teslim
Sığar bir gûşesine yidi iklim

İçi kat kat binadur gonce âsâ
Miyân-ı lâle denlu yok tehî câ

SIFAT-I SARÂ-YI HUMÂYUN

Yapılmış bir tarafda arşa hem-ser
Makam-ı dil-güşâ-yı şah-ı kişver

Serâ-yı âmir-i dâru'l-hilâfe
Makarr-ı devlet ü izz ü saâde

Mekân-ı mürtefi' deryaya nâzır
Bihîşte hâk-i dergâhı münazır

Gelüp yir öpmegin her dilber-i pâk
Havâs-ı âb-ı hayvan bulmuş ol hâk

Fezâsı dil-güşâ vü sahnı dilber
Dil-i cânânelerden ferîş mermer

Sevadı hâl-i devletdür zamane
İşiği mesned-i âlî cihana

Sürerken ol işiğe hûrlar yüz
Dökülmüş gözlerinden sürme hadsüz

Anunçün hâki kuhl-i rûşenâdur ⁸²
Peri-rûlar gözine tûtyâdur

Kemine kubbesi çarh-ı muallâ
Kemine ravzası firdevs-i a'lâ

Derârî-i süreyya câm-ı revzen ⁸³
Dil-i ârif gibi her hâne rûşen

78) Eyvan = salon; keyvan = zuhal yıldızı.

79) Cür'a = yudum, kadehin dibinde kalan son yudum.

80) Âgaz-ı peygâr = savaşa başlama.

81) Bâz-geşt = tekrarlama.

82) Kuhl = sürme.

83) Derârî = parlak anlamına gelen "dürri" nin çoğulu.

Benüm şî'rüm gibi her beyti rengin
Der ü divarı nakş-ı Mâni-i Çin

Görüp revzenler ol nakş-ı nigârı
Açup ağzın olur hayran u zârî

Bes ol revzenlerün hayranlığına
Bu resme zâr ü ser-gerdanlığına

Saf-ı dendânelerden arz-ı dendan
İdüp olmuş leb-i her soffâ handan

Yehud her soffâ behçet virmeğiçün
Cemâl-i kasra zînet virmeğiçün

Kılupdur mâşita anı zamane ⁸⁴
Elinde her saf-ı dendâne şâne ⁸⁵

Serâ-ser hâneler ferhunde-bünyâd
Kamu kâh-ı dil-ârâ cennet-âbâd ⁸⁶

Husûsâ mesken-i şâh-ı cihan-gir
Sipiher-i tâc ü taht-ı âsman-gir

Müzehheb sakfı vü ferşi mülevven
Serâ-perdeyle divarı müzeyyen

Ufuk bâbı şefak üstinde perde
Güneş zerrîne şemse tâk-ı derde

Gelüp perde-der-i şâh-ı cihana
Yüz urup yire olmuş âstâne

Misâl-i izz ü baht-ı câvidânî
İdinmiş hoş makam ol âstânî

Çü devlet işiğin bekler meh ü sâl
Ana her ruz açılır bâb-ı ikbâl

Nedür her câm bir çeşm-i cihan-bîn
Temaşa itmeğe tertib ü âyîn

84) Mâşita = gelini süsliyen kadın.

85) Şâne = tarak.

86) Kâh = köşk.

Nedür her küngüre ser-tâ kadem dil ⁸⁷
K'ider medh ü senâ-yi şâh-ı âdil ⁸⁸

Perî -ruhlarla kim pürdür erâyik ⁸⁹
Zevâyâ-yi felekdür pür melâyik

Miyâh-ı hâvz ü çeşme ayn-ı kevser
Bihîşt-i heştiden bir bâb her der ⁹⁰

SIFAT-I HAMMAM

Bu sahn içinde var bir turfa hammam
Ki mislin görmemişdür çeşm-i eyyam

Binası dil-güşâ rûşen fezâsı
Lâtif ü mu'tedil âb u hevâsı

Musanna' ferşi güne güne mermer
Ki vezni denlî gâtmiş harcına zer

Gili anber suyu mânend-i kevser
Sıvası zagfıran ü müşk-i ezfer ⁹¹

Yakılan külhanında sandal u üd
Hitâ müşkine ta'neyler çıkan dâd

Muazzam muhteşem sahib-hazine
Açuk dün gün kapısı vâridine ⁹²

İder su gibi harç ol sîm vafir
Dökilen simdür ne mâ-i tâhir

İdüp sulh od u su hoş dad olupdur
Bu menzil câmi'-i ezdad olupdur

Tışı külhan içi gül-zar-ı hurrem
Evi cennet-sera altı cehennem

87) Küngüre = her şeyin derece derece yüksek yeri.

88) K'ider = ki ider.

89) Erayik = erikenin çoğulu = tahtlar.

90) Heşt = sekiz.

91) Ezfer = keskin kokulu.

92) Vâridin = gelenler.

Ne cennet belki vaz'-ı nâdirine
Musaffa soffasınun her birine
Bilüp öygündüğün sahn-ı cihanun⁹³
Gazabdan suya dönmiş kanı anun
Rekinden ahacak kan yirine su⁹⁴
Çıkuben akduğunun hikmeti bu
Depesinden çıkar dün gün duhanı
Sever benzer ki bir nâmihibanı
Dil-i âşık gibi her halveti germ
Derunı pâk ü ruşen sohbeti nerm
Müzehheb lülesi vü kurnası yeşm⁹⁵
Nedür her kurna pür eşkile bir çeşm
Görenler anı şükrane soyınur
Gören rahat olup canı sevinür
Bulutlar futa anda mihr ü meh tas
Felekler kubbe mıkdarına mikyâs
Kaçan kim meyl-i istihmam ide şah
Müşerref idüp anı gâh ü bigâh
Şeref bulur bu yandan sahn-ı hammam
Okur tûbâ lek ol hammama eyyam⁹⁶
Otursa havz tarafında kamer vâ
Gören dir bürc-i âbide kamer var⁹⁷
Girer şahile bir kaç serv-i çâlâk
Semen-ber gonçe-leb gül-çihre dellâk
Ki yokdur zerrece birinde noksan
Giricek her biri hammama uryan
Tolar aksile arş ü fers-i hammam
Olur tâb-ı ruhından lâle-gün câm

93) Öygünmek = gıpta etmek.

94) Rek = damar.

95) Yeşm = yeşili andıran bir cins taşın adı.

96) Tûbâ lek = hayır ve saadet senin içindir.

97) Bürc-i Âbi = seretan, akreb ve hud bürcleri.

Bakup endamına her bir perinün
Sulanur ağzı şadervanlarınun
Görüp her birinün sâkın ter ü nerm
Öper ayaklarını fers olup germ⁹⁸

SIFAT-I RİYAZ-I KEVSER-HİYAZ-I KASR-I ÂLİ

Bu hammam ü saray etrafı bustân
Göz irdüğince her yanı gülistan
Toludur ol besâtîn-i dil-efruz
Gül ü lâle reyâhîn-i dil-efruz⁹⁹
Reyâhîn itmiğe hüsnin temaşa
Hiyâz olmuş merâyâ-yi mücella¹⁰⁰
Bu bâğ u bûstanda her ne kim var
Eğer sebz ü eğer eşcar ü esmâr
Tururlar cümle saf saf kat berkat
Bilüp şeh hidmetin ayn-ı saâdat
Sehî-kad bendeler mânendi düpdüz
Kamu şâhun sarâyına tutup yüz
Ayağ üzre tururlar hidmetiçün
Ulüvv-i kadr ü kesb-i rif'atiçün
İrişüp mansıb-ı bâlâya anlar
Salarlar âlem üzre sâye anlar
Gülistanında yer yer kasr-ı şâhî
Ki eyler şemsesi şermende mâhî
Felek her kasra sakf-ı lâciverdî
Sitâre zer-nişan mismâr-ı zerdî¹⁰¹

98) Germ = sıcak.

99) Reyâhîn = fesliğin çiçeği anlamına gelen "reyhan" ın çoğulu.

100) Hiyâz = "havz" ın çoğulu, havuzlar; merâyâ = "mir'at" ın çoğulu, aynalar.

101) Mismar = çivi.

SIFAT-I KASR-I ABGİNE 102

Bularun biri bir sırça serâdur
Ki aşık gönü gibi pür safadur

Döşenmiş fergî zer-kârî musanna'
Oturmuş soffalar yer yer muraba'

Der ü divârı pür nakş-ı dil-ârâ
Eğilmiş tâklar k'ide temaşa

Yapılmış sadrda şâhâne bir taht
Prerstar ana devlet bendesi baht 103

Akar öninde şâdevran-ı sâfi
Suyı çekker gibi şîrin ü şâfi

Şu resme k'âb-i rûy-i hüsn-i cânân 104
Ola çâh-ı zenahdânında cûşân 105

Görüp bustanları ra'na vü hurrem
Derâguş eylemiş bir hısn-ı muhkem 106

Skender seddi gibi bürc ü bâru
Tutup her bürc Hak dergâhına rû

Dün ü gün kaldırıpdur el duaya
Ki esmeye yavuz yel bu araya

SIFAT-I AYASOFYA

Bu hısn önünde bir ferhunde ma'bed
Müzehheb sakfı dîvârı mümehhed 107

Müşeyyed sahnı vü muhkem esası 108
Mutallâ hurde minâdan sıvası 109

102) Abgine = billûr, elmas gibi parlak şeyler.

103) Perestar = kul, tapıcı.

104) K'âb = ki âb.

105) Çâh = kuyu; Çâh-ı zenahdan = çene çukuru.

106) Hısn = kal'a.

107) Mümehhed = döşenmiş.

108) Müşeyyed = yüksek ve sağlam yapılmış.

109) Mutallâ = yaldızlı; hurde mîna = sırça kırıntıları.

Tıbâkı menzil ü me'vâ-yi îsâ 110
Feda her tâkına yüz cân-ı kisrâ

Cihan mülkine vüs'atde müsavi
Muallâ kubbesi eflâkı hâvî

Mülevven câ becâ a'mâd-ı tâkı 111
Yeşil mermer kimi kimi sumakî

Sütunlar mihver-i aktâb-ı eflâk
Ruhâm-ı fergî pâk âyineden pâk 112

Bu fergün mermerinde olan emvaç
Kılupdur sahnını deryâ-yi mevvaç

Derûnunda ibadet ehli bifer 113
Sütunlar tâklar yer yer mukarrer

Kimi varmış rûkûa kim kıyâma
İderler tâat ol Rabbü'l-enâma

İmâret olmamışken rub'-ı meskûn
Bu âlî kubbe vaz' olmuş hümâyûn

Sipîhr-i ser-firâzun tâcıdur ol
Mukaddes canların mi'râcıdur ol

Ayasofya adı cây-ı ibâdet
Makam u menzil-i erbâb-ı tâat

Ne denli varise hurrem maâbid
Mubârek kubbeler âlî mesâcid

Kamunundur şeh-i pîrûz-bahtı
Olupdur minber anun tâc u tahtı

Önünde minberün bir hûb mahfil
Olur âzine gün huffâza menzil 114

110) Tıbâk = tabaka.

111) A'mad = direkler.

112) Ruhâm = mermer.

113) Bifer = tasavvufda dünya ile ilgisini kesmiş, yahut içinin saflığı dışından belli olan.

114) Âzine = cuma günü.

İderler nice aşr âyet kırâat
Kılur mihrâba te'sir ol tilâvet
Anı gûş eylemek sevdasına cüst ¹¹⁵
Yüzün ol yana itmiş kibleye püşt ¹¹⁶

SIFAT-I HEFT KULLE

Yine bir gûşesinde şehrün âhır
Ser-i sûr üzre berr ü bahra nâzır
Yapılmış heft âli-kadr kulle
Ki pest andan düvazde bürc-i kal'a ¹¹⁷
İçi mâlile mâlâ-mâl yek-ser
Kamusi gonce veş pür gevher ü zer
Nefâyisle görüp anları meşhun
Yire geçmiş hayâdan genc-i Karun
Gamından genc-i bâd-âverd-i Pervîz ¹¹⁸
Yire varmış nitekim berk-i nâcîz

SIFAT-I CÂMÎ'İ KEBİR-İ SULTAN MUHAMMED

Çü şâh-ı bahr u ber Sultan Muhammed
K'anun olsun şefîi yarın Ahmed
Gazâyile gelüp cebrî vü kahrî
Elinden kâfirün almış bu şehri
Bu fethi kılmağın ana müsellemler
Hüdâvend-i cihan Fettâh-ı âlem
Anun şükrânesine ol cihan-gir
Komuş ferhunde çok âsar yir yir

115) Cüst = arama.

116) Püşt = arka.

117) Düvazde = on iki.

118) Genc-i bâd-âverd-i pervîz = Hüsrev-i Pervîz'in sekiz hazinesinden ikincisi.

Rızâ-yı Hakkiçün bir ulu câmi'
Bina itmiş ki yok misline sâni'

Ağarmış hasretinden çeşm-i gerdun
Anun encüm komuş adını her dún

Vücudından cihana zîb ü revnak
Cihan mânendi tû bertû mutabbak ¹¹⁹

Yücelmiş kubbesi ayyûka irmiş
Varup çeşm-i meh ü hurşide girmiş

Çeküp kad ol ser-efrâz-ı zamane
İrmiş farkı sakf-ı âsmana ¹²⁰

Başına vaz'olan ikil-i garrâ
Zer-i hurşiddeden olmuş mutallâ ¹²¹

Zuhal bir kara taşdur yapusunda
Anasır nerdibandur kapusunda

Ser-ı ták u rıvâkı hep münakkaş ¹²²
Der ü divarı zîbâ sahnı dil-keş

Güneş tek şemseler sakfında vâfir
Ki baksan her birine göz kamaşır

Mülevven gûne gûne şişelerden
Hıtâyi Rûmi yaprak câm-ı revzen

Mühendis-pîşe üstad-ı cihanlar
Hüner-mend âdemiler kâr-danlar

Binasının idüp muhkem nihâdın
Kapunun revzenün her bir kanadın

Serâ-ser eylemişler künde-kârî ¹²³
Bırakmışlar aceb nakş ü nigârî

119) Tû bertû = kat kat.

120) Fark = baş.

121) İkîl = taç.

122) Ták u rıvák = kemer ve kubbe.

123) Künde-kârî = iri ve kalın ağaçtan yapılmış.

İdüp şemşâda peyvend âbnûsî ¹²⁴
Sürüp üstüne kat kat senderûsî ¹²⁵

Komışlar câ-becâ dendân-ı mâhî
Yaraşmış hoş sepîdî vü siyahî

Salup dendân-ı mâhî üzre yir yir
Nukuş-ı âbnûsîler girih-gir ¹²⁶

Misâl-i ârız ü zülf-i semen-sâ
Dil-ârâ nakşlar olmuş hüveydâ

Cemal-i câmi'a mihrab-i vâlâ
Lâtîf ü dil-güşâ ebrû-yi garrâ

Donanmış perde-i Mekke serâ-ser
Nite ebrû-yi yâr u bâ-yi dilber

Ser-i mihrâb bir tâk-ı mukavves
İçi taşı girih-kârî mukarnes ¹²⁷

Sebîh itmiş kemâna peykerini
Sipihre atmağa ta'n oklarını

Meğer ol câmi'i mevzun ü sengin
Vakar ehli vü sahib-izz ü temkin

Görüp eflâki bu resme sebûk-ser ¹²⁸
Bırakmış kaşı yâyına girihler

İki yanında iki şem'i tâban
Dil-i âşık gibi her şeb fîrûzan

Yemininde anun bir hûb minber ¹²⁹
İçi taşı yolulmuş ak mermer ¹³⁰

Kurulmuş arşa gûyâ süllem-i nûr
Göge ağmağîcün a'mâl-i mebrur ¹³¹

124) Âbnus = abanus denilen sert ev siyah ağaç.

125) Senderûs = bir çeşit ağaç zımkı ki ondan cilâ yapılır.

126) Girih-gir = düğümlü.

127) Mukarnes = uzun merdiven şeklinde çatma tavan; taşı = dışı.

128) Sebûk-ser = hafif başlı.

129) Yemin = sağ taraf.

130) Taşı = dışı.

131) Mebrur = hayırlı, faydalı.

Nedür mahfil ki câ-y-i şâh-ı a'zam
Biri kürsî biri arş-i muazzam

Olupdur mecma'-ı huffâza mahfil
Olur mukrîlere me'vâ vü menzil ¹³²

Döşetmişler için sîm ü zerile
Acayib dürlü dürlü işlerle

Turan âyine toplar her zamanda
Gönüllerdür kalup bağlanmış anda

Mûna'al şişeler a'lâ vü ednâ ¹³³
Ki her biri asılmış anda gûyâ

Ham-ı zülfi hayalile habîbün
Dil-i efsürdesidür bir garibün

Dün ü gün halka bağlamış kanâdil
K'olalar sofiyâne zikre şâgıl ¹³⁴

Hat-ı Yâkut ile rûşen masâhîf ¹³⁵
Mücedvel hallile tarf-ı sahayîf ¹³⁶

Mutarrâ şâh-ı reyhanlar suturî ¹³⁷
Gül ü nergis alâmât-ı uşûrî ¹³⁸

Beyaz safhalar firdevs kûyi ¹³⁹
Her iki satr arası şîr cûyi ¹⁴⁰

Satırlarda hurûf-ı dil-güşâlar
Kenâr-ı cûyda müşkin giyâlar ¹⁴¹

Konulmuş kible divârında yek-ser
Tilâvet itmeğîcün ehl-i diller

132) Mukrî = şair bu kelimeyi "okuyan" yerinde kullanmış.

133) Mûna'al = deri geçirilmiş.

134) Şâgıl = bir işle uğraşan.

135) Yâkut = ünlü hattatlardan birinin adı. Masahif = mushafklar.

136) Hal = yaldız.

137) Şâh = dal.

138) Uşûr = onda bir almak anlamına gelen "öşr" ün çoğulu.

139) Kûy = yer, sokak.

140) Şîr cûyi = süt ırmağı.

141) Giyâ = taze ot.

Sıfatda soffa-i mihrâb-ı nâzûk
Nedür bir gül-şen-i sirâb-ı nâzûk ¹⁴²

Döşenmiş hâlîlar ser-sebz-i bustan
Nihâl-i tâze her bir şem'i tâban

Zebân-ı nâşüküfte bir saru gül
Duhân u dûd-ı pîçâ-pîçi sünbül ¹⁴³

Öninde asılan kindil-i pür zer ¹⁴⁴
Nedür bir nergis-i ferhunde-manzar

Birûnı bir harem cennet-havâlî
Dil-ârâ vaz'-ı pâki tarhı âlî

Dolayı tâklardur güne güne ¹⁴⁵
Kamu kavs-ı kuzahdandır nümûne

Yine ol tâklar altı serâ-ser
Musaffa soffalar âyine-peyker

Miyânı bir güzel meydân-ı vâsi'
K'anun sahnına reşkeyler merâtî' ¹⁴⁶

Döşenmiş mermerile üsti meşşuf
Cihan hüsn-i ferah-bahşine meşşuf ¹⁴⁷

Akar ortada şâdervân-ı garrâ
Kenarı berke vü havz-ı musaffa ¹⁴⁸

Suyı bir hoş zülâl-i pâk ü can-bahş
Neşat-engiz cüllâb-ı revan-bahş

Bu havzun çevre yanında yine hoş
Dikilmiş dört ra'na serv-i dil-keş

Tonanup hulle-i sebziile havrâ ¹⁴⁹
Gelüpdür havz-ı kevser üzre gûyâ

142) Sirâb = taze.

143) Duhân u dûd = duman; Pîçâ-pîç = eğri büğrü, karmakarışık.

144) Kindil = kandil.

145) Dolayı = etrafı.

146) K'anun = ki anun; Merâtî' = otlu, sulu, bayındır yerler.

147) Meşşuf = tutgun.

148) Berke = gölcük.

149) Hulle = kaftan; Havra = ahu gözlü, cennet kızı.

Temaşa itmeğe âb-ı hevâsın
Görenler bulmağa cennet safasın

İki cânibde birbirine hem-ser
Misâl-i râyet-i sultan-ı kişver

İki âlî menâre hûb u mevzun
Sütûn-ı sakf-ı mînâ-fâm-ı gerdun

Cü eskimiş bu sakf-ı pür sitâre
İki sengin sütun urmuş menâre

İki hoş yâd-gârı rûz-gârun
Olupdur bigüman her bir menârûn ¹⁵⁰

Kamer kindili gün zerrin külâhı
Zühal kindilinün dûd-ı siyahı

Elinde köhne pîr-i âsmânun
Asâ yirinedür her biri anun

SIFAT-I SEMANİYE

Cü bitmiş hayrile ol câmi'-i pâk
Kabul itmiş ola ol Sâni'-i pâk

Bu câmi' çevresinde ol şehenşah
K'anı itsün garîk-ı rahmet Allah

Bina itmiş sekiz âlî medaris
Ki her birinde bir ulu müderris

İder tullâba her ilmi ifade
Kılur dün gün kavâbil istifade ¹⁵¹

Eğerçi her biridür bahr-ı ırfan
Ve lîkin dördidür derya-yi umman

Hatiboğlu biri ol merd-i dâna
K'anunla idemez bahs İbn-i Sina

Biri dahi Arab meşhur-ı âlem
Sütûde kavli fi'li dini muhkem

150) Bigüman = şüphesiz.

151) Kavâbil = İsti'dad sahipleri.

Yeter fazlına anun bu alâme
Ki fetvâsı yürür Rum ile Şama

Biri derya-yi dâniş Kastalânî
K'odur hıkmekte Eflâtun-ı sâni

Biri Hacı Hasanzade Vahîdî
Zamanun muktedâsı vü feridi ¹⁵²

Fazilet ma'deni vü ilm kâni
Şeriat mesnedi Nu'mân-ı sâni

Musahhar tab'ına ma'kul u menkul
Selâmet üzre zihn-i paki mecbul ¹⁵³

Bular erbâb-ı fazlun umdesidür
Mevâlî-i izâmun zübdesidür

Hakikatde bu dört üstâd-ı mâhir
Düşüpdür âlem-i fazla anasır

Nice döamek gerekdür çarh-ı devvâr
Ki bir bunlar gibi ide bedidâr ¹⁵⁴

Nedür her medrese cennet misâli
Dıraht-ı ravzası tûbâ nihali

Kamunun sahnı ser-tâser cemendür
Çemenler bir çenâr ü nârvendür ¹⁵⁵

Medaris ehli hep fazlile ma'ruf
Cemî'ısı kemâlâtile mevsuf

Muîdi müsteiddi cümle fâzıl
Müfidi müstefidi hep efâzıl

Kılan ol hücreler içre sükûnı
Değül illâ ki âlim zûfünunı

152) Muktedâ = imam, kendine uyulan.

153) Mecbul = yaratılmış.

154) Bedidâr = görünen, belirli.

155) Nârven = nar ağacının düzgün olan cinsi

SIFAT-I İMÂRET

Bina itmiş yine ol şah-ı gazi
Sipihre kadr ü rıfatda muvazi

Muallâ bir imaret hûb u hurrem
Ki anda harcolur mahsul-i âlem

Anun bir gün beşin hânına hakka ¹⁵⁶
Nemek olsa yetişmez heft derya

Sanasın dâr-ı dünyadur kim anda
Nihayetsüzdür âyende revende ¹⁵⁷

Anasır matbahınadur perestâr ¹⁵⁸
Kemine âspüzdür unsur-ı nâr ¹⁵⁹

Hakikatde sevâbit âsmanî
Nedür ol matbahun dûd u duhânı

Aceb olmaya olsa pür sitâre
Olur lâbüd duhan içre şerâre ¹⁶⁰

Sipihrün kâse-i sîm-i hilâli
Nedür matbah kapusunun sifâli ¹⁶¹

Dökülen fazla-i aş ü taamı
Pür eyler nice vâdiyi tamamı

Taşınur ol kadar anbarına un
Ki çekmekden yorılır gâv-ı gerdun ¹⁶²

Müsafir-hanesi bihadd ü pâyan
Derunında müsafirler firâvan

Hemişe matbahiler iy karındaş
Felek hazrâsın eyler sebze-i aş ¹⁶³

156) Hân = sofrâ.

157) Âyende revende = gelip giden.

158) Perestâr = hizmetçi, tapan.

159) Kemine = âciz; Âspüz = aşçı.

160) Lâbüd = elbette, gerekli.

161) Sifâl = çanak çömlek.

162) Gâv = öküz.

163) Hazrâ = yeşil.

Kıllarında hum-ı türşî mümessel ¹⁶⁴
Nedür tedvir-i zarf-ı sirke vü hal ¹⁶⁵

Mubarek giceler pişdikçe helvâ
Olur encüm ana levz-i münekka ¹⁶⁶

Yaraşur ana dirsən hayr ocağı
Yanar her güşede rüşen çerağı

SIFAT-I DÂRÜ'Ş-ŞİFA

Tamam olmuş çü hayrile imaret
Bina itmiş şeh-i hurşid-ifâzat ¹⁶⁷

Yine bir güşede bîmâr-hâne
Nigârın çeşmi bigi bîbahâne

Anun ma'cunları her rence dâru
Bulur sıhhat içine girse sayru ¹⁶⁸

Cemî'i şerbeti sâfi vü kâfi
Leb-i dilber gibi her derde şâfi

Yine bir güşesinde zâr u efgâr ¹⁶⁹
Benüm âşüfte gönlüm gibi her bâr

Ki ol zülf-i girih-gire çekilmiş
Nice divâne zencire çekilmiş

Yatan her tâb-hâne içre bîmâr
Nedür çeşmümde aks-i çeşm-i dil-dâr

Güneş karûre-i bîmâr-ı gamnâk ¹⁷⁰
Nedür karûre hizmetkâr-ı eflâk

Atibbâ hizmeteyler bînihayet
Kamu fenninde kesbitmiş nihayet

164) Hum = küp.

165) Hal = sirke.

166) Levz-i münekka = soyulmuş badem.

167) Hurşid-ifâzat = güneş gibi feyz veren.

168) Sayru = hasta.

169) Efgâr = yaralı.

170) Karure = sırça şişe.

Tutarlar nabzı ma'lûm olur a'râz
Hem ol a'râzile teşhis-i emrâz

Nice sayrulara sıhhat virürler
Mizacına göre şerbet virürler

Reis anlara bir üstad-ı hâzık
Ki şakird itse Calınusı lâyık

Hazâkatde bu gün sırr-ı Mesihâ
Gice gündüz işi tashih-ı merzâ ¹⁷¹

SIFAT-I KABR-İ EYYUB-I ENSARİ

Bu söz âlemde olmuşidi meşhur
Tevarih içre hem mastur u mezkûr

Ki eshâb-ı kibârun ihtiyarı
Dü âlem fahrınun bir bellü yârı

Ebû Eyyub-ı Ensârî gazaye
Azîmet idüp inmişdi buraya

Guzâtile bu şehre gelmişdi
Şehid olup bu yerde kalmışdi

Şeh-i gazi ki şehri eyledi feth
İçinden ehl-i küfri eyledi tarh

Diledi kim anun hâki biline
Ne yirdedür ten-i pâki biline

Yapa üstine bir dahme müşeyyed ¹⁷²
Ola ol tâ ebed âlemde ma'bed

İde ruhi için evkaf u hayrat
Ola rûz ü şeb üstinde ibâdat

Bir ulu hoş ziyaret-gâh ola ol
Ziyaret-gâh ü hâcet-gâh ola ol

171) Merzâ = marizin çoğulu, hastalar.

172) Dahme = türbe.

İlede halk kurban ü nüzürü¹⁷³
 Bula fakr ehli olanlar huzuru
 Varidi asrda bir şeyh-i ârif
 Adı Ak Şems idi şemsü'l-maarif
 Kerâmâtı güneşden zâhir idi
 Velâyâtı cihanda bâhir idi
 Olup tâlib mesûbat-ı cihada¹⁷⁴
 Bile bulunmuşidi bu gazâda
 Şehün gayri bu leşkerde ne kim var
 Hisarun anlayup fethini düşvar
 Kamu geldiklerine nâdimidi
 Alınmaz diyü cümle câzimidi
 Alınur diyü Şeyh idüp işaret
 Şeh-i devrana kılmışdı beşaret
 Günün vaktinde ta'yin itmişidi
 Tarik-i fethi telkin itmişidi
 Ne demde didi ise Şeyh-i ebrar¹⁷⁵
 O demde fetholup kesr oldı küffâr
 Şehün olmuşdı muhkem i'tikadı
 Varidi her sözine i'timadı
 Dilek itdi Şeh-i âli-menâkıb
 Ki tâ Şeyh ola bir lâhza murâkıb
 İde zâhir bu emre ihtimamın
 Bilüp ta'yin ide cây ü makamın
 Cü Şayh oldı murâkıb geldi hâlât
 Peyâ pey eyledi seyr-i makamât
 Cü rûhâniyyet oldı Şeyhe galib
 Olur ervah-ı pâkile musahib
 Olup aslına rûhun incizâbı
 Aradan ref'olup gitdi hicâbı

173) Nüzur = "nezr" in çoğulu, adaklar.

174) Mesûbat = eyliklerin karşılığı, mükâfat.

175) Ebrar = doğru sözlü iyi insanlar.

Müşâhid oldı hep eşhâs u eşbah¹⁷⁶
 Dahî ecrâm-ı ulviyyat ü ervah
 Ne kim mevcud ise hep evvel âhır
 Kamu peyda vü pinhan oldı zâhir¹⁷⁷
 Görür ol genc-i vahdet hâke medfun
 Yatur şer tâ kadem âgeşte-i hun¹⁷⁸
 Birazdan Şeyhden kim gitdi hâlet
 Gelüp öz hâline buldı ifâkat
 Başına vü ayağına birer çûb¹⁷⁹
 Diküp bu ortadadır didi matlub
 Heman lahza buyurdı Şah-ı gazi
 Ki bellü ideler ol pâk-bâzı
 Yapalar üstine bir dahme vâlâ
 Ki andan pest ola çarh-ı muallâ
 Yanında ola câmi' medrese hem
 Dahî bir zâviye âbâd ü hurrem
 Yerine geldi az müddetde me'mur
 Bu buk'a oldı bir hoş şehr-i ma'mur
 Havâlisi serâ-ser gül-sitandur
 Gülistan câ becâ âb u revandur
 Nedür reşk-i İrem her gül-sitanı¹⁸⁰
 Suyına teşne âb-ı zindegânî
 Var ola nîm fersah şehrden dûr
 Olur her kim görürse şâd ü mesrur

SIFAT-I MEZAR-I SULTAN MUHAMMED-İ ÂLÎ-TEBÂR

Bunun gibi dahi çok dürlü âsâr
 Komış ol Padişah-ı nîk-kirdar

176) Eşbah = eşya.

177) Pinhan = gizli.

178) Âgeşte = bulaşmış.

179) Çûb = çöp.

180) İrem = Şeddad'ın cennete benzetmek üzere yaptırdığı bahçenin adı.

Otuzbir yıl dahi bir nice mâh ol
Cihan mülkinde olup padişah ol

Nice ser-leşkeri efkende kıldı ¹⁸¹
Nice şahı özine bende kıldı

Anunla her kim itdi rezm ü peygâr ¹⁸²
Zebun oldu elinde âhır-ı kâr

Muayyen ol sekiz sahib-seriri
Ki her biri bir iklimün emiri

Yerinden indürüp ol Şah-ı gazi
Yerine dikdi binbir ser-firâzı

Mutî' olmuşdı şark u garb yek-ser
Nihayet buldı çün ömr-i mukadder

Müfid olmadı şah-ı kâm-ranlık
Meded kılmadı ol sahib-kıranlık

Ecel destinde âhır oldu pâmal
Döküldi kaldı bunca leşker ü mâl

Koyup yerli yerinde raht u bahtı
Değişdi tahta-i tâbûta tahtı

Fena evden baka mülkine ol Şah
Göçüp gitdi aleyhi rahmetu'llah

Kodî hayrî'l-halef Şeh Bayezidi
Huceste-tâli' ü bahtı saidi

Geçüp Şeh Bayezid anun yerine
Çü sultan oldu ol hânun yerine

İdüp câmi' öninde ana merkad
Yapup bir dahme üstüne müşeyyed

Serâ-ser çevre yanın gül-şen itdi
Gülile yâsemin ü süsen itdi ¹⁸³

Sipihre dahme rif'atda beraber
Kanâdil birle zeyn olmuş serâ-ser

181) Efkende = yıkılmış, düşkün.

182) Peygâr = savaş.

183) Süsen = susam.

Giceler kim tolar âfâka gayheb ¹⁸⁴
Yanan kindil olur rahşende kevkeb

İçinde meşhed-i Sultan-ı gazi
Karılmış hâke serv-i ser -firâzı

Mezara virmek için zîver ü zîb
Izarın eylemişler kırmızı şîb ¹⁸⁵

Bu şîb ü mermer ü merkad yaraşmış
Semen lâleyle nesrine karışmış

Başına vaz'idüp bir taze destar ¹⁸⁶
Komişlar yanına şemşir-i hun-bâr

Hakun lûtfîle olmuş kabri gül-şen
Nedür destâr-ı gonce tig-i süsen

Yahud genc-i saadet itdi cismi
Kılıç ol gencün olmuşdur tılısmı

Yine her gûşede bîhadd ü gayet
İmaret eylemiş a'yan-ı devlet

Mutabbak kasrlar hurrem serâlar
Muallâ hân-kahlar hoş binalar

Nihayetsüz kusur-ı cennet-âyin ¹⁸⁷
İçi pür hûr zinetlü havâtin ¹⁸⁸

Tolu her genc-i kasr ü sahn-ı eyvan
Muganni cariye sâzende gılman

Kamu bâzar u kûy ü sūk ü berzen ¹⁸⁹
Melek-sîma perilerle müzeyyen

Sever her ehl-i dil bir dil-nevâzı
İder anunla hoş hoş ışk-bâzı

184) Gayheb = bu kelimeyi sözlüklerde bulamadım.

185) Izar = üste giyilen meşlah; Şîb = tura gibi bükülmüş.

186) Destar = sarık.

187) Kusur = kasırlar, köşkler.

188) Havatin = hatunlar.

189) Berzen = mahalle, sokak.

Safa-yi ayş ü nûş u ışret erzan ¹⁹⁰
Anâ kim bâb ü kâm-ı dil firavan ¹⁹¹

Yine her gûşede fazl ehli vâfir
Cemî-i halkı nazm u nesre kadir

Kamusu ehl-i ırfan âdemîdür
Ki Ca'fer anlarun kemden kemidür

Leb-i deryada mi'ber yanlarında ¹⁹²
Dekâkininde vü kabbanlarında ¹⁹³

Zahîre vâfir ü ni'met firavan
Fevâkih bîşumâr ü galle erzan ¹⁹⁴

Bu denlu k'eyledüm vafında imlâ
Anun ben virmedüm hakkını aslâ

Eğerci bunca vasfı oldu mastur
Henüz olmadı binde biri mezkûr

SIFAT-I KÂGIDHANE

Geniş sahrası çevre yanı küh-sar
Dırahtistan ü sebsiztan ü gül-zar

Dıraht-ı sâye-perverler irişmiş
Budaklar birbirine el verişmiş

Dutarlar el ele servile şimşâd
Seyirdüp kalkar üstinden geçer bâd

İdüben dahi nice lu'b ü bâzî
Sürerler zevkile ömr-i dirazî

Çenarun berki olmuş sebz-i didar
Eline san komuş hınnâ-yi ter yâr

190) Erzan = ucuz.

191) Anâ = yenilen iyi yemekle içilen iyi şarabın vücuda yaraması.

192) Mi'ber = geçecek arag, kayık.

193) Kabban = terazici.

194) Fevâkih = "Fakihe" nin çoğulu, yemişler.

Yeni yaprak getürmüş sanma ar'ar ¹⁹⁵
Zeban olmuş kamu cismi serâ-ser

Ki rûz u şeb niyaz idüp îlâha
Gezend irişmeye bu sebze-gâha ¹⁹⁶

Aralık yirde bir ırmak revâne
Çemenlerdür kenar-ı bîgerane ¹⁹⁷

Çemen pür lâle vü güldür serâ-ser
Gül âteş-pâredür her lâle alıker ¹⁹⁸

Meğer görüp cemalin bir nigârun
İçine od düşüpdür sebze-zârun

Gülüşür gonceler idüp nezâre
Gülile macerâ-yi cûy-bâra

Ki yılda bir görünürsüz diyü cû
Döker verdün ayağına soğuk su ¹⁹⁹

Suyile bîd idüp hoş zindegânî ²⁰⁰
Sever cânı gibi âb-ı revânı

Anun üstinden er irü eğer kiç ²⁰¹
Yavuz yel esdüğini istemez hiç

Anunçündür ki bâd oldukça cünban ²⁰²
Olur âb üstine her bîd lerzan

Düzüp bülbül hezaran suzile sâz
Şeh âvâzile hûb eyler ser-âgaz

Dirilüp kuşlar ider ana ahenk
Gider zârileri ferseng ferseng

Çü gördi gözlerimiz ol makamı
Unutduk ravza-i Darü's-selâmı

195) Ar'ar = dağ servisi, dikenli ardıç ağacı.

196) Gezend = zarar.

197) Bîgeran = uçsuz.

198) Ahker = kıvılcım.

199) Verd = gül.

200) Bîd = söğüd ağacı.

201) Er = eğer; Kiç = küçük.

202) Cünban = kımıldıyan.

Biraz şükreyleyüp Perverdigâra
Ki irgürdi bizi yine bahara

KATİB'İN ŞEHR-ENGİZ'İNDE

Anı fetheylemiş Sultan Muhammed
İçi topdoludur envâr-ı Ahmed

Bir ulu câmi'i var Ayasofya
Rivâyet ba'zı eyler Âsafiyye

Anun misli beyan hergiz sepilmez²⁰³
Ana benzer dahi âlemde olmaz

Bir ulu câmi' itmiş şehir içinde
Ki Mânî yazamaz hiç şehir içinde²⁰⁴

Görenler dir budur firdevs-i sâni
Güler güldükçe vardur sanki canı

Akar sahnında görün havz-ı kevser
Ki kevser birle ol sudur beraber

Bunun vassafında âciz cümle vassaf
Bunun katında cennet uramaz lâf

O yirde yatur ol Hân ibn-i sultan
Yetişür ruhuna rahmet firavan

Olup min ba'd Sultan Bayezid Han
Beyoğlu beğdürür ol İbn-i Osman

Bir ulu câmi' itmiş tâze bünyad
Görenler didiler hep âferin-bâd

Anı sun'ından itmiş Hak tebârek
Görenler didiler Kuds-i mübârek

Özi mülke beğiken Bayezid Han
Selim Hânı yerine itdi sultan

203) Sepilmez = serpilmez, eskiden "ifade etmek" anlamına "bast ü temhid etmek" sözü kullanılırdı. Şair "sepilmez" kelimesini bu anlamda kullanmış olacak.

204) Mânî = Sasaniler zamanında yetişmiş ünlü bir ressamın adı.

Ki şimdi mülke Sultan-ı Selim Han
Hemin berreyne bahreyne o hâkan

Kılıç kuşatdı ana Bayezid Han
Ki beglik ana değdi oldı sultan

YAHYA'NIN ŞEHR-ENGİZ'İNDE

İrişti hâtif-i kudretten âvaz
Didi ihmâl kılma vaktidür yaz

Husûsâ işbu şehir-i işret-âbad
Olupdur şehir-i İstanbul ana ad

Ne şehir ol kim anun her beyti ma'mur
Kusurın bildi cennetden görüp hür

Bahârı bâğ-ı cennetden nümune
Açılup gül-sitânı güne güne

Sehî-kametlerle zeyn olupdur
Kenârı mecma'u'l-bahreyn olupdur

Açılmış bahra anun nice bâbı
Kanad açmış sanasın murg-ı âbî

Ne hüsn-i hulki var yâ Rab bu şehrin
Göricek anı akdı gönli bahrun

Olup hüsnile bir mahbûb-ı zîba
Gümüş halhâldur pâyinde derya

Vücutu hâtem-i mühr-i Süleyman
Ana bir halka-i sîm oldı umman

Saâdet mâhıdur bu şehir-i meşhur
Şeref gökünde ana hâledür sûr

İdenler sûr-ı memdûdını manzar
Didi sîmin kemerlu hûba benzer

Çeküp bir dâyre teshîr kılmış
Perî-peykerleri nahcîr kılmış²⁰⁵

205) Nahcîr kılmış = avlamış.

Leb-i derya ruh-ı cânâna benzer
Bedenler cümleten dendâna benzer²⁰⁶

Ruh-ı cânândan mihr ola sanmış
Hevâya uyuben suya tayanmış

Nola cennet dirisem ana her bâr²⁰⁷
Gürür ışk ehli anda çünki dîdar

Ne hâsiyyet viripdür ana gerdun
Olur her serv-kaddün tab'ı mevzun

Okur mey sohbetinde her perî veş
Bir ayag üstine bin şî'r-i dil-keş

Bu demlerde dirilüp her semen-ten
Komazlar dâmen-i deryayı elden

Soyunup suya gireler serâ-ser
Açılır gonce-lebler sîm-tenler

Görürsün anları suda soyunmuş
Sanasın tâze güller suya konmuş

Harâmîler gibi derya-yı umman
Soyup her hûbı eyler anda uryan

Düşer âb üstine her sîm-sîma
Semâdan nur iner deryaya gûya

Teâla'llah zihî Nakkaş-ı kudret
Yazar bu vechile âb üzre suret

Binüp keştîye dahi nice dilber²⁰⁸
Kalatada ayak seyranın eyler

İçinde dil-rubâlar lü'lü'-i ter²¹⁰
Sadef olur o keştî-i şînâver

Bu şehri içre dahi var nice mahbub
Cihana her biri can gibi mergub

206) Dendan = diş.

207) Bâr = def'a

208) Keştî = gemi.

209) Şînâver = yüzen.

210) Lü'lü' = inci.

FAKİRİNİN ŞEHR-EGNİZ'İNDE

DER MEDH-İ ŞEHR-İ KOSTANTINIYYE

Ne şehri ol bir arûs-ı hûb-manzar
Serir-i padişah-ı heft-kışver

Sevâdı melce'-i kevneyn olupdur
Beyazı mecmau'l-bahreyn olupdur

Müdevver sûrile bu şehri-şâhî
İhâta eyleyüpdür cümle mâhî

Felek yahud perîler da'vetine
Çeküpdür dâyre levh-i zemîne

Ya bir sîmin kemerlü dil-rubâdur
Ki halk-ı âlem ana mübtelâdur

Ya bir mahbûbdur bu şehri-zîbâ
K'ayagına sürer yüzini derya²¹¹

Ya sâk-ı arşa derya takdı halhâl²¹²
Ya mûrg-ı devlete bir sîm-gûn bâl

Yahud bir halkadur takdı zamâne
Arûs-ı gerden ü gûş-i cihana

Nazîri yok güzellikde bu şehrin
Giripdür gönline berrile baharun

Bu vaz'ı götürür bunun hevâsı
Meğer taht-ı Süleymandur binası

Bu şehrin Ruh-ı kudsi görse sûrın
Bulurdı Beyt-i ma'mûrun kusurın

Çü sûrını bu şehrin itdi seyran
Açup ağzın kapılar kaldı hayran

Zihî dergeh ki derya sâhilidür
Mîyan-bendinde keştî keçkülidür²¹³

211) K'ayagına = ki ayağına.

212) Halhâl = nüshada "hal" şeklindedir; "halhal" olacaktır.

213) Mîyan-bend = kuşak. Keçkül = keşkül, dilenci çanağı.

Alup etrafını simin-bedenler
 Bu şehre gice gündüz hizmet eyler
 Temaşa eylesen her bürc ü bâru
 Açupdur cennetün kasrına kapu
 Dönüpdür her kemer anda hilâle
 Ki olmuş tâk-i gerdûna havâle
 İrem bağı gibi her beyt-i ma'mur
 Nesim-i hulkı eyler halkı mesrur
 Temaşa eyleyen bu şehir içini²¹⁴
 Sanur kim Rûma gelmiş şehir-i Çini
 Naziri yok cihanda bîbedeldür
 İken nâzûk iken şehri güzeldür²¹⁵
 Derûnı ehl-i diller menbaidur
 Safâ kânu zarafet mecmaidur
 Cihan mülkinden idenler ferâğı
 Kalataya götürürler ayagı
 Açılmış gül-sitânu güne güne
 İrem gül-zarına olmuş nümune
 Pür olmuş her tarafda lâle-hadler
 Salınur gûşe gûşe serv-kadler
 Kimi bülbül gibi eyler tekellüm
 Kimisi gonçe veş eyler tebessüm
 Kimisi serv veş olmuş hırâman
 Gül üzre sünbülün itmiş perişan
 Kimisi bürc-i hüsnün mâhı olmuş
 Kimi iklim-i hüsnün şâhı olmuş
 Kimi dil mülkini yağmaya virmiş
 Kimi âşıkları sevdaya virmiş
 Kimisi serv-i naz olmuş salınur
 Kimisi ser-firaz olmuş salınur

214) İçini, nüshada "çini" şeklindedir; "içini" olacaktır.

215) İken = çok.

Kiminün zülfi slamış mihre sâyê
 Kiminün turrası benditmiş aye
 Kimi ayyâr u kimi fitne-engiz²¹⁶
 Kiminün turra-i zülfi dil-âvîz
 Kiminün lebleri İsi-i sâni
 Hat-ı Musaya okur len terânî²¹⁷
 Kiminün devri ırmış inkırâza
 Çıkarmış nüsha-i hüsnin beyâza
 Bahar oldıkça her serv ü sanavber²¹⁸
 Lebi gonçe gül-i nazûk-bedenler

*
 **

Çıkup Eyyubiler seyrân iderler
 Varup âşıkların hayran iderler
 Binince keştiye bir mâh-peyker
 Kıran eyler hilâle mihr-i enver²¹⁹
 İderler nâzile geh seyr-i sahra
 Kılurlar gül gibi geh azm-ı derya
 Girürler gül gibi âb-ı revâna
 Olup can câna vü gönlek yabâna²¹⁹
 Talup deryaya her yana yüzerler
 Deniz mâlikleri olmuş güzeller
 Nazar kılsan suda her mâh-tâba
 Güneşdür gûyya girmiş sehâba
 Arakla her semen-ber olsa tezyin²²⁰
 Düşer san bürc-i aye aks-i pervin²²¹

216) Ayyâr = hilekâr.

217) Len terani = sen beni göremezsın, Allah'ın Tur-i Sina'da Musa'ya hitabı.

218) Sanavber = çam ağacı.

219) Kıran = iki yıldızın aynı bürcün aynı derecesinde bulunması.

219) Gönlek = gömlek.

220) Arak = ter.

221) Pervin = ülker yıldızı.

Güzeller zülf açdıkça girihler ²²²
 Giyerler korhundan mâhî zırılırlar ²²³
 Girüp deryaya her bir la'l-i handan
 Su üzre nakşeyler sûret-i can
 Soyunup girse dilberler bu suya
 Dil almağa girerler san pusuya ²²⁴
 Sanasın her biri suda şekerdür
 Ve yahud külçe külçe sîm ü zerdür
 Ve yahud mihr-i enver suya düşmüş
 Ki anda bürc-i âbî suya düşmüş
 Nice derya bu bir rind-i cihandur
 Nesi varise bu günde beyandur
 Girüp koynına her la'l-i güher-puş
 Semen-sîmâları eyler der-âguş
 Zihî devlet girüp her bir güneş-kâr
 Bu cennet içre eyler seyr-i dîdâr
 Kiyâmet dil-rubâlarla serâ-ser
 Leb-i derya olupdur yövm-i mahşer

DER MEDH-İ KOSTATINIYYE

Sadehdür işbu şehr-i hûb-manzar
 Dür ü gevher (ler) içinde güzeller ¹
 Velî sarrâf-ı uşşâk-ı zamâne
 Getürmüş bir kaçın silk-i beyâna
 Ki ta'rîfinde kasır akl-ı insan
 Nazîrin görmemiş sarrâf-ı devran
 Maâni dürlerle bu mazâhir ²²⁵
 Olupdur gûyya silk-i cevâhir

222) Girih = düğüm.

223) Mâhi = balık.

224) Dil almak = esir almak.

225) Mazâhir = görünen şeyler.

Güherler nesr idüp sarrâfı dehrün
 Getürmüş nazma bir bir işbu şehrin
 Perî-peyker melek-manzarlarında
 Sehî-kad lâle-had dilberlerinde
 Ki her birisi anun hırz-ı candur ²²⁶
 Dilümde rûz u şeb vird-i zebandur

YAHYA'NIN ŞAH U GEDÂ MESNEVİSİNDEKİ
 ŞEHR-ENGİZ'İNDE

SEVÂD-I KAL'A-İ ŞEHR-İ KOSTANTINIYYE ŞEHR-İ MA'MUR U
 CÂY-İ PÜR SÜRUR OLDUĞUNUN BEYANINDADUR

Sâbika bir mühendis-i dâna
 Urdı söz kasrına bu resme bina
 Ki bu fânî cihanda var bir şehr
 Kadr ü unvanile ferîdû'd-dehr
 Adı Kostantiniyyedür anun
 Tahtıdur şah-ı Âl-i Osmanun
 Şevketile savâd-ı a'zamdur ²²⁷
 Merdüm-i ayn-ı rûy-ı âlemdür ²²⁸
 Girdi bahr içine o şehr amma
 Dizine çıkmadı anun derya
 İki bahr eylemiş o şehri penâh
 Biri Bahr-ı Sefid ü biri Siyah
 Yâr gibi o şehr-i meh-peyker
 Kuşanur sûrdan gümüşli kemer
 Bu acebdür ki âsman-girdâr ²²⁹
 Bir kenarında yidi kulesi var

226) Hırz = muska.

227) Savâd-ı a'zam = büyük şehir.

228) Merdüm-i ayn = göz bebeği.

229) Girdâr = iş; âsman - girdar = gök gibi.

Ana dizdâr ise güneş yeridür ²³⁰
 Encüm ol kal'ada hısar eridür
 Çekilüp âsmanda niteki med
 Yücelüpdür bürûcî fevka'l-had
 Hak bu kim yüzi suydur dehrün
 Kapulardur görür gözi şehrün
 Eylemiş bahrı nice bâbı kenar ²³¹
 Sudadur çeşmi nitekim bîmar
 İçi ebyatile müzeyyendür
 Sanki divân-ı nazm-ı rûşendür
 Cümle beyti musanna' u ma'mur
 Bulamaz kimse bir yerinde kusur
 Kurşun örtülü kubbeler yer yer
 Yelken açmış gemilere benzer
 Sakf-ı eflâki gibi dünyânun
 İçi kat kat binâdürür anun

TEVEMÂN-I MESCİD-İ AKSÂ OLAN AYASOFYANUN
 TA'RİF-İ LÂTİFİDÜR

Şehr içinde sipihr gibi bülend
 Vardurur bir makam-ı bîmânend
 Ayasofyadur ana nâm-ı şerif
 Olmaz anun gibi makam-ı şerif
 Nitekim şeyh-ı pâk-ı kutb-ı zaman
 Ayâğına akar su gibi cihan
 Halk-ı âlem duasına muhtaç
 Kubbeden var başında bir ulu taç
 Getürür ehl-i hâleti cûşa
 Benzer ol mürşid-i abâ-pûşa

230) Dizdâr = kale muhafızı.

231) Kenar = kucak.

Oldı iki menâresi meselâ
 Hadd-i zâtında iki dest-i dua
 Hâsılı hirmen-i duadur ol
 Mezra'-i tâat-ı Hudâdur ol
 Sâlik-i Hakka Mescid-i Aksâ
 Fakrı olana Ka'bedür farzâ
 Ne acebdür ki bâğ-ı cennet vâ
 Ol makamun sekiz kapısı var
 Gül-şen-i cennet oldı ol gûyâ
 Servilerdür yeşil direkler ana
 Anda kindiller yanar par par
 Sarı lâleyle nergise benzer
 Mü'minün başı üzre destârı
 Ak gülile bezer o gül-zârı
 Kubbe-i a'zamı müdevverdür
 Sadef-i âlem içre gevherdür
 Hâlet-i zühdile gelüp vecde
 Hakka itmiş kemerleri secde
 Anun içinde sanki ins ü melek
 Turdı saf saf namâza cümle direk
 Vardur anda nice sumâkı sütun
 Kıymeti oldı ağırı altun
 Kubbe-i çarh içinde bahr misâl
 Ak mermerle içi mâlâmâl
 Mermerî mevcine bakınca heman
 Garkolur bahr-ı hayrete insan
 Kalb-i mü'min gibi içi dışı pâk
 Halka-i bâbı çenber-i eflâk
 Kürsiler anda arş-ı Mevlâdur
 Minberi sidre-i muallâdur
 Cüm'a günü çıkar hatîb-i fasîh
 Azmider âsmana sanki Mesîh

Mahfil üstinde hûb hafızlar
Âşiyânında bülbüle benzer

Oluben Ka'be veş ibâdet-gâh
Okunur âyet-i Kelâmu'llah

Mahfili virdi ol makama şeref
Nice dürr-i yetîme oldu sadef

Kürsiler ol yana dutup yüzini
Sıdkile dinler anda Hak sözünü

Dahi bu şehrin iy ülü'l-ebsar²³²
Buna benzer hazâr câmiî var

Kıssayı itmedüm dırâz u tavil
Binde birini eyledüm tafsil

MENBA'-I HÜBAN Ü MECMA'-I ÂŞIKAN OLAN
AT MEYDANINUN BEYANINDADUR

Oldı şehir içre At meydanı
Hüblar mecma'ı safâ kânı

Cem' olurlar oraya hâsile âm
Sanki âdem denizidür o makam

Her sokakdan gelür sıgar u kibâr²³³
Akar ol bahra sanasın enhâr

Ol yüce yirden eylesen nazârî
Görinür Akdeniz cezireleri

Virmiş ol rûy-i bahra zînet ü fer
Fi'l-mesel hâl-i ârız-ı dilber²³⁴

Dahi var anda nitekim tûbâ
Nice âlî dırâht-ı bihemtâ

Mürg-ı perrâna üstî cây ü makar²³⁵
Altı nice müsâfire çâder²³⁶

232) Ülü'l-ebsar = görme hassası kuvvetli olanlar.

233) Sıgar u kibâr = görme hassası kuvvetli olanlar.

234) Fi'l-mesel = meselâ; ârız = yanak.

235) Perrân = uçan.

236) Çâder = çadır.

Bir tılısmile sarmaşup meselâ²³⁷
Turur anda iki üç ejderha

Hübdur çeşmelerle mâbeyni
Çeşmeler oldu kevserün aynı

Taşdan vardur anda nice sûtun
Turur üstinde kubbe-i gerdün

İşbu şehir-i muazzama elhak
At meydanıdur viren revnak

Oldı bu şehir sanki bağ-ı cinan
Vardürür anda nice bin gülman

ŞAİRİ BİLİNMIYEN ŞEHR-ENGİZ'DE

Bihışt âsâ cihanda cây-i makbul
Olurdu olsa ger şehir-i İstanbul

K'anun her câyî cânânile pürdür
Cihan bahrında bir kıymetlü dürdür

Göreydi âdem ol zîbâ makamı
Unudurdu dilâ Daru's-selâmı²³⁷

Anun her câmi'i bir Ka'be-i nur
Saray-ı şah olupdur Beyt-i ma'mur

Olup âşüfte her bir çeşme-sârı
Gözinden yaş döker gördükçe yârı

İder halk-ı cihan dayim ziyaret
Olupdur san bu şeh-rah-ı velâyet

Girer suya güzeller anda gâhî
Düşer bahra sanasın aks-i mâhî

Ana yetmez mi bu izz ü saâdet
Süleyman-ı zamane oldu (hem) taht

Sanemler var bu deyr içre ki bir an
Yüzün görse olur kâfir müselman

237) Tılısm = tılısm.

237) Daru's-selâm = cennet.

CEMALİ'NİN ŞEHR-ENGİZ'İNDE

O gün çün göz açup dünyaya geldüm
Beni ben bir ulu şehir içre buldum

Degül şems ü kamerle merkez-i hâk
İki gözile bakdı hâke eflâk

Aceb şehir-i lâtif ü nakş ü zînet
O denlü halk cem' olmak vilâyet

Şimâli mecma'u'l-bahreyn-i ra'nâ
Yedi tâğ-ı musavver hûb u zîbâ

Aceb düşmüş aceb ol cây-i pür sûd
Yidi derya o mülk içinde mevcud

Hep anda Karaderya Akdeniz hem
Şecer deryası ile bahr-ı âdem

Dahi bahr-ı kemâl ü fazla u ırfan
Ricâli a'del ü esnâfı insan

Yücelmiş benzeyüp kadd-i nigâra
Göke dikmiş asâyı her menâre

Gören sanur imâd-ı âsmandur²³⁸
Ve yahud gök yüzine nerdibandur

Şeb-i rûze döner mescid otâga
Menâre zer dikilmiş bir çerâga

Namaza cem'olurlar insile can
Var anda san nice mühr-i Süleyman

Gemilerle olur her gün tonanma²³⁹
Komaz hiç cây fassu'n-nile kat'â

Kadırgalar gezer anda yaraklu²⁴⁰
Görenler anı sanur kırk ayaklu

Kanadludur uçar mânend-i şeh-baz
Hevâda san ider sîmurg pervaz

Kaçan kim bâdhânın açâ benzer
Salar boynına bir mahbûbe çenber

Ana mahbûbe dirsem de yeri var
Ki her birisinün bir lengeri var

Yürür her rûz u şeb ârâm itmez
Kar üstinde yürür izin belürtmez

Bir ulu şehre benzer bellü bâyı²⁴¹
Gelibolu gibi öni kayalık

Su üzre ip kurup eyler nice bend
Terazula yürür can-bâz mânend

Yürise seyrider anı halâyık²⁴²
Ağaç ayaklu dirsem ana lâyı²⁴³

Heman Rûmillüdür yelken turakda
Omuzında husûsâ bir sırıkda

Urulur anda tabl-ı pâdishâhî²⁴³
Çeker beğlerbeği sancâg-ı şâhî

Sulanur gâh ü geh mânend-i dolâb
Yüregi yağludur içse nola âb

Gezer her cânibin hâk-i basitun
Buğazına turur bahr-ı muhî²⁴⁴

İderse anda beğlikile âlem
Dahi uçmak hevâsın itmez âdem²⁴⁴

Turup her bir deni vü yüzi kara
Çeker bir pâre-i mâhı kenâra²⁴⁵

Dahi var ol şhirde nice hammam
Su²⁴⁵ı âb-ı hayat encüm ana cam

238) İmâd = direk.

239) Donanma suyun yüzünü o kadar kaplar ki, yüzük taşı kadar mavi-
İlk görünmez olur, demek istiyor.

240) Yaraklu = silâhlı, buradâ içi erzak dolu.

241) Bayık = çok.

242) Halâyık = insanlar.

243) Tabl = davul.

244) Uçmak = cennet.

245) Kenar = kucak.

Lâtif ü mu'tedil âb u hevâsı
 Güzellerle safâdur muktezâsı
 Meşâyih vâ her hammâm-ı ma'mur²⁴⁶
 Gelüben suyu nânı halvete kor
 Niyâzile yüzün tutmuş Hudâya
 Duâcı gibi göz dikmiş semâyâ
 Şeh öni gibi haylı ıssı yerdür²⁴⁷
 Bihişt âsâ makam-ı mu'teberdür
 San a'râf oldu ol cây-i meserret²⁴⁸
 Olup altı cehennem üsti cennet
 Benî Âdem gibi anun da iy yar
 Derunında bir iki su yolu var
 Turup gerçi bakar halkun eline
 Hazine harcider dîlber yolına
 Ana her kim gelüben olsa mihman
 Tehi-kise oluben kalur uryan
 Bulur ana giren gamdan ferâğı
 Getürür taşradan tâsı tarâğı
 Stanbulun o bir kûyine benzer
 Dinilse ana sâdık Altımermer
 Egerçi mazhar-ı nâr-ı sekardür²⁴⁹
 Semend-i nefse otlu sulu yerdür
 Futa tutındı sanma anda cânan
 Karardı nısfı gördi şâh-ı mâran²⁵⁰
 Koçar her mâhı bir iblis-sûret²⁵¹
 Çeker anda kişi haylı hararet

246) Vâr = gibi.

247) Issı = sıcak.

248) A'râf = cennetle cehennem arasındaki yer.

249) Sekar = cehennem.

250) Şâh-ı mâran = yılanlar şahi.

251) Koçar = kucaklar.

Heman bir bahçedür ol şeh-i mahsun²⁵²
 Sokaklar oldu anda tarh-ı mevzun
 Bu şehristan otag-ı şaha benzer
 Sokağında gezer begler ağalar
 Bu şehristanı tâ bu resme ra'nâ
 Abû dirdi göreydi ümm-i dünya²⁵³
 Leb-i derya vü servistân-ı zîbâ
 Budur firdevs ger varise hemtâ
 Kosan bir gûşesinde Mısır u Şâmı
 Cihan turdikça anılmazdı nâmı
 Döşenmiş ferşi gûyâ sahn-ı hammam
 Tutar sâkî gibi her hânesi cam
 Veziri gibi şâhun her yanada
 Turup mâyl olur her câm-ı bâde
 Gören bâm üzre her bir dûd-gâhı²⁵⁴
 Sanur bir atlu tolgalu sipâhî
 Kenârına deniz olmasa lâhuk
 Bulunmazdı çanak yapmağa balçık
 Denizde pâre mehler içre hûban
 Uçar san kasrile cennetde gılman
 Olur halkı bunun olmağa kadir
 Hızır gibi kuruda yaşda hâzır
 Gemiler içine girince mahbub
 Çeker âşıklar anda sabr-ı Eyyub
 Hısâr-ı nevdürür seyrân-gâhı
 Var etrafında çok bustan-ı şâhî
 Bu gün Göksu gibi bir cây-ı hurrem
 Yarın cennetde görür mi ki âdem

252) Mahsun = sağlam, dayanıklı.

253) Abû = benim babam; eski kadınlar da şaşılacak bir şey gördükleri zaman "ahu" derler.

254) Bâm = dam, çatı. Dûd-gâh = baca.

İki fânusile zâhir nihânı
 İki derya bu şehrin pâsbânı ²⁵⁵
 Kavag u Kadıköyü gibi bir câ
 Budur da'vâ ki yok âlemde kat'â
 Heman Allâh saklasun hatâdan
 Beyan itme dilâ geç Üsküdardan
 Anup sanma ki rencide kılasın
 Sever Rûmileri Tavşan Adasın
 Ziyaret-gâhına yok hadd ü pâyan
 Ve lîkin cümleden Eyyûb Sultan
 Tıfıldur dahi bu şehir-i dil-ârâ
 Olupdur Sütlüce bir dâye ana
 Bıragur sayd-ı mâhî için ekser
 Beşiktaşında oglancıklar ağlar
 San ak deryâdurur bu şehir-i zîbâ
 Firenkistandurur anda Galata
 Güzeller mecma'ı dinilse hakdur
 Yenibâğçe eskiden ocakdur
 Hoş-elhan hûb-rûlarla musaffâ ²⁵⁶
 Bihişte ta'nider Davûdpaşa
 Kaçan yaz olsa mânend-i Skender
 Girerler bahra anda sîm-berler
 Üşer âlem ana gûyâ ki remmâl ²⁵⁷
 Dinür ol cânibün bahrına kumsal
 Tutar deryâ yüzün bağılu kayıklar
 Olur bādâmı pür pâlûde-i ter
 Olur mahbûblar bahrile pehlu ²⁵⁸
 Tolar âşıklar ile bürc ü bârû

255) Pâsbân = gece bekçisi.

256) Hoş-elhan = güzel sesli.

257) Remmal = falcı.

258) Pehlu = yan.

Sanur dilberleri iden temaşa
 Suya konuldu nice verd-i ra'nâ
 Deniz mâlikleri idüp nigâhı
 Sanur deryâda her bir mihr-i mâhî ²⁵⁹
 Gelür kayıklar ile çok şeker-hand
 Mısırdan san gelür keştî ile kand ²⁶⁰
 Nedimi bir melek-rû her perinün
 Su sızmaz arasından birbirinün
 O dilberlerle derya iyü yatlu ²⁶¹
 Dirilür her birile acı tatlu
 Gemiler anda âşıklarla bekler
 Koyar burnuna derya tuzlu sular
 Olur hûrî veş anda her sehî-kad
 Belinden ayağına dek zeberced
 İver çıkmaga gâhî kand-lebler ²⁶²
 Suya düşdi sanasın anda sükker
 Urup sille ana hûbânı şehrin
 Göğerür ol sebebden yüzi bahrun
 Cihanda Akdeniz bu kadre irmiş
 Revâdur diseler Didâr görmiş
 Denizde sanasın ol mâh-rûlar
 Heman âyine içre aks-i dilber
 O gün mahbûblarla bahrun anda
 Olur hakk-ı nemek aralarında ²⁶³
 Olup bir âşık-ı şûride şeydâ
 Çeker yârı kara bağına derya
 İder uşşâka dilber arz-ı kâkûl
 Sanasın şûr yirde bitdi sünbül ²⁶⁴

259) Herbiri ayın sevgilisi, demek istiyor.

260) Kand = şeker.

261) Yatlu = kötü.

262) İver = acele eder.

263) Nemek = ekmek.

264) Şûr = tuzlu.

Nola dil-dâr kılsa bahra rağbet
Var ikisinde de hayli melâhat ²⁶⁵

Temâmet eyledüm bu şehri seyran
Bütün dünyayı san geştirdüm ol an ²⁶⁶

Ne denlû var ise makbul ü ra'nâ
Varup karşısına kıldum temaşa

FAZİL'İN HUBAN-NAME'SİNDE

DER BEYAN-I HUBAN-I ISLAMBOL

Ey viren mâha ruhı şehriyye
Tutdıran mihre yüzi şemsiyye

Hâric ez akl-ı beşer İstanbul
İremes gayetine ehl-i ukul

Ya'ni her gûşesidir bir mahşer
Dahi her nahiyesi bir kişver

Sanki bir nüsha gibidir dünya
Bu da fihrist-i kitab olmuş ana

Kara cümle gibi rub'-ı meskûn
Olmuş amma o rakam bunda yekûn

Sanki âlemde bu bir dürr-i yetim
Bir sadef olmuş ana heft iklim

Böyle teşbihini kıldım timsal
Gûyya murg-ı münakkaş per ü bâl

Ana sebzîn cenahdır berreyn
Nîl-gûn iki kanaddır bahreyn

Pencüm iklimde ol şehir-i safa ²⁶⁷
Bunda gayet ile hoş âb u heva

265) Melâhat = hem güzellik, hem tuzluluk.

266) Geştirdüm = dolaştım.

267) Pencüm = beşinci.

Ekserî tab'ına talib tâûn
Nezledir illet-i sükkânı bütün ²⁶⁸

Bu vebâ kesret-i ümmetdendir
Nezleler fart-ı rutûbetdendir

Öyle bir şehir-i acâyib-meşhun
Taş ü toprağın ide Hak altun

Bulunur bunda hep efrâd-ı milel
Tab'-ı insana nice vire halel

Oldu hirmen-gehi hep bu nâsın
Tohmı var bunda bütün ecnâsın

Ol sebep hem-sıfat-ı bûkalemun
Oldı her dilberi bir diğer-gûn

Benzemez birbirine hûbânı
Müteaddid görünür elvânı

Cümlesi şûh u firib ü tannaz
Mahrem-i şu'bed-i nâz ü niyaz ²⁶⁹

Söyleşür gûşe-i ebrusı ile
Gâhice gamze-i câdûsı ile

Biribirile ider bey' u şıra ²⁷⁰
Tolsa ahbabile meclis farza

Yine yâran göremez re'yü'l-ayn
Her biri olsa dahi Zül'l-karneyn

Her biri nâz u sitem üstadı
Cümlenin cevri ü cefa mu'tadı

O temayül o tegafül o eda
O tebessüm o tekellüm o sada

Gerçi kim cüsseleri nâzıkdir
Akl u ırfana bütün mâlikdir

268) Sükkân = oturanlar.

269) Şu'bede = hokkabazlık, oyun.

270) =Bey'u şıra = alışveriş.

Rüşd ile akl ile meşhurdur hep
Sebak-âmuz-ı Felâtundur hep

Rüşd ü idrâk gerek insana
Yaraşır kelle kulak hayvana

Nedir ol nâtık-i sihr-i icâd
Nedir ol bârika-i isti'dad

Şehrillikdir kişiye nısf-ı ilim
Bir tekellümle ider vâsf-ı ilim

Az müddet ide derse âgaz
Hep ider ilm-i şerifi ihraz

Sâire lik gerek sa'y-ı tavîl
Tâ ki kahran ide ilmi tahsil

FAZİL'İN ZENAN-NAME'SİNDE

DER BEYAN-I ZENAN-I İSLAMBOL

Ey tirâzende-i ma'mure-i nâz²⁷¹
Vey nevâzende-i gehvare-i nâz²⁷²

Revnak-ı rûy-i cihan İslambol
Kân-ı gılman u zenan İslambol
Zen-i dünyaya budur mâye-i hüsn
Çihre-i âleme pîrâye-i hüsn

Ümm-i dünya didi Mısra kudemâ
Şimdi amma bu arus-ı dünya

Virdi bu şehre Cenâb-ı Hallâk
Hüsn-i hilkat ile hüsn-i ahlâk

Penbedendir ten-i her mevlûdî²⁷³
Goncedendir ruh-ı sürh-âlûdî²⁷⁴

271) Tirâzende = süsleyici.

272) Nevâzende = okşayıcı. Gevhare = beşik.

273) Penbe = pamuk.

274) Sürh-âlud = kırmızıya boyanmış.

275) Evân = vakit, zaman.

276) Münşi = meydana getiren.

Âb ü hâkinde nedir bu hâlet
Ya hevâsında ne bu hâsiyyet

Sanki a'zası evân-ı tertib²⁷⁵
Penbeden gonceden olmuş terkib

İşte iklim-i nezâketdir bu
Münşi-i zevk u teravetdir bu²⁷⁶

Ya'ni her hurde-i esbab-ı sefa
Bu mahalden olur evvel peyda

Hoş gelür ol reviş-i nâdide
Ana âlem çalışur taklide

Bu değil kim ola taklide seza
Her biri başka reviş başka eda

Âlemin çünkü budur mu'tadî
Bir mahalde ki ola âbâdî

Nekadar olsa imaret mümted
Çoğalır ehl-i sefa ehl-i hıred

Her biri bir reviş eyler icad
Her gün olmakda nezâket müzdad

Olur erbab-ı sînâat mâhir
Olur envâ'-ı tefennün zâhir

Bed gelür tab'ına râh-ı kudema
Görünür çeşmine ol bâb kaba

Bâhusus kim bu sevâd-ı a'zam
Oldı mecmu'a-i cins-i âlem

Çünkü hem zühre bunun ahteridir
Zührevî olsa zenanî yeridir

Nedir ol velvele-i nâz ü niyâz
Nedir ol turfa edâ-yi mümtaz

Nigehi âfet-i cân-ı işve
Sühani şu'le-zeban-ı işve

Dahi bu şehrin içinde cânâ
Bir iki fırka olur nev'-i nisa

İdelim cümlesini zıkr ü beyan
Tâ ki temyiz ola nîgân ü bedan

Cümleyi birbirine kılma kıyas
Bir midir seng-i siyehle elmas

Evvelâ fırka-i ehl-i perde
O görünmez ki dahi mahşerde

Ya'ni ol fırka-i erbab-ı büyü²⁷⁵
Dürc-i sîm içre misâl-i yakut²⁷⁶

Goncedir şişede olmuş mahrus²⁷⁷
Tûtüdür sanki kafesde mahbûs

Değmemiş turesine bâd-ı saba²⁷⁸
Görmemiş rûyini hurşid aslâ

Her biri Meryem-i Imranîdir²⁷⁹
Hazret-i Râbia-i sânidir²⁸⁰

Sâhib-i gayret ü nâmus u vekar
Hânesinde oturur leyl ü nehâr

Dahi bir fırkası sâhib-hurde
Görünür zâhiri ehl-i perde

Şekl-i ismetde gezer âşüfte
Hey'et-i muhsınada âlüfte²⁸¹

Giyer enva'-ı libas-ı zînet
Sanki bir serv-i murassa'-kamet

O mücevher çiçek o hily-ı nefis²⁸²
Her biri gıpta-fezâ-yi Belkıs

Ah o kernameli ol debdebeli
O mücevherli o elmas küpeli

275) Büyüt = ev anlamına gelen "beyt" in çoluğu, evler.

276) Dürc-i sîm = gümüşden yapılmış elmas kutusu.

277) Mahrus = muhafaza edilmiş.

278) Turre = alındaki uzun saç, kâkül.

279) Imran = Musa ve Harun Peygamberlerle kız kardeşleri olan Meryem'in babası.

280) Râbia = biri Şam'lı biri Basra'lı ünlü iki kadının adı.

281) Muhsına = namuslu kadın.

282) Hily = elmas, zümrüt, altın gibi şeyler, süs eşyası.

O filâtuni yeni ferrace
Akl-ı dâniyi virür târâca²⁸³

Hüsnüne böyle virince zînet
İder ol demde şikâra niyyet

Bir iki câriye ardında revan
Dolaşur çarsuyu dükkân dükkân

Öyle nâzende yürür hasta gibi
Ayağı bir birine beste gibi

Kangı dükkânda ki mahbub oturur
Şive vü naz ile ol semte yürür

Kocası yok olası divane
Gice nısfında gider dükkâna

Kâr u kesbinde gezer hıçare
Ne bilür neyledi ol mekkâre

Gelür ahşam evine ol hayvan
Lokmadan sonra yatur bîderman

Yine çarsuya gider vakt-ı seher
Bu telâş ile ider ömri güzër

Hırlaşur halkile daim ol it
Günde masrufı da bir akçe simit

Çalışur herkese zâlim bulaşur
Dâima mahkemelerde tolaşur

Günde bin dürlü yalanlar söyler
Her yalana kasem Allah eyler²⁸⁴

Vâh medyunı olan müflise vâh
Pence-i şirde düşmüş rûbâh²⁸⁵

Yatkın emval aramaktır hâli
Ne bilür evdeki yatkın mâli

283) Târâc = yağma.

284) Kasem = yemin.

285) Rûbâh = tilki.

Mâl-i Karuna dahi mâlik olur
Bu siyak üzre nisa sâlik olur

Gelse dükkânına farza sâil²⁸⁶
Yaş olur iki gözünden sâil²⁸⁷

Zevkı amma ki ider hâtunı
Ruz u şeb zevk u safa meftunı

O meşakkat ile dükkândadır
Bu da dostı ile seyrândadır

Dahi bir fırkası bâzar içre
Dâim âşüfte gezer kâr içre

Gözleri sürmeli yumşak yüzli
İki çeşmin süzerek hoş sözlü

Bunların bir bir bölüğü bed-terdir
Herbiri şûr ü şer-i mahşerdir

Siyyemâ yaşlı olabir avret²⁸⁸
Kuru unvanla gelür mi zînet

İtr-ı şâhî süre ol bed ruya
Râstıklar çeker ol ebruya

Koya envâ'-ı ilâcî humre²⁸⁹
Tâ kızılık bula ol bed çihre

Dahi bir fırkası oldu peyda
Sevici zümresi dirler câna

Degil eslâf-ı nisâ hâlidir
Bu zaman halkının ahvâlidir

Gerçi evvel varidi bir iki zat
Anlara dirleridi sahhâkat²⁹⁰

286) Sâil = dilenci.

287) sâil = sel gibi akan.

288) Siyyemâ = hususyle.

289) Humre = kırmızılık.

290) Sahhâkat = sevici kadınlar.

Oldı amma ki bu âdet metrûk
Yine keşfitti anı ehl-i sülûk

Her kim amma ki buna sâlikdir
Tab'ı pâkize olur nazikdir

Mâil-i perverîşi zîbânın
Ehl-i ırfanlarıdır nüsvânın

AZİZİ'NİN İSTANBUL ŞEHR-ENGİZ'İ

Azizi'nin Şehr-engiz'i İstanbul'a ait olmakla beraber, içinde İstanbul şehrinin tasviri yoktur. Buna karşılık, İstanbul'un güzel kadınları tasvir edilmiştir. Kendi vadisinde tek olan bu eserin tam metnini veriyoruz.

ŞEHR-ENGİZ-İ İSTANBUL DER HUBAN-I ZENAN

Gel ey tab'-ı nazar-bâz u sühan-saz
Şikâr-ı bîkr-i fikre eyle pervaz

Sözün duhterlerini âşikâr it
Bu deyr-i nazmı pür nakş u nigâr it²⁹¹

Cihan mah-rûların kaydeyle anda
Maânî gencini saydeyle anda

İdüp bir nâme-i rengin peyda
Zenân evsâfını ana kıl inşa

Veli şol zenleri yadeyle kim ol
Ola meşhûre-i mülk-i İstanbul

Güzellikde olup Belkıs-ı sâni
Züleyha veş ola şîrin zebânı

Mükehhâl gözleri olup pür efsun²⁹²
Yüzünü Leyli görse ola Mecnun

291) Deyr = kilise.

292) Mükehhâl = sürmeli.

Ele alup nazar itdikçe her an
Safâlar kesbide zen-pâre yâran
Olup her birinün yâr ü enisi
Neşât u gam deminde hem celîsi ²⁹³
Okunduğunca bu nazm-ı güher-paş
Diye gûşeyleyen tahsin ü şâbaş ²⁹⁴

SIFAT-I ŞEB-İ PÜR KEVKEB

Meğer bir şeb bu çerh-i bive bânu ²⁹⁵
Arus olmağa tutmuşdı yine ru ²⁹⁶
Şafakdan yakınup pâyine hınnâ ²⁹⁷
Meh-i nevden urundı tas-ı takya
Perişan eyleyüp zülfi sehâbın
Müzeyyen kıldı hüsnî mâh-tâbın
Süreyyâdan koyup ruhsârına hâl ²⁹⁸
Takındı hâleden zerrîn halhâl
İdüp bu suretile kendüzin faş
Gice olmak dilerdi dehr'e oynaş

SIFAT-I RUZ-İ PÎRUZ

Seher yüzden götürdi çün nikabı
Göründi nur-ı hüsnî âftâbı
Çü arzitdi cemalin mihr-i hâver ²⁹⁹
Zen-i dünyaya virdi zîb ü zîver
Zalâm-ı şebden oldu dehr âzad
Sanasın buldı Hurşidin Ferahşad ³⁰⁰

293) Celîs = aynı yerde oturan, arkadaş.

294) Şâbaş = âferin.

295) Bive = dul.

296) Arus = gelin.

297) Hınnâ = kına.

298) Süreyya = yirmi dört yıldızdan toplanmış yıldız kümesi.

299) Hâver = doğu.

300) Hurşid ve Ferahşad = bu adı taşıyan hikâyenin kahramanları.

Kudûmından şeref buldı zamane
İrişdi nur-ı şevkı her mekâna

Karanuluk gidüp çün ruşen oldu
Cihanın yüzi güldi gül-şen oldu

SEBEB-İ TE'LİF-İ VASF-I ZENAN VE TA'RİF-İ MAHBÛBEHÂ-İ
DEVİR-İ ZAMAN

Nesim-i subh veş bir nice yâran
İrişdi külbe-i ahzâna ol an

Nice yâran zarif ü nükte-danlar
Güşâde-diller ü şûride-canlar

Saadetle gelüp oturdılar çün
Müşerref itdiler gam-hânem ol gün

Biri feth-i kelâm idüp heman-dem
Didi böyle nolur durmakda ebsem ³⁰¹

Gelinüz zâyî' olmadan bu eyyam
Alâ ragm-ı adûv nuşidelüm câm

Çün andan bu cevabı itdiler gûş
Hum-ı mey gibi dilden eyleyüp cûş ³⁰²

Heman-dem kıldılar bir âli sohbet
Nice sohbet ki oldu reşk-i cennet

Pür idüp câm-ı bezm-i dil-güşayı
Çeküp rez duhterin sürdük safayı ³⁰³

Gehî alup ele çöng ü ceride
Okundu nice inşâ vü kaside

Gehî eş'âr-ı zevk-âmîz okundu
Gehî ebyat-ı şehr-engiz okundu

Heman-dem kim okundu şehr-engiz
Didi bir ehl-i bezm-i zevk-âmîz

301) Ebsem = dilsiz.

302) Hum = küp.

303) Rez = asma: duhter = kız (rez duhteri = şarab).

Ki ey yâran-ı zen-bâzan-ı devran
 Esirân-ı şehensâhan-ı hûban
 Ne tarz-ı hub olur bu vâf-ı hûban
 Okundukca safalar kesbider can
 Nolaydı ey musâhibler nolaydı
 Ki zenler de cihanda vasfolaydı
 Nitekim vâf-ı mahbûban-ı âlem
 Zenan evsâfı da okunsa her dem
 Güzellerdür viren hod dehre zînet
 Sanemler ya niçün vermeye suret
 Şolar kim zevk kaydını yimişler
 Hemin mahbûb u mahbûbe dimişler
 Bes öyle olsa ey yâr-ı güzînler
 Niçün yar olmayalar nâzeninler
 Çü gûşitdiler andan bu hitâbı
 Biri dahi ana virüp cevabı
 Didi bu söz ki buyurdun sen ey yâr
 Müvecehdür nitekim rûy-i dil-dâr³⁰⁴
 Zen ü mahbûbı olmasa zamanun
 Hakikat nesi varidi cihanun
 Husûsâ aramızda ola şâir
 Fen-i eş'ârda üstad-ı mâhir
 Maâni kânının gevher-şîârı³⁰⁵
 Zen-i nazmun sözi dür gûşvârı
 Ne müşkil beyt olurs'itmez teessüf³⁰⁶
 Maânî'nün ider bikrin tasarruf
 Gelinüz eyleyelüm ana ibram
 Nice ibram idelüm muhkem ikdam
 Umaruz sözüümüzden çıkmayup ol
 Ola maksudumuz yanında makbul

304) Müveceh = uygun.

305) Kân = hazien.

306) Olurs'itmez = olursa itmez.

İdüp bu ittifakı cümle yâran
 Didiler bana ey yâr-ı sühan-dan
 Derûnundur devât-ı pür maânî
 Lisânundur anun kilik-i beyanı³⁰⁷
 Sözüdür nev arûs-ı hûb-sîret
 Çü meşşâta virirsin ana zînet³⁰⁸
 Bugün mülk-i sühan sultanısın sen
 Görenler genc-i nazmun dirler ahsen
 Kabây-i medhûni geydür zenâna³⁰⁹
 K'olalar ehl-i beyt içre nişâne³¹⁰
 Bu sözi çün didiler bana anlar
 Didüm ben anlara ey yâr-ı canlar
 Sözüünüz başumun üstüne ammâ
 Bu medhi eylemem benden temennâ
 Ki bende yok o denlü kuvvet-i tab'
 Ne diyem olmayacak vüs'at-ı tab'
 Ne mikdarı ola bunda gedânun
 Ki vassâfı olam hûr-ı cinânun
 Sühan mülkinde beğlik eylemekden
 Bu yeğdür kim heman hâmuş olam ben³¹¹
 İşitdiler çü benden bu kelâmı
 Didiler böyle demek hiç revâ mı
 Senünle hem-dem ü hem-raz olavuz³¹²
 Niçün geçmiye sana bu kadar söz
 Sözüümüz sîma lûtfî söz güherdür³¹³
 Gönül yap kim gönül yapmak hünerdür

307) Kilik = kalem.

308) Meşşata = gelini süsliyen kadın.

309) Kabâ = elbise.

310) K'olalar = ki olalar.

311) Yeğ = daha iyi.

312) Olavuz = oluruz.

313) Sîma = kırma.

Budur senden murad olan hemânâ
Ki lûtfundan bizi eyle tesellâ

Bu gûne nice sözler söylediler
Muhassal yine ıkdam eylediler

Çü gördüm bu işi makbul değüldür
Ki sözlerin sımak ma'kul değüldür

El urup hâme-i anber-feşâna
Haman-dem başladum vâsf-ı zenana

Berây-i hâtır-ı yârân-ı zen-baz
Zenân âgazına kıldum ser-âgaz

SER-HAYL-İ ZENAN SAÇLI ZAMAN

Biri mahbûbenün Saçlı Zamandır
Kati çok yaşlı fettân-ı cihandır

Zamâne gibi cevvar u sitem-kâr
Saçının sağışı âşıkları var ³¹⁴

Alur dil kişverinden zülfi bâcı
Beni başdan çıkardı iki saç

BÂĞ-I HÜSNÜN ZEYİNİ PENBE AYNİ

Birisi Penbe Aynî bir semen-ber
Teni mânend-i penbe nâzûk ü ter ³¹⁵

Boyu can bâğının taze nihâli
Dehânı çeşme-i âb-ı zülâlî

Didüm gel sineme didi o dil-dar
Odile penbenün ne oyunu var ³¹⁶

NİĞÂR-I GUNCE-FEM KIZ ALEM

Birisi Kız Alem bir hûb-mâye
Yaraşur ana hurşid olsa dâye

315) Penbe = pamuk.

316) Ateşle pamuğun bir arada ne işi var, demek istiyor.

Saçı dil bâğının zülf-i nigârı
Gelincik çiçeğidür san ızârı ³¹⁷

Zen-i meşhuredür gerçi o fettan
Dem-i vuslatda amma kim kızoğlan

SERV-İ HIRAM MÜDÂM-I GÜL-ENDAM

Birisi de Müdâm-ı bîvefadur
Begayet ehl-i cevri ü pür cefadur

Tolular içmeğe bezm-i safada
Olupdur ke's-i nâfî câm-ı bâde ³¹⁸

Serir-i işvenün şâh-ı benâmı
Şarab-ı şivenün mest-i müdâmı

REVNAK-I DEYR-İ ÂLEM DİVANE MERYEM

Biri Divane Meryemdür zenânun
Saçı zencirine bendoldum anun

Nola dirsem ana rûh-ı musavver
Sözi ölmüşlere canlar bağışlar

Güzellik deyrinün îsî-demidür
Siyeh zülfi bahûr-ı Meryemidür ³¹⁹

MÂH-I ZAMÂNE DEBBAG KIZI HATIMANE

Biri debbag kızı hûb-ı zamâne
K'anun adına dirler Hatimane ³²⁰

Melekdür ol sanem yahud peridür
K'anun ayile gün hâk-i deridür

Nola giysem anuñcün eğnûme pust ³²¹
Yeter çün âşika bir dust bir pust

317) İzâr = yanak.

318) Ke's = kâse. Nâf = göbek.

319) Bahur = tütsü. Bahur-ı Meryem = Meryem Ana eli denilen bir çeşit bitki.

320) K'anun = ki anun.

321) Eğnûme = sırtıma.

ZEN-İ PÜR ZİNETH CENNET-İ MEH-SURET

Birinün nâmı Cennet la'li kevser
Huda itsün anı bana müyesser

Nola benzetsem anı hûr-ı ina³²²
Cemali ta'nider huld-i berine

Kimünle haşrolursa ol kıyamet
Cihan içinde olur ehl-i cennet

ZEN-İ BİHEMTÂ-KEMAL KIZI HÜMA

Biri dahi Kemal kızı Hümadur
Kemalile güzel bir meh-likadur

Şebih olalı zülfi leyl-i kadre
Cemal-i bâkemali döndi bedre

Ola bir gün diyü rûzî visâli³²³
Sever ehl-i kemal o meh-cemali

NİGAR-I CEFA-PİŞE BURGUCI KIZI AYŞE

Birisi Burgucızađe nigârun
Adı Ayışedür ol şive-kârûn

Semen-sîma güzel gonçe-dehendür
Gül-i ra'nâleyin nazûk-bedendür³²⁴

Deler burgu gibi bağrum o dilber
Cihan içre banadur cevri ekser

NİGAR-I MEVZUN PAŞA HATUN

Birisi bir güzeldür nâmı Paşa
Olur hayran iden anı temâşa

Melekdür ol peri suretli bişek
Meh ana bir kamer adlu kenizek³²⁵

322) İn = iri güzel gözlüdür.

323) Rûzî = kısmet.

324) Leyin = gibi.

325) Kenizek = cariye.

Ödur hayl-i zenana şimdi ser-dar
Kul olurdu göreydi anı hünkâr

MAHBÛBE-İ YEGÂNE MUMCI KIZI FATIMANE

Birisi mumcı kızı Fatımane
Kül oldum ışkı ile yana yana

Yüzi mişkât ü zülfi leyl-i deycur³²⁶
Ten-i zibâsı gûya şem'-i kâfur

Alup benden beni divane kıldı
Cemali şem'ine pervane kıldı

KASAB AYNISI 327

Biri kassâb Aynısı nigârun
Kulı kurbanıyem ol gamze-kârûn

Dem-i uşşakını dökmeğe her gâh
Zenahdanında kazmış gamzesi çâh³²⁸

Gireydi bir gice koynuma uryan
Virürdüm can kuzusın ana kurban

HURŞİD-İ ENVER KÜÇÜK KAMER

Biri Küçük Kamer bir şuh-ı dil-bend
Kamer devrinde yokdur ana mânend³²⁹

Ruh-ı zîbâsını müşkin külâle³³⁰
İhâta eylemiş mâhı çü hâle

Yüzinde pîçe gördükçe hemânâ
Tutuldu sanuram mâh-ı şeb-ârâ

326) Mişkât = içine lamba konacak yer.

327) Bendeki nüshada başlık yok. Fahri Bilge nüshasında da bu başlık ke-silmiş.

328) Zehandan = çene çukuru; çâh = kuyu.

329) Kamer devri = içinde yaşadığımız devir; eski edebiyatta "kıyamet ve âhır zaman" anlamına gelir. Bk. Agâh Sırrı Levend, *Divan edebiyatı*, II. basım, 1943 "İlm-i nûcum bahsinden", s. 201.

330) Külâle = kıvrıkcık saç.

AŞIK-KÜŞ Ü CEFA-PİŞE TAVUKÇU KIZI AYİŞE

Biri tavukcızade Ayiše nâm
 Anun âlüftesidür hâsile âm
 Odur bâğ-ı cinana kumrı-i can
 Ki halhal olmuş ana tavk-ı gerdan
 Nice sevmiyeyin ol şive-kârı
 Teni ak pakçadur yumurda vâri³³¹

NİĞÂR-I PÜR SİTEM DERZİ KIZI ÂLEM

Nigârün biri derzi kızı Âlem
 Anun âvâresidür halk-ı âlem
 Cemali âftâb-ı âlem-ârâ
 Hilâl-ebru cebîni mâh-ı garrâ
 Nazîri yok nigâr-ı dil-sitandur
 Velî âlem gibi nâmihribandur

ZARİFE-İ ZAMÂNE TURRAMANE

Birisi Turramane bir lebi kand³³²
 Kim oldur tûti veş şûh u şeker-hand
 Nola ruhsarına âyine dirsem
 Dehânı tûti-i gûyâ vü hoş-dem³³³
 Zuhur idelden ol yâr-ı perişan
 Esir-i turra-i tarrârıdur can

MÂH-I SİPİHR MİHRİ-İ BİMİHR

Peri-peykerlerin birisi Mihrî
 Hatil eyler yüzi mâh-ı sipihri
 Didüm itsen bana olmaz mı şefkat
 Didi bilmem nedür mihr ü mahabbet

331) Vâri = gibi.
 332) Kand = şeker.
 333) Gûya = söyleyen.

Eli değse eğer cevri ü cefadan
 Anardı ben kulin mihr ü vefadan

ZENÂNUN TEZERV-İ ZİBÂSİ BİHZAD HÜMÂSİ³³⁴

Biri Bihzad Hümasıdur kim ol yâr
 Olupdur bâğ-ı hüsne kebk-reftar³³⁵
 Hevâ-yi zülf-i müşk-âmîzi anun
 Uçurmuşdur kararını hümânun
 Kime hem-ser olursa ol mâh-tal'at³³⁵
 Konar ol kişinün başına devlet

SÜRUR-I SİNE SÜLÜN EMİNE

Biri Sülün Emine bir perî-rû
 Bulunmaz ana benzer bir melek-hû
 Yürise nâzile kebk-i derî vâr
 Gören anı sanur uçar perî vâr
 Nice sevmiyeyin ol boyı servi
 Fazâ-yi şivenün oldur tezervi

NİĞÂR-I LÂLE-HAD RÂHİME-İ DIRAZ-KAD

Biri bir sîm-tendür Râhime nâm
 Uzun boylu güzeldür ol dil-ârâm
 Düşecek ana rahmine o meh-rû
 Didiler toğıcak bîrahm olur bu
 İle lûtf u vefâsı gerçi çokdur
 Velî ben kulma hiç rahmı yokdur

NİHÂL-İ HOŞ-HIRÂM MEVZUN-I GÜL-ENDÂM

Birisi bir sehî-kad adı Mevzun
 Salınsa nâzile çün serv-i mevzun

334) Tezerv = sülün.
 335) Kebk = keklik.
 335) Olursa ol = ölçüye uydurmak için "olurs'ol" diye okunacak.

Nola göğsine dirsem gül-şen-i canı
Dü pistânı iki nârenc-i bustan ³³⁶

Yanağı lâle-i gül-gân olupdur
Dehânı gonçe-i mehzun olupdur

ZEN-İ BİHEMTA MUHSİNE-İ RA'NA

Biri cercer kızıdır Muhsine nâm
Cihan olmuşdur anun emrine râm

İder uşakına her gâh hışmı
Kıyabakıcıdur gayetde çeşmi

Söze geldükde ol yâr-ı gül-i ter
Anun yanında bülbül cır cır öter

PERİ-İ HÜSNE MÂH YA'Nİ AYNİ ŞAH

Biri Moskov nigârı nâmı Aynî
Kim oldur hûr-ı inun nur-ı aynî

Güzellikde mehi aynına almaz
Hilâlî kaşı kirpüğine saymaz

Şu dem kim nâmı anun Aynî olmuş
Lebi âb-ı hayatun aynî olmuş

YÂR-İ BİVESİLE ELLERİ GÜZEL CEMİLE

Birisi elleri güzel Cemîle
Ki benzer hüsnile hûr-ı cemîle

Nice irsün meh anun pâyesine
Ki su koymağa değmez âyesine

Beni yâd idüp eyler illeri yâd
Elinden ol nigârın dâd u feryad

336) Pistan = meme. Nârenc = turunc.

KEBK-İ PÜR HÜ KURDA HÜMA

Biri Kurda Hüma bir yâr-ı tannaz ³³⁷
Kebûter sinelü kebk-i deri-naz

Anı sayyâdlar saydidebilmez
Ki yüksek uçar ol okuya gelmez

Benümle olduğu sine besine
Bu kim inmez heman rûy-i zemine

NİGAR-İ NÂZENİN KAMER-İ ZÜHRE-CEBİN

Peri-peykerlerün biri Kamer Şah
İken ra'nâ güzeldür ol yüzi mâh ³³⁸

Izârında olan reng-i sefidac ³³⁹
Mihin Bânu-yı devrandan alur bâc ³⁴⁰

Sacı şeh-bâl-ı perri zülfi pürçin
Kamer-ruhdur meğer ki ol büt-i Çin

NİGAR-İ HALİME KÜPELİ KIZI KERİME

Birisi küpeli kızı Kerime
Teni aklıkda benzer hâm sîme

Yüzine virmek için zîb ü zîver
Takinur kulağına küpe-i zer

Bize bir gice saydolmaz o garrâ
Koçulur güpegündüz gayra amma ³⁴¹

KAVM-İ NISANUN A'ZAMI HÂCE KIZI ŞEMİ ³⁴¹

Biri Hâce kızı nâmı Şemîdür
Belüm iki büken anun gamıdur

337) Tannaz = alaycı.

338) İken = çok.

339) Sefidac = yüze sürülen beyaz düzgün.

340) Mihin bânu = Husrev ü Şirin hikâyesinde, Şirin'in halası olan hü-kümdar kadın.

341) Koçulur = kucaklanır.

Eğer fetholmazise vaslı bâbı
Yazılmaz gönlümün hergiz kitabı

Eğer ben da'vet itsem gelmez ol mah
Varur okunmadığı yire her gâh ³⁴²

CAN-I ZEN-PÂRE LA'L-PÂRE

Birinin de nâmı La'l-pâre
Kati gönüllüdür çün seng-i hâre

Dehânı hokka-i yâkut-i ahmer
Letafetde dişi dür sözi gevher

Nola candan olursam mübtelâsı
Ki la'li gösterür mercan duası ³⁴³

BAİS-İ AH Ü VAH ZELFE KIZI SELİM ŞAH

Biri Zülfi kızı nâmı Selim Şah
Yitirdüm aklımı zülfün görüp ah ³⁴⁴

Yüzine ziver için nola her an
Zülüflükler takınsa ol perişan

Zenan içre naziri yok güzeldür
Müzellef bir nigâr-ı bibedeldür

NİGÂR-I DİBEDELCE SÂZ-ZEN EĞLENCE

Biri sâzendedür Eğlence nâmı
Gezer gûşe begûşe her makamı

Eline alduğunca nâzile çeng
İder çengine gökde zühre aheng

342) Okunmak = çağrılmak.

343) Mercan duası: söylentiye göre, Padişahlardan birinin Mercan adında-ki güzdesi ölür. Ölüyü yıkayan, kadının üstünde bulduğu bir muskayı alıp kendi boynuna takar. Padişah, cenazenin bulunduğu yere gelip te ölü yıkayamı görürnce, hemen ona âşık olur. "Mercan duası"nın aslı bu imiş. Bk. Agâh Sırrı Levend, *Divan edebiyatı*, 1943, "dualar ve muskalar" bahsi, s. 422.

344) Yitirmek = kaybetmek.

Biri âşık geçinürdi o yâre
Çalup tığile kıldum çâr-pâre

KEBK-İ NÂZENİN AK GÜVERCİN

Rebiadur birisi bir büt-i Çin
Lakab olmuşdur ana Ak Güvercin

Yüzünden naks irer bedr-i tamâma
Hevâsında uçar gök bir hamâme ³⁴⁵

Eğer canum dilerse kut idinmek
İdinsün gayriye cüft olmasun tek

ŞUH-İ DİL-ÂRÂ KÜÇÜK NİSA

Biri Küçük Kamer bir şuh u şengül
Saçı sünbül beni fülful yüzi gül ³⁴⁶

Lebi gonce beli mû gibi ince ³⁴⁷
Heman öpe koçayidün doyunca

Kimi sorsan anun efkendesidür ³⁴⁸
Büyük küçük ölümlü bendesidür

ZEN-İ MÜMTAZ HÜMA-YI PÜR NÂZ

Bölükbaşı kızı biri nigârun
Hümâdur nâmı ol Azrâ-ızârun ³⁴⁹

Nola dirsem ana kebk-i dil-ârâ
Hevâyî bir hümâdur zülfi gûya

Olaldan hüsnile meşhur-ı âfak
Bölük bölük gezer ardınca uşşak

345) Hamâme = güvercin.

346) Fülful = karanfil.

347) Mû = kıl.

348) Efkenide = düşkün.

349) Azrâ = Vamık u Azra hikâyesinin kahramanı olan kadın; ızâr = yanak.

YASEMEN-SİNE ŞİVE EMİNE

Biri Şive Emine bir zarife
 Melek öygünmez ol cism-i latife
 Bulunmazsa aceb mi ana hemtâ³⁵⁰
 Kim oldur hüsnile mânend-i esmâ
 Meğer kim şive-i perridür ol mah
 Görünmez şive eyler bana her gâh

AK ÂLEM

Birinin de nâmı Ak Âlem
 Karakollukcısudur mâh-ı âlem
 Aceb mi hüsnile olursa meşhur
 Bir ak güldür cihan bâğında ol hûr
 Şu kim ol mâha oldu hem-dem ü yâr
 Cihan bâğında özge âlemi var

MÂH-I PÜR CEFA CİHAN-I BİVEFA

Cihan dirler biri bir meh-likadur
 Cihan gibi vefasuz dil-rubâdur
 Eğerci kim vefa gelmez cihandan
 Velî geçmez gönül ol yâr-ı candan
 Benümle tek anun başı hoş olsun
 Cihan bayın talak benden boş olsun

MÂH-I CİHAN SULTAN-I ZAMAN

Birinün Ermeni Sultan nâmı
 Olupdur husrev-i hâver gulâmı
 Ruh-ı gül-günesine bendedür gül
 Saçı şebdizine âşüfte bülbül³⁵¹

350) Hemtâ = eş.

351) Şebdiz = kara yağız at, Husrev ü Şirin hikâyesinin kahramanı olan Husrev'in bindiği atın adı.

İdersem kûh-ı gamda nola feryad
 Beni o la'îl şirin itdi Ferhad

NİĞÂR-I BİBAHÂNE ÂYİŞE-İ ZAMANE

Biri Çırmanlu Âyişe bir âfet
 Cihan ayyâşıdur ol mâh-tal'at
 Eğerci kim degül şehri o mehves
 Velî yok bu şehirde ana beğdes³⁵²
 Aceb ol bîvefaya neyledüm ben
 Mey-i vaslum dimiş ana içürmen

MAHBÛBE-İ PAKİZE ÂYİŞE-İ DÜŞİZE³⁵³

Biri Kız Âyişe bir hûb u ra'nâ
 İzârı hüsnile bir mâh-ı garrâ
 Cihana mâder-i çarh-ı pür ahter
 Getürmedi bir anun gibi duhter
 Utanmayup kulu olsam nola'nun³⁵⁴
 Ki olmaz oğlu kızı utananun

KEBK-İ DİL-ÂRA FERSA HÜMA

Birisi bir güzel nâmı Hümadur
 Demâ-dem menzili evc-i hevâdur
 Kamer-peyker melek-sîma perî-naz
 Güzeller içre mümtaz u ser-efraz
 Hüma veş yüksek uçar ol dil-ârâ
 Lakab anungün oldu ana Fersâ

NİĞÂR-I PÜR FÛSUN FAHRİ HATUN

Birisi bir reisün kızı Fahri
 Sunar uşşaka her dem zehr-i kahri

352) Beğdes = eş, benzer.

353) Düşize = kızıoğlan kız

354) Nola'nun = nola anun

Olaldan gün gibi ol meh hüveydâ
Anunla fahridinür karı dünya
Nola dirsem ana Fahru'n-nisâdur
Güzellik bahrı içre Kaydafadur ³⁵⁵

NUR-I DİDE MERYEM-İ NÂHİDE

Birisi bir şeh-i Rum adı Meryem
Olupdur deyr-i dilde ıskı muhkem
Kani bir ana benzer mâh-peyker
Hilâl ebrûsı tâk-ı kasr-ı kayser
Ayagı tozu halkun başı tâcı
Değer bir kerre koçmak Rum harâcı

MUHADDERE-İ ZAMAN MÜZEYYEN KIZI MIHMAN ³⁵⁶

Biri dahi Müzeyyen kızı Mihman
Feda olsun yolına başile can
İder gam-hanesin rûşen çü kevkeb
O meh her kime mihman olsa bir şeb
Anun yaslı bana gerçi mahaldür
Konuk umduğunu yimez meseldür

MÂH-I DİL-HÂH SELİM ŞAH

Biri bakkal kızı nâmı Selim Şah
Sözi tatlu güzeldür ol yüzi mah
Nola meylitsem ol serv-i revâna
Lebi unnab-ı terdür bâğ-ı cana
Ne gam cevritse bana ol vefasuz
Ki bal olmaz cihan içre belâsuz

355) Kaydafa = İskender-name'de adı geçen hükümdar kadın.

356) Muhaddere = örtülü, iffetli kadın.

SİM-SİNE KULAK EMİNE

Biri Kulak Emine bir dil-ârâ
Emin-i şeh-i hüsn ü mâh-ı garrâ
Kulak tutsa aceb mi ol nigâra
Gümüş gibi kolı ak zülfi kara
Gider aklum görünse zülfi bâğı
Beni öldürdi menkûşli kulağı ³⁵⁷

BÂNU-YI ZİBÂ AYİŞE-İ RA'NA

Biri sofrıcılar Âyişesidür
Demâ-dem naz u şive pîşesidür ³⁵⁸
Nola dirsem ana kebk-i derîdür
İki zülfi iki müşkin perîdür
Acayib mâyedür ol vusla-i ter
Görenler türşesine aş yererler

ŞAH-I HÜBAN EMİ HAN

Biri hınnâcı kızı Emi Handur
Zenan içre o bir genc-i nihandur
Gönüller almağa âlile mahzâ ³⁵⁹
Yakınur ellerine al hınnâ
Güzellikde nazîri yokdur elhak
Şafak pâyine hınnâ olsa elyak

MÂH-I GARRÂ HAVVÂ-Yİ ZİBÂ

Nigâr-ı meh-cebînün biri Havvâ
Melek-simâdur ol banu-yi ra'nâ
Kaçan kim nâzile cevlan ider ol
Cinan tâvusını hayran ider ol

357) Menkûş = küpe.

358) Pîşe = tabiat, huy.

359) Âl = hile.

Gören olduğumu anunla mahrem
Sanur Havvayile cem' oldı Âdem

BÂNU-Yİ CEFA-PİŞE TOPUKLU ÂYİŞE

Biri Topuklu Âyişe zenânun
Kim oldur şimdi ayyâşı zamanun

Güzellik bâdesin nûseylemekde
Ayağını çeken yokdur felekde ³⁶⁰

Eğerçi bahr-ı hüsne âşına çok
Velî anun topuğuna çıkar yok

HÂTİME-İ RENGİN-NAME

Eğerçi yok zenâna hadd ü pâyan
Velî bunlardürür makbul-i devran

Eğerçi şehir içinde bîbedel çok
Velî bunlara benzer bir güzel yok

Zenân-ı Mısr u Şam ü mülk-i Havran
Olımaz bunlara hüsnile akran

Güzellikde eğer Leylâ vü Azrâ
Olımaz bunlara mânend ü hemtâ

Ki bunlar şem'-i cem'-i pür safadur
Dür-i yek-dâne-i tâcü'n-nisâdur

Bularun bendesidür halk-ı âlem
Cihanda olmasun bunlarsuz âdem

Cemali gülleri nâzûk-ter olsun
Ana sünbüllerinden zîver olsun

Murâdınca dönüp çarh-ı felekler
Cihan durdukça dursun bu melekler

Azizi gel sözünü ihtimam it
Bu rengin nâmeyi bunda tamam it

BENDEKİ ŞEHR-ENGİZ NÜSHALARI

Şehr-engizler ve nâmeler mecmuası, büyük bir mecmuadan ayrılmış. Nüshanın vasfı: cildin sırtı ve köşeleri siyah meşin, üstü siyah bez, yeni cildlenmiş; eni boyu, cildin 20,3×14,5 cm, yazının 16×12,9 cm, kenardaki yazılarla birlikte; kâğıd, yaprakların bazıları beyaz, bazıları saman rengi aharlı, ortada iki yaprak fazla aharlanmış olması yüzünden çatlayıp ufalanmış, yerine başka kâğıd konulmuş. Yaprığın biri aslından kopya edilerek yazılmış, öteki aslı parçalanıp okunmaz bir hale geldiği için yazılmayıp boş bırakılmış; yazı siyakat, Şehr-engizlerle Nâmelerin bir kısmı hem metinde hem sayfa kenarında; hiç birinde başlık yok, sayfa kenarları ve mısra araları cedvelsiz; varak sayısı 51, satır sayısı 21, kenardakilerin değişik. Metindeki Şehr-engizler :

Cemali'nin İstanbul Şehr-engiz'i v. 1 a - 9 b,
Ulvi'nin Manisa Şehr-engiz'i v. 10 a - 22 a,
Adı bilinmiyen bir şairin İstanbul Şehr-engiz'i v. 2 b - 25 b,
Mesihî'nin Edirne Şehr-engiz'i v. 26 a - 30 b,
Ishak Çl. nin Edirne Şehr-engiz'i v. 30 b - 33 b,
Usuli'nin Yenice Şehr-engiz'i v. 34 a - 38 a,
Cefayî'nin Rize Şehr-engiz'i v. 38 a - 40 b, sonu kenarda,
Sayfa kenarındakiler :
Zati'nin Edirne Şehr-engiz'i v. 1 a - 8 b,
Azizi'nin İstanbul Şehr-engiz'i v. 9 a - 20 b,
Mâni'nin Bursa Şehr-engiz'i, v. 29 a - 35 b,

V. 41 a dan 51 b ye kadar Sani, Cami, Sai, Gazali ve Zati'nin birbirine yazdığı yedi manzum mektup (name) var.

Siyami'nin Antakya Şehr-engiz'i, Divan'ının başında Nüshanın basfı: cildin sırtı ve köşeleri siyah meşin, üstü bez, yeni cildlenmiş; eni boyu 17,2×10,8 cm yazının 14×7,5 cm; kâğıt venedik, yazı talik, zahriye ve başlık yok, sayfa kenarları cedvelsiz; nüshadaki varak sayısı 73; Şehr-engiz v. 1 b - 5 a Divan 5 a - 73 b; satır sayısı 15.

Vecihi'nin Gelibolu Şehr-engiz'i, Divan'ının sonunda. Nüshanın vas-

360) Ayağ = kadeh.

fı: cild yeşil bez kaplı, eni boyu 16,1×9,9 cm, yazının 12×6,2 cm; kâğıd aharlı venedik, yazı talik; zahriye ve başlık yok; sayfa kenarları ve mısra aralariyle gazeller kırmızı cedvelli; nüshadaki varak sayısı 44, satır sayısı 17; **Divan** v. 1 b - 42 b, **Şehr-engiz** v. 43 a - 44 b, başı eksik.

İstinsah ettirdiğim Şehr-engizler

Ulvi'nin Manisa **Şehr-engiz**'i; aslı İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 1532.
Ishak Çl. nin Edirne **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2800.

Azizi'nin İstanbul **Şehr-engiz**'i; aslı: kitapçı Ahmed'de; Fahri Bilge'deki nüsha ile karşılaştırılıp düzeltilmiştir.

Ali'nin Gelibolu **Şehr-engiz**'i; aslı: Bayezid Ktp., No. 5665.

Rahmi'nin Yenişehir **Şehr-engiz**'i; aslı: Abdülbaki Gölpınarlı'da.

Cemali'nin İstanbul **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 9263.

Neşati'nin **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 545.

Usuli'nin Yenice **Şehr-engiz**'i; aslı: İzmir Millî Ktp., No. 35/234.

Hayreti'nin Belgrad **Şehr-engiz**'i; aslı: Millet Ktp., Emiri, manzum eserler No. 599.

Vahid Mahtumi'nin Yenişehir **Şehr-engiz**'i (lâlezar)); aslı: Millet Ktp., Emiri, Edep ve muhadara No. 975.

Safi'nin İstanbul **Şehr-engiz**'i (Farsca); aslı: Nuruosmaniye Ktp., No. 3383.

Kerimi'nin Edirne **Şehr-engiz**'i; Kemal. Edip Kürkçüoğlu'nda.

Mesihî'nin Edirne **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 1532.

Cemali'nin Siroz **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 9263.

Yahya'nın İstanbul **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2982.

Fakiri'nin İstanbul **Şehr-engiz**'i; aslı: Köprülü Ktp., Fazıl Ahmed Ps. No. 279.

Fehim'in İstanbul **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 2932, divanı içinde.

Belig'in Bursa **Şehr-engiz**'i; aslı: İst. Üniver. Ktp., Ty., No. 1653.

Beyani'nin Sinop **Şehr-engiz**'i (fotokopi); aslı: İzmir Millî Ktp., No. 35/132.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	5
Kaynaklar ve kısaltmalar	7

BİRİNCİ BÖLÜM

Türk edebiyatında Şehr-engizler	13
Mesihî'nin Edirne Şehr-engiz'i	17
Zati'nin Edirne Şehr-engiz'i	18
Kâtib'in İstanbul ve Vize Şehr-engiz'i	20
Taşlıcalı Yahya'nın İstanbul Şehr-engiz'i	21
Lâmiî'nin Bursa Şehr-engiz'i	25
Hayreti'nin Belgrad Şehr-engiz'i	27
Ishak Çelebi'nin Bursa Şehr-engiz'i	28
Usuli'nin Yenice Şehr-engiz'i	29
Nihali'nin Şehr-engiz'i	30
Cefayi'nin Rize Şehr-engiz'i	30
Fakiri'nin İstanbul Şehr-engiz'i	31
Safi'nin İstanbul Şehr-engiz'i	33
Kerimi'nin Edirne Şehr-engiz'i	34
Yahya'nın İstanbul Şehr-engiz'	35
Veçhi'nin Gelibolu Şehr-engiz'i	35
Firdevsi'nin Şehr-engiz'i	36
Rahmi'nin Yenişehir Şehr-engiz'i	36
Aşık Çelebi'nin Şehr-engiz'i	37
Halife'nin Diyarbakır Şehr-engiz'i	37
Fikri'nin İstanbul Şehr-engiz'i	38
Halili'nin Bursa Şehr-engiz'i	38
Tabii'nin Edirne Şehr-engiz'i	38
Kıyasi'nin İstanbul Şehr-engiz'i	38
Sülûki'nin Şehr-engiz'i	39
Kemali'nin Şehr-engiz'i	39
Adı bilinmiyen bir şairin İstanbul Şehr-engiz'i	39

Tab'inin İstanbul Şehr-engiz'i	40
Cemali'nin İstanbul Şehr-engiz'i	41
Cemali'nin Siroz Şehr-engiz'i	44
Adı bilinmiyen bir şairin Siroz Şehr-engiz'i ...	45
Azizi'nin İstanbul Şehr-engiz'i	46
Ulvi'nin Manisa Şehr-engiz'i	47
Beyani'nin Sinop Şehr-engiz'i	48
Siyami'nin Antakya Şehr-engiz'i	50
Ali'nin Gelibolu Şehr-engiz'i	51
Mâni'nin Bursa Şehr-engiz'i	53
Adı bilinmiyen bir şairin Taşköprü Şehr-engiz'i	54
Adı bilinmiyen bir şairin Kaşan Şehr-engiz'i ...	54
Fehim'in Şehr-engiz'i	54
Neşati'nin Edirne Şehr-engiz'i	55
Nazûk'ün Bursa Şehr-engiz'i	56
Belig'in Bursa Şehr-engiz'i	56
Belig'in Bursa Şehr-engiz'i	58
Vahid Mahtumi'nin Yenişehir Şehr-engiz'i ...	58
Fazıl'ın Defter-i aşkı	59
Fazıl'ın Huban-namesi	60
Fazıl'ın Zenan-namesi	61
Fazıl'ın Çengi-namesi	62
Cafer Çelebi'nin Heves-namesi	63

İKİNCİ BÖLÜM

Şehr-engizlerde İstanbul	67
Cafer Çelebi'nin Heves-name'sinde	68
Kâtib'in Şehr-engiz'inde	94
Yahya'nın Şehr-engiz'inde	95
Fakiri'nin Şehr-engiz'inde	97
Yahya'nın Şah u Gedâ mesnevisindeki Şehr-engiz'inde	101
Şairi bilinmiyen Şehr-engiz'de	105
Cemali'nin Şehr-engiz'inde	106
Fazıl'ın Huban-namesinde	112
Fazıl'ın Zenan-namesinde	114
Azizi'nin İstanbul Şehr-engiz'i	119
Bendeki Şehr-engiz nüshaları	139
İçindekiler	141
Yanlış - Doğru	143

YANLIŞ - DOĞRU

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
13	29	Hef-than	Heft-han
21	1	bhasetmiş	bahsetmiş
24	18	önünde	öninde
25	19	gerek hayatta bulundu- ğu yıllarda, Latifi'nin eserinden daha bahse- dilir.	eserinden daha bahse- dilir. Lâtifi'nin gerek hayatta bulunduğu yıl- larda
30	14	Çoğulduğunca	Çoğulduğınca
31	17	kaynaklardan	kaynaklarda
42	8	Bihud	bihud
52	12	Gelibolı	Gelibolu
59	5	lâlezar	Lâlezar
69	21	hıfz-ı zabt-ı	hıfz u zabt-ı
69	21	şahı	şahî
76	5	muraba'	murabba'
80	27	ev	ve
91	23	sûk ü	sûk u
93	8	ahker	ahker

